

**Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 STOCKHOLM**

Rapport 2005:4

Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000

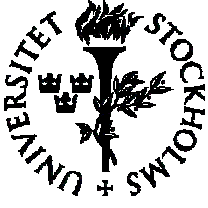
En analys i ljuset av tre feministiska perspektiv

Christina Ericson

Stockholm 2005

Postadress: 106 91 STOCKHOLM * www.crim.su.se

(c) Kriminologiska institutionen
ISSN 1400-853X
ISBN 91-7155-164-6
1:a upplagan 200 ex

**Kriminologiska institutionen
Stockholms universitet
106 91 STOCKHOLM**

Rapport 2005:4

Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000

En analys i ljuset av tre feministiska perspektiv

Christina Ericson

Stockholm 2005

Postadress: 106 91 STOCKHOLM * www.crim.su.se

Till mamma och pappa

Saknad

Så liten plats en människa tar på jorden.

Mindre än ett träd i skogen.

Så stort tomrum hon lämnar efter sig.

En hel värld kan inte fylla det.

Så litet en människas hjärta är.

Inte större än en fågel.

Rymmer ändå hela världen

och tomma rymder större än hela världen

ändlösa tomma rymdskogar av tystnad sång.

Ingrid Arvidsson, ur Livstecken, 1964

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Förord	8
1. Inledning, syfte och frågeställningar.....	11
1.1 Inledning	11
1.2 Syfte och frågeställningar	17
1.3 Empiriskt och teoretiskt ”avstamp”	18
1.3.1 Tham och Widerberg: Empiriskt avstamp	18
1.3.2 Eduards: Teoretiskt avstamp	21
1.4 Uppsatsens disposition.....	24
2. De tre feministiska perspektiven	25
2.1 Liberalfeminism.....	28
2.1.1 Kritik av liberalfeminismen.....	31
2.1.2 Kriminalpolitiska implikationer av liberalfeminismen	33
2.2 Radikalfeminism	37
2.2.1 Kritik av radikalfeminismen.....	43
2.2.2 Kriminalpolitiska implikationer av radikalfeminismen	45
2.3 Postmodernistisk feminism.....	49
2.3.1 Kritik av den postmodernistiska feminismen.....	52
2.3.2 Kriminalpolitiska implikationer av den postmodernistiska feminismen	54
3. Tidigare forskning och analysram.....	59
3.1 ”Våld mot kvinnor” i relation till jämställdhetspolitiken som helhet.....	59
3.2 Tidigare forskning om brottsoffer i rättspolitik	62
3.3 ”Våld mot kvinnor” i offentligt tryck	65
3.4 Konstruktionen av misshandlade kvinnor	68
3.5 Analysram: Utmejsling av de analytiska begreppsparen.....	70
Män och kvinnor – lika eller olika?	71
Män som grupp eller som sinsemellan olika?	72

Makt/strukturperspektiv eller individperspektiv?	72
Vanliga eller ovanliga män?	73
Bekanta eller obekanta män?	73
Individens fria vilja och ansvar eller determinism?	74
Könsneutralt – könsspecifikt	76
4. Material och metod	78
4.1 Den första studien: Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare ...	78
4.1.1 Material: Sammanfattningar av motioner knutna till justitieuskottets betänkanden 1971-2000	78
4.1.2 Hur motionerna används i studierna	80
4.1.3 Urvalsmetod: Sökord i motionerna	82
4.1.4 Metod: Kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys	85
4.2 Den andra studien: Män som lagöverträdare i relation till kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare	88
4.2.1 Material: Motioner tillhörande justitieuskottets betänkanden	88
4.2.2 Urval	89
4.2.3 Metod: Politisk idéanalys med hjälp av analysram	89
4.2.4 Tolkning	91
4.2.5 Validitet	91
4.2.6 Reliabilitet	93
4.2.7 Figur över urval och metod	93
5. Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare	95
5.1 Den övergripande bilden 1971–2000	95
5.1.2 Kvinnorna i motionerna – synligast under 1990-talets slut	95
5.2 Kvinnor som brottsoffer sätter sin prägel på perioden i dess helhet	97
5.3 Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare på 1970-, 80- och 90- talet	99
5.3.1 1970-talets kvinnor – lagöverträdarna står i centrum	99
5.3.2 1980-talets kvinnor – på väg att börja ses som brottsoffer?	104

5.3.3 1990-talets kvinnor – brottsofferstatusen permanentas?.....	109
5.4 Sammanfattning och analys	115
6. Män som lagöverträdare i relation till kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare	122
6.1 1970-talet	122
6.2 1980-talet	125
6.2.1 Män och kvinnor – lika eller olika?	125
6.2.2 Män som grupp eller som sinsemellan olika?	127
6.2.3 Makt/strukturperspektiv eller individperspektiv?	129
6.2.4 Vanliga eller ovanliga män?.....	132
6.2.5 Bekanta eller obekanta män?.....	132
6.2.6 Individens fria vilja och ansvar eller determinism?	133
6.2.7 Könsneutrala eller könsspecifika män (och kvinnor)?.....	134
6.2.8 Användandet av centrala begrepp	135
6.2.9 Straff eller vård?	136
6.3 1990-talet	138
6.3.1 Män och kvinnor – lika eller olika?	138
6.3.2 Män som grupp eller som sinsemellan olika?	142
6.3.3 Makt/strukturperspektiv eller individperspektiv?	144
6.3.4 Vanliga eller ovanliga män?.....	150
6.3.5 Bekanta eller obekanta män?.....	152
6.3.6 Individens fria vilja och ansvar eller determinism?	154
6.3.7 Könsneutrala eller könsspecifika män (och kvinnor)?.....	157
6.3.8 Jämställdhetsbegreppet och dess utvidgning	159
6.3.9 Straff eller vård?	160
6.3.10 Kända teoretiker, forskare och organisationer	162
7. Beskrivningar av kvinnor och män i motionerna 1971-2000 i ljuset av de feministiska perspektiven	164
7.1 1970-tal	165

7.1.1 Närvaro av liberalism/liberalfeminism – frånvaro av radikalfeminism och postmodernistisk feminism.....	165
7.2 1980-tal	171
7.2.1 Drag av liberalism/liberalfeminism.....	173
7.2.2 Radikalfeminism med inslag av särartsfeminism	175
7.3 1990-tal	178
7.3.1 Drag av liberalism/liberalfeminism.....	179
7.3.2 Radikalfeminism med inslag av särartsfeminism	182
7.3.3 Postmodernistisk feminism?	185
7.4 1971-2000	187
7.5 Avslutning och personliga reflektioner	188
Bilaga 1: Motioner knutna till Justitieutskottet 19712000.....	193
Litteraturförteckning	197
Internetkällor	205

Sammanfattning

Det övergripande syftet med studien är att analysera beskrivningar av kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare¹ i riksdagsmotioner knutna till justitieutskottets betänkanden under perioden 1971-2000. Analysen genomförs i huvuddelen av uppsatsen med utgångspunkt i tre utvalda feministiska perspektiv; liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen. Frågeställningarna som besvaras är: Hur beskrivs kvinnor som brottsoffer och förövare respektive män som förövare (när de skildras i relation till kvinnorna) i motioner? Går det att relatera beskrivningarna till något/några av de utvalda feministiska perspektiven? Har det skett förändringar under den studerade perioden, beträffande de olika perspektivens (eventuella) förekomst i motionerna?

Uppsatsen består av två studier, en om kvinnorna och en om männen, och avslutas med en sammanbindande analys, där beskrivningarna av både kvinnorna och männen finns med.

Materialet utgörs av riksdagsmotioner knutna till justitieutskottets betänkanden. Till den första studien lästes enbart sammanfattningarna av motionerna, medan analysen i den andra studien baseras på de fullständiga motionerna. Både en kvantitativ och en kvalitativ metod har använts för att bearbeta materialet. I den andra studien utgör analysramen bestående av de tre feministiska perspektiven ett viktigt redskap för att analysera motionerna.

Resultaten från den första studien visar att kvinnor som brottsoffer har en dominerande ställning i de totalt 274 motioner som analyserats. Andelsmässigt behandlas kvinnor som brottsoffer i nio av tio motioner och då främst som offer

¹ När dessa män beskrivs i relation till kvinnor som brottsoffer och förövare.

för vålds- och/eller sexualbrott, men även till viss del som offer för prostitution och pornografi. I de motioner som handlar om kvinnor som förövare, så är det i första hand kvinnors situation i fängelse som diskuteras, och inte kvinnor som utövare av någon specifik brottstyp. Det kan även konstateras att beskrivningarna av kvinnor som brottsoffer och förövare förekommer betydligt oftare från mitten av 1980-talet och framåt, än under den tidigare delen av perioden (1971-1985). 84 procent av det totala antalet motioner återfanns under perioden 1986-2000.

Ytterligare en slutsats som kan dras är att beskrivningarna av kvinnor som brottsoffer i motionerna från 1990-talet har mycket gemensamt med det som Nils Christie kallar för "det idealiska offret", i betydelsen att kvinnorna här bl.a. beskrivs som svaga, helt skuldfria offer som i hemmiljö blir slagna av sina rationella och onda män.

Resultaten från den andra studien om männen samt från den sammanbindande analysen av kvinnorna och männen visar att 1970-talets nio motioner innehåller drag av liberalism/liberalfeminism. Det som diskuteras är främst att kvinnors situation i fängelse är sämre än mäns, och att detta måste förändras.

Motionärerna är av uppfattningen att kvinnor i fängelse ska ha samma rättigheter som män i fängelse. Ett könsmaktsperspektiv, vilket är centralt inom radikalfeminismen, saknas i motionerna från 1970-talet. Ämnesområdet "våld mot kvinnor" finns bara representerat genom en motion under detta årtionde

Under 1980-talet ökar antalet motioner markant, och det är nu radikalfeminismen gör entré på området, tillsammans med att fokus helt flyttats från kvinnor som förövare till kvinnor som brottsoffer. Det radikalfeministiska perspektivet är dock fortfarande uppluckrat av ett individperspektiv, där t.ex. mäns våld mot kvinnor förklaras utifrån psykisk sjukdom, tragisk barndom,

missbruk m.m., vilket kan kopplas till liberalismen/liberalfeminismen. Den postmodernistiska feminismen lyser med sin frånvaro.

1990-talet utgör ”genomslagsperioden” för radikalfeministiska drag i motionerna. Fortfarande finns det spår kvar av liberalismen/liberalfeminismen i form av ett individperspektiv, men parallellerna till radikalfeminismen är så pass många och tydliga, att de liberalfeministiska dragen ibland försvinner i mängden. Kvinnor beskrivs som ”offer” när de sitter i fängelse, när de utsätts för vålds- och sexualbrott och i motioner som tar upp prostitution och pornografi. Mäns makt i samhället och över kvinnor anses av många motionärer vara orsaken till att vålds- och sexualbrott mot kvinnor begås. 1990-talets motionärer lyfter i större utsträckning än under de tidigare årtiondena fram olikheter män emellan respektive kvinnor emellan, men det går inte att dra slutsatsen att detta beror på influenser från den postmodernistiska feminismen.

Förord

Äntligen får jag skriva fritt! I detta förord är jag inte bunden till några formalia eller något akademiskt språk. Jag behöver inte ange källor så fort jag skriver något som kan ifrågasättas, och jag behöver inte problematisera det jag tar för givet. Och om jag vill kan jag fylla hela texten med värderingar utan att få någon knäpp på näsan för det. Så förbered dig på en riktig "Oscarsgala-snyftare", för jag är **klar** med licentiatuppsatsen som aldrig ville bli avslutad! Det är en konstig känsla. En känsla av frihet och lättnad.

Något säger mig att jag inte är ensam om att känna mig lättad. En person som nog gärna tar en paus från att läsa alltför långa manus om feminismens härjningar i svensk kriminalpolitik är professor Henrik Tham, min handledare. Tusen tack för att allt du har gjort för mig under de år jag varit vid Kriminologiska institutionen, och för de underbara – ofta självupplevda – anekdoter och berättelser som du delat med dig av under åren. Min favorit är fortfarande den om fiskbullarna... Många tack ska även min "andre-handledare" professor Hanns von Hofer ha! Du har gett mig stöd och uppmuntran, speciellt under det här sista året, då jag verkligen har behövt konkreta tips och råd för att komma framåt. Du påminde mig också om varför jag valt denna bana – nämligen för att jag alltid älskat att skriva.

Jag vill vidare tacka alla de personer som läst och kommenterat de manus som jag lagt fram vid olika seminarier på institutionen. Ett speciellt tack går till fil.dr. Lise-lotte Rytterbro som kommenterade mitt slutmanus och till dem som var inblandade och skrev kapitel i "genusantologin" under 2002-2003 (där fil.dr. Eva Tiby, fil.dr. Tove Pettersson och doktoranden Jenny Karlsson bör lyftas fram lite extra). Ett stort tack går också till Vetenskapsrådet (f.d. HSfR) och Rhodins minne för finansieringen av denna uppsats.

Och så har vi då det kära doktorandkollektivet och övriga kollegor vid Kriminologiska institutionen! Tack Karl-Magnus Carlsson och Johan Kardell för att det alltid är så lätt att byta några ord med er, för er avslappnade attityd och sköna jargong. Tack Anders Sjöberg för att du är en "home boy" som vet hur det är att växa upp i Jakobsberg (och vilka men man får av det) samt för att du agerat "räddare i nöden" vid olika datorhaverier m.m. Tack My Lilja för dina oförglömliga Rysslandshistorier och för att du nästan kan bli lika uppstressad och hysterisk som jag. Tack Anita Heber för att du är så uppmuntrande och för att du har gett effektiviteten ett ansikte. Tack Jenny Karlsson och Monica Skrinjar för era fantastiska och smittande skratt som dessutom gör att mitt eget inte framstår som fullt så högt. Tack Lisa Westfelt för att du är modig och vågar testa andra vägar än den kriminologiska. Tack Lotta Pettersson för att du är en så mysig och varm person med glimten i ögat och för att du är ett stort stöd för mig. Tack Lena Roxell för att du sover så tyst när vi delar hotellrum och för att du är en ovärderlig vän (samt extramamma ibland...) och för att du har ett så enormt stort hjärta och en underbar humor. Tack fil.dr. Eva Tiby för att du alltid har funnits där i bakgrunden som en skyddande ängel och brytt dig. Tack professor Janne Flyghed för ditt goda humör och för att du är en så cool "50-plussare". Tack Ewa Gustafsson och Mia Söderbärj för omtanke och nyfikenhet. Och till alla andra vid institutionen – TACK!

Och så över till släkt och vänner utanför Stockholms universitet... Tack Maria "Clinton" Kaspersson för att du är världsbäst på att berätta absurda historier och för att du alltid är dig själv. Tack Karen Leander för din sprudlande energi, din fantastiska personlighet och för din aldrig falnande tro på min kapacitet. Thordur Kristinsson och Åsa Källström Cater – tack för nyvunnen inspirerande vänskap inom akademien! Tack till Amanda Creutzer som i min studentmössa skrev: "Du är den enda person jag känner vars studieteknik är ångest". Ett klockrent citat som speglar din dubbla roll som vän och obetald psykolog... När livet varit som

värst har du envist funnits vid min sida och visat vad verklig vänskap innebär. Och tack älskade Christina "Tina" Bergh för att du är så dålig på att låtsas att du är vaken när du egentligen sover djupt, och för vår härliga 25-åriga vänskap och allt vad den har innehållit och kommer att innehålla.

Tack till min underbare och talangfulle bror Anders Ericson – för att du finns och för att vi hjälpt varandra att ta oss igenom de tunga åren. Vad jag önskar att mamma och pappa kunde se oss nu!

Och så till sist, mina tre favoritkillar. Älskade Magnus – vad hade jag gjort utan dig? Hur är det möjligt att vara så altruistisk? Du är mitt livs stora stöd och jag finner inte ord för att tacka dig för allt! Måns och Emil – mina pojkar och mitt livs mening – jag älskar er!

Stockholm i oktober 2005

Christina Ericson

1. Inledning, syfte och frågeställningar

1.1 Inledning

”I jämförelse med de påföljder som utdöms vid misshandel framstår de vid våldtäkt eller våldförande utdömda straffen många gånger som omotiverat stränga. Särskilt gäller detta då kvinnan av allt att döma endast erhållit obetydliga fysiska och psykiska skador. [...] Framför allt då övergreppet framstår som en engångsföreteelse där offret får anses ha del i ansvaret för händelseförloppets utveckling bör påföljden för gärningsmannen kunna bestämmas till villkorlig dom eller skyddstillsyn” (SOU 1976: 9, s. 135).

”En könsmaktsförståelse av mäns våld mot kvinnor är enligt direktiven, och i linje med den svenska regeringens officiella hållning den grundsyn som präglar vår utredning. [...] När vi talar om mäns våld mot kvinnor utgår vi från att konkret våldsutövning måste tolkas i ett socialt och kulturellt sammanhang där män överordnas kvinnor. Våld hänger samman med den diskriminering och de kränkningar kvinnor utsätts för på alla områden i samhället – på jobbet, i familjen, på krogen, på gatan. Mäns våld mot kvinnor kan inte förklaras i termer av avvikelser, utan är på flera sätt en normalitet i vårt samhälle” (SOU 2004: 121, s. 64-65).

Ovanstående citat är tagna ur två olika offentliga utredningar som lades fram med nästan 30 års mellanrum, närmare bestämt år 1976 och år 2004, och får härmed rama in vad denna studie kommer att behandla. Uppsatsen tar avstamp i det första citatet, vilket återfinns i den offentliga utredningen *Sexuella övergrepp* (SOU 1976: 9), och kommer slutligen att landa år 2000, några år tidigare än utredningen *Slag i luften* (SOU 2004: 121) blev klar.

Sexualbrottsutredningens betänkande från 1976, som bl.a. innehöll förslag om att straffet för våldtäkt skulle mildras, möttes av kraftiga reaktioner från ett flertal olika kvinnoorganisationer och partipolitiska kvinnoförbund. Stark kritik riktades även mot föreställningen att sexuella övergrepp kunde ursäktas med referens till de utsatta kvinnornas attityd eller handlingar före övergreppet. Via en gemensam deklARATION från flera olika grupperingar inom den obundna och

partibundna kvinnorörelsen kritiserades dessutom utredningskommitténs sammansättning (endast en medlem var kvinna), kommitténs föråldrade syn på kvinnor samt utredningens slutsatser (Eduards, 1997, s. 121). Protesterna ledde till att en ny utredning kring våld mot kvinnor tillsattes, denna gång bestående av fyra kvinnor och två män.²

Den gemensamma aktiviteten hos en stor kvinnorörelse gav följaktligen ett tydligt resultat (ibid. s. 121). Utredningen *Sexuella övergrepp* och dess efterspel anses utgöra en vattendelare i svensk politik vad gäller området ”våld mot kvinnor” (ibid. s. 121). Det kan alltså sägas vara efter ovanstående debatt – i mitten av 1970-talet – som frågor kring kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott började ta sig in på den rikspolitiska dagordningen. Och av allt att döma har dessa frågor, tillsammans med andra frågor som rör kvinnor som brottsoffer, sedan denna tidpunkt utvidgat och stärkt sin plats där. Detta vittnar exempelvis den socialdemokratiska regeringens framläggande av kvinnofridspropositionen (prop. 1997/98:55) under 1998 om.³ Även ny lagstiftning kring våldtäkt, besöksförbud och målsägandebiträde m.m. under 1980-talet är indikatorer på att skyddet av kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott börjar ta mer plats på den rikspolitiska agendan (se exempelvis Persson, 2004, s. 261).

Ett område som inte alls förefaller ha fått lika stor uppmärksamhet inom vare sig kvinnorörelsen, i riksdagen eller inom den kriminologiska forskningen rör

² Fem år senare kom kommitténs betänkande *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp* (SOU 1982:61) ut.

³ I kvinnofridspropositionen tas bland annat åtgärder mot våld mot kvinnor upp, och det nya brottet ”kvinnofridskränkning” introduceras. Vidare föreslås det kriminalisering av köp av sexuella tjänster, kriminalisering av underlåtenhet att rapportera grova sexualbrott i vissa fall samt möjlighet att döma arbetsgivare som inte aktivt försöker motverka sexuella trakasserier till skadestånd m.m.

kvinnor som förövare⁴. Även om feminister i västvärlden uppmärksammade att kriminologiska forskare negligerat kvinnor som lagöverträdare innan de riktade blickarna mot kvinnor som brottsoffer, så är det inom det senare fältet den feministiska kritiken har fått störst genomslag, i form av utvecklandet av nya teorier m.m. (Hahn Rafter och Heidensohn, 1995, s. 7; Adler, 1995, s. 31). Till följd av detta går det alltså inte lika självklart att peka på offentliga utredningar eller ny lagstiftning som genomförts på området kvinnor som förövare sedan 70-talet.

Ett vanligt argument för att inte inkludera kvinnor som förövare i kriminologiska studier var tidigare att kvinnors brottslighet ansågs vara av obetydlig omfattning.⁵ På grund av detta har inte heller kvinnors brottslighet setts som ett lika allvarligt problem som mäns brottslighet (SCB, 1986, s. 29; Tiby, 1990, s. 97). Detta resonemang behöver dock inte betyda att området helt har uteslutits ur exempelvis den riksdagspolitiska debatten och inom kvinnorörelsen, även om det kan antas att kvinnor som förövare inte diskuterats lika ofta som kvinnor som brottsoffer (vilket i sig är ett intressant faktum värt att diskuteras och analyseras). Mot denna bakgrund går det att fråga sig hur diskussionen kring kvinnor som brottsoffer respektive förövare har sett ut sedan 1970-talet i Sveriges riksdag – vårt högsta politiska beslutande organ.

⁴ Jag kommer växelvis att använda mig av begreppen förövare och lagöverträdare i uppsatsen och syftar med dessa på kvinnor och män som har begått brott.

⁵ År 1950 utgjorde kvinnor 8 procent av det totala antalet misstänkta (<http://search.bra.se/web/brott/brottslingarna/kvinnors.html>). År 2000 utgjorde kvinnor 18 procent av det totala antalet misstänkta (Ahlberg, 2001:15). Att kvinnor är "för få för att räknas" har ibland använts som en ursäkt för att inte ta med flickors/kvinnors brottslighet i kriminologiska studier (SCB, 1986, s. 29).

För att begränsa det omfattande riksdagstryck som finns att tillgå för en sådan studie, har jag valt att analysera motioner⁶ – förslag från riksdagsledamöter – knutna till justitieutskottets⁷ betänkanden⁸ under perioden 1971-2000. En studie av kriminalpolitiska motioner – här alltså definierade som motioner knutna till justitieutskottets betänkanden – kan vara en väg att gå för att få ett delsvår på hur kvinnor som brottsoffer och förövare har beskrivits av riksdagens ledamöter sedan 1970-talet. Kunskap om hur våra folkvalda representanter i riksdagen ser på dessa kvinnor är angelägen, eftersom den bland annat kan säga något om hur människor med ”makt” konstruerar, definierar och avgränsar vad som ryms inom kategorierna ”kriminella kvinnor” och ”brottsutsatta kvinnor” (Smart, 1989, s. 163-165). En sådan studie kan också mer i detalj avslöja om antalet motioner har ökat sedan 70-talet (vilket i så fall antyder att ämnet anses viktigt m.m.). Eventuella skillnader och likheter mellan beskrivningarna av kvinnorna under tidsperioden kan också lyftas fram i en sådan undersökning, och en ”biprodukt” kan eventuellt bli att vi får mer kunskap om vilka kvinnor som *inte* överensstämmer med de rådande beskrivningarna.⁹ Dessutom kan studien motiveras med att systematiska undersökningar av riksdagstrycket över tid, med

⁶ Ledamöterna i riksdagen kan skriva motioner innehållande förslag som de vill att riksdagen ska ta ställning till. Det kan vara en eller flera ledamöter som står bakom en motion. Motioner kan dels lämnas in i samband med att regeringen lämnat in en proposition (förslag från regeringen). Motionerna ska då handla om samma saker som regeringens förslag, och ska lämnas in 15 dagar efter det att propositionen kommit in till riksdagen och anmälts i kammaren. Motioner kan också lämnas in under den allmänna motionstiden som inträffar en gång om året. Då kan ledamöterna skriva motioner om nästan vad som helst. Allmänna motionstiden börjar när riksdagen öppnar på hösten och slutar 15 dagar efter det att regeringen lämnat budgetpropositionen till riksdagen. Motioner behandlas, i likhet med propositioner, i utskott och presenteras i ett utskottsbetänkande före debatten och beslutet i kammaren (http://www.riksdagen.se/templates/R_Page___5626.aspx).

⁷ Genom att använda mig av motioner knutna till justitieutskottets betänkanden får jag med motioner med klar anknytning till kriminalpolitiken i mitt urval. Detta eftersom justitieutskottet har hand om ärenden som gäller polisen, åklagarväsendet, domstolarna, kriminalvården, straffrätten och rättegångsbalken (Sannerstedt, 1989:51). Jag är medveten om att kriminalpolitiska frågor även behandlas i t.ex. socialutskottet. I denna studie har dock endast justitieutskottet använts som utgångspunkt, eftersom huvudparten av diskussionen om kriminalpolitiken äger rum där.

⁸ Mer om betänkanden i kapitel 4 om material och metod.

⁹ Detta ingår däremot inte i syftet för denna studie.

syfte att studera framställningar av kvinnor som brottsoffer respektive förövare, lyser med sin frånvaro fram till 2000-talet.¹⁰ I denna uppsats är det emellertid just detta ämne som ska studeras.

Det som beskrivits ovan är ramarna för den *första* studien i denna uppsats, och som redan blivit publicerad i antologin *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet* (2003)¹¹. Utgångspunkten för denna första studie kan beskrivas som explorativ och grundad i ett empiriskt intresse för vad motionerna kan tänkas innehålla för framställningar av kvinnor som brottsoffer respektive förövare. Jag utgick med andra ord inte från någon teoretisk analysram vid genomförandet av den första undersökningen.¹²

Den första studien väckte nyfikenhet för att närmare analysera ”det andra sidan av myntet”, dvs. hur män framställs i de motioner som tidigare studerats utifrån hur kvinnor beskrivs. I den *andra* studien i uppsatsen är det alltså män som förövare (när de beskrivs i relation till kvinnor som brottsoffer eller lagöverträdare¹³) som står i fokus. I denna studie kommer även en mer uttalad teoretisk analysram, bestående av tre feministiska perspektiv – liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen – att utnyttjas. Beskrivningarna av männen i motionstexterna kommer följaktligen

¹⁰ År 2002 lades dock en statsvetenskaplig avhandling fram, där syftet var att undersöka hur mäns våld mot kvinnor har hanterats i svensk offentlig politik under perioden 1930-tal till 1990-tal (Wendt Höjer, 2002).

¹¹ Kapitlet heter ”Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i kriminalpolitiska motioner 1971-2000”, s. 237-288 i Lander, Pettersson och Tiby, 2003.

¹² Forskning som är mer empiriskt än teoretiskt grundad startar givetvis inte heller i ett vakuum, utan forskaren har egna hypoteser om forskningsområdet och materialet som påverkar frågeställningar m.m. Vad jag menar är att jag utgick från själva motionerna/materialet på ett mer förutsättningslöst sätt än i den nedan beskrivna andra studien, där motionerna ”filtrerades” igenom en teoretisk analysram.

¹³ Analysen av män som lagöverträdare utförs alltså på samma material som studien om kvinnorna. Män som lagöverträdare, när dessa beskrivs helt ”fristående” från kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare, är med andra ord inte inkluderade i denna undersökning. Män som brottsoffer kommer inte heller att analyseras i denna uppsats.

att relateras till de feministiska perspektiven för att ta reda på om det eventuellt finns kopplingar mellan dem och framställningarna av männen i motionerna.

De tre utvalda perspektiven finns närvarande i en mer generell¹⁴ samhällsdebatt om feminism och jämställdhet, som tog fart under slutet av 1960-talet, och som alltså förekommer ungefär samtidigt som ”kvinnor som brottsoffer” som politisk fråga uppmärksammas på den offentliga arenan (se exempelvis Dahlerup, 2004, s. 235). Perspektiven skiljer sig bland annat åt i hur de beskriver kvinnor och män och relationen dem emellan, och kan därmed bidra till en fördjupad analys av motionerna. Dessutom uppstod de vid skilda tidpunkter, först liberalfeminismen (mitten 1800-tal, för att sedan återuppstå vid slutet av 1960-talet), sedan radikalfeminismen (slutet 1960-tal) och slutligen den postmodernistiska feminismen (mitten av 1980-talet), och existerar därmed parallellt med den period i riksdagen jag ska undersöka.

Den teoretiska analysramen kommer även att användas i en avslutande analys, där resultaten från den första redan publicerade studien och den andra studien slås samman. Slutanalysen utförs genom att både beskrivningarna av kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare och män som lagöverträdare (när de beskrivs i relation till nämnda kvinnor) analyseras med de tre feministiska perspektiven som filter. På så sätt blir det möjligt att avgöra om beskrivningarna av männen och kvinnorna hör hemma/kan relateras till ett eller flera av de utvalda feministiska perspektiven. Det blir också möjligt att se vilka förändringar som skett över tid avseende de olika perspektivens eventuella förekomst i motionerna.

¹⁴ Generell i betydelsen att den inte bara har med kvinnor som brottsoffer att göra, utan att den handlar om alla tänkbara områden där kvinnor diskrimineras och underordnas (exempelvis inom arbetslivet).

1.2 Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med hela studien är att analysera beskrivningar av kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare¹⁵ i riksdagsmotioner under perioden 1971-2000. Analysen kommer i huvuddelen av uppsatsen att genomföras med utgångspunkt i tre utvalda feministiska perspektiv; liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen.

Den generella frågeställningen som följer av syftet blir:

- Hur beskrivs kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare (när de skildras i relation till kvinnorna) i riksdagsmotioner som handlar om kriminalpolitik under perioden 1971-2000?

I den första redan publicerade studiens syfte, ingick även frågeställningarna:

- Hur ser fördelningen av antalet motioner om kvinnor som brottsoffer respektive förövare ut under perioden 1971-2000?
- Hur och i vilka sammanhang¹⁶ beskrivs kvinnorna under perioden?

I den andra studien om män som förövare samt i den sammanbindande analysen av både kvinnorna och männen ställs även frågorna:

- Går det att relatera beskrivningarna av männen och kvinnorna till något/några av de utvalda feministiska perspektiven?
- Har det skett förändringar under den studerade perioden, beträffande de olika perspektivens (eventuella) förekomst i motionerna?

¹⁵ När dessa män beskrivs i relation till kvinnor som brottsoffer och förövare.

¹⁶ Jag undersöker i samband med vilka brott och påföljder kvinnorna beskrivs.

1.3 Empiriskt och teoretiskt ”avstamp”

I detta avsnitt kommer jag dels att redogöra för två forskares studier vilka fick mig intresserad av att veta mer om hur riksdagsledamöter har beskrivit kvinnor och män i motioner om kriminalpolitik, dels att redovisa några tankegångar från min teoretiska inspirationskälla.

Först vill jag dock säga några ord om mitt eget förhållande till de ämnen jag behandlar i denna uppsats. Jag har nämligen alltsedan tonåren varit personligt engagerad i feministiska frågor, vilket gör att denna studie inte bara tar avstamp i forskning och teori, utan också i mitt eget brinnande intresse för feminism och politik. Det har alltid funnits en vilja och nyfikenhet i mig att ta reda på ”olika sätt att vara feminist på”, och det är nog bl.a. detta som gjort att jag valt att studera hur politiker medvetet eller omedvetet väljer att använda sig av olika feministiska perspektiv i sina motioner.

1.3.1 Tham och Widerberg: Empiriskt avstamp

Tillsammans med min inledande beskrivning av den politiska helomsvängning som ser ut att ha ägt rum på området ”kvinnor som brottsoffer” sedan 1976 års sexualbrottsutredning, finns det några studier som har gjort mig nyfiken på att närmare studera hur kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare beskrivs i riksdagsmotioner sedan 1970-talet.

Den första studien utförde Henrik Tham i mitten av 1990-talet med syfte att försöka ta reda på orsakerna bakom förändringarna i kriminalpolitikens utformning från slutet av 1960-talet till början av 1990-talet (Tham, 1995, s.

81).¹⁷ Tham menar att den humana kriminalvården under 60-talet och tidiga 70-talet kom till i ett klimat där liberala och radikala hållningar, antiauktoritetstro och tolerans mot avvikande präglade den kriminalpolitiska debatten. När så narkotikabrott, ekonomiska brott och ”genderbrott¹⁸” kom in på agendan, så föreföll emellertid inte de humanitära värdena vara lika självklara längre (Tham, 1995, s. 96-97).

I sina slutsatser konstaterar Tham bl.a. att ett antal straffskärpningar på området ”genderbrott” under perioden 1983-1991 tyder på att det är då detta område börjar ta sig in på den rikspolitiska dagordningen.¹⁹ Anknytningen till mina egna studier är att Thams resultat öppnar upp för ett nytt spännande forskningsområde, nämligen att mer ingående studera hur ”genderbrott” – i form av beskrivningar av de inblandande kvinnorna och männen – behandlats i riksdagstrycket sedan 1970-talet och framåt.

I ytterligare en studie av Tham riktas uppmärksamheten mot brottsoffrets uppkomst och framtid. Han konstaterar att brottsofferbegreppet dyker upp för första gången i riksdagstryckets register 1971, men att det fram till mitten av 1980-talet bara förekommer ett par motioner under denna rubrik (Tham, 2001, s. 28). Därefter ökar dock antalet motioner påtagligt och vid 1997/98 års riksmöte har 25 motioner ”brottsoffer” i överskriften (ibid.). Tham menar att kvinnorörelsen sedan 1970-talet har spelat en central roll för politiseringen av

¹⁷ Tham koncentrerar sig främst på att beskriva den socialdemokratiska kriminalpolitiken, eftersom denna har haft mest inflytande i Sverige på grund av att socialdemokraterna haft så långa sammanhängande regeringsperioder.

¹⁸ Författaren använder sig av begreppet genderbrott för att beskriva brott mellan män och kvinnor.

¹⁹ Straffskärpningar ses i Thams studie som motsatsen till de humanitära, liberala och toleranta värderingar som var rådande under 60- och början av 70-talet. De lärda må dock tvista om huruvida ett antal förmodade förbättringar för kvinnor som brottsoffer (bl.a. allmän åtalsplikt för misshandel i den privata sfären och besöksförbud) ska ses som något negativt. Men denna fråga lämnas därhän tills vidare.

brottsofferfrågan i och med att den uppmärksammade vålds- och sexualbrott mot kvinnor (Tham, 2001, s. 32). Även denna studie har alltså klara anknytningspunkter till mina egna studier, och binder ihop det mer specifika området ”kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott med den mer generella ”brottsofferfrågan”.

En annan studie som utgör ett ”avstamp” för min egen undersökning, är Karin Widerbergs avhandling från 1978. Här beskrivs kvinnors rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976 (Widerberg, 1978).

För att få en uppfattning om när ”kvinnofrågor” började diskuteras i riksdagen, har hon inkluderat en mindre undersökning om den politiska aktiviteten i riksdagen under perioden 1966-1976, där materialet består av motioner skrivna av riksdagsledamöter (Widerberg, 1978, s. 191).²⁰ Widerberg hittar sammanlagt nio motioner som berör området sexualitet under hela perioden, och i dessa motioner tas ämnena prostitution och pornografi upp.

Sexualbrottsligheten i form av våldtäkt, sexuella övergrepp m.m. diskuterades alltså inte i dessa motioner, och Widerberg hittar inte några motioner som handlar om våld mot kvinnor eller om kvinnor som förövare. Frågan är alltså hur utvecklingen ser ut efter mitten av 70-talet. Ökar antalet kriminalpolitiska motioner som tar upp ”kvinnofrågor”? Vad handlar motionerna om? Hur beskrivs kvinnorna och männen? Går det att göra några kopplingar mellan de

²⁰ Widerberg har letat efter stickord som kvinnor och alla ord med kvinnor eller kvinnlig, t ex kvinnlig tronföljd. Hon har även letat efter ordet ”kön” och ord som är sammansatta med detta, t ex könsdiskriminering. Hon har också valt att ta med stickord som abort, förlossning, prostitution och pornografi samt barnstugor, familjedaghem och daghem (Widerberg, 1978, s. 195). Efter urvalet sorterade hon motionerna efter områdena produktion, socialisation av barn, sexualitet, fortplantning, könsdiskriminering och övrigt. Det framgår tydligt att områdena produktion, fortplantning och allra tydligast socialisation av barn diskuteras mest i motionerna under perioden 1966-1975. Områdena sexualitet och könsdiskriminering diskuteras inte alls före 1969, och sedan mycket sparsamt (Widerberg, 1978, s. 197).

kriminalpolitiska motionernas beskrivningar och feministiska teorier?

Widerbergs studie öppnar upp för en hel rad spännande frågor, varav flera står i fokus i föreliggande studie.

1.3.2 Eduards: Teoretiskt avstamp

En forskare som redan sedan mina grundstudier i statsvetenskap har inspirerat och influerat mig till att vilja veta mer om feminism och politik är Maud Eduards. Hennes forskning har också beröringspunkter med mina studier i denna uppsats, då den bl.a. tar upp hur feministiskt baserade krav framförda av kvinnor bemöts av olika försvarare av den etablerade demokratiska och politiska ordningen²¹ (Eduards, 2002, s. 9). Eduards visar att sådana krav, från ”särorganiserade”²² kvinnor, möter motstånd i svensk politik samt stör och irriterar den rådande ordningens normer för hur politik ska bedrivas. Hon tolkar motståndet²³ mot kvinnors kollektiva handlande som uttryck för gängse föreställningar om var gränsen går för det normala politiska livet. På så sätt menar Eduards att kvinnorörelsen med sitt handlande sätter ord på ett problem, nämligen ”Vilken roll ska kön spela i svensk demokrati” (Eduards, 2002, s. 11).

Enligt Eduards begränsas kvinnors politiska handlingsutrymme av att kön förnekas som politisk dimension. Hon menar att kvinnors kollektiva handlande dels bryter mot de förväntningar på harmoni och samarbete mellan könen som existerar inom politiken, dels mot hur politiska krav traditionellt har utformats – exempelvis utifrån klass/partipolitisk tillhörighet (Eduards, 2002, s. 14).

²¹ Hon syftar på förespråkare av dominerande demokratiska värden i bred bemärkelse, och vill i sin bok *Förbjuden handling* illustrera hur dessa bemöter kvinnogrupper som går sina egna politiska vägar, på tvärs mot formella och informella spelregler och normer (Eduards, 2002, s. 9).

²² ”Särorganiserade” i olika typer av grupper bestående av enbart kvinnor.

²³ Eduards definierar politiskt motstånd som etablissemangets reproduktion av normer och regler (Eduards, 2002, s. 13).

Kvinnors kollektiva handlande utmanar också demokratiska principer om könsneutralitet, ”alla ska behandlas lika”, och jämställdhetsdiskursens grundregel om samarbete mellan könen – ett samarbete som antas göra jämställdhetsarbetet mer legitimt och effektivt (Eduards, 2002, s. 78 och s. 156).

Eduards anser vidare att det är betydligt vanligare att kvinnor uppfattar sig som ”kön” och att de oftare pekas ut som grupp i det offentliga än män (Eduards, 2002, s. 17 och s. 156). Kvinnors kollektiva handlande uppfattas även vanligtvis som ett inlägg i debatten *för* kvinnor som grupp, mot män, även när inget sägs om män (Eduards, 2002, s. 156). Enligt Eduards implicerar själva beteckningen ”särorganisering”, men även motståndet mot denna form av sammanslutning, att det finns en normal organisering som de särorganiserade kvinnorna väljer bort, nämligen den inom de breda folkrörelserna och intresseorganisationerna (Eduards, 2002, s. 152 och s. 156). I förlängningen leder detta resonemang till att normala demokratiska kvinnor ska försvara män – även mot kvinnor – och de ska också vara positivt inställda till män, menar Eduards (Eduards, 2002, s. 156).

Eduards teoretiska resonemang pekar på ett centralt dilemma för feminismen som helhet, nämligen huruvida man ska kunna tala om skillnader mellan könen²⁴ på ett sätt som undergräver kategorierna ”kvinnor” och ”män” och inte låser fast dem (Eduards, 2002, s. 10-12 och Gustafsson, 2004, s. 29) Hon frågar sig även om kvinnors kollektiva handlande via kvinnorörelsen kan anses öka kvinnors politiska handlingsutrymme, eller om detta agerande snarare riskerar att befästa de köns kategorier som de vill frigöra sig ifrån (Eduards, 2002, s. 10-12).

²⁴ Jag ser kön som bestående av både biologiska och socialt konstruerade egenskaper.

”Frågan är om kvinnorörelsen framgångsrikt kan arbeta både *för* bättre villkor och *mot* fastlåsta och förenklade föreställningar om vad det betyder att vara kvinna. Och i så fall – hur ska det gå till? Det råder oenighet om kategorin kvinnor kan användas på ett sätt som gör att könsordningen utmanas, eller om all kategorisering – politisk såväl som teoretisk – betyder konservering av rådande maktrelationer. Vad innebär det att ständigt påtala att kvinnor är en kategori för sig, som har kvinnolöner och som kräver kvinnofrid och kvinnorepresentation? Men också omvänt: Vad innebär det att *inte* påtala detta? I vilken utsträckning kan kvinnorörelsen som sådan tolkas som ett stöd för eller ett hot mot traditionella föreställningar om kvinnligt och manligt?” (Eduards, 2002, s. 12).

Eduards själv är av uppfattningen att politisk handling bygger på användandet av kategorier, och att detta är nödvändigt för att medborgare ska kunna organisera sig och driva gruppbaseade krav (Eduards, 2002, s. 157). Men det är inte alla som tycker som Eduards, vilket ringar in en del av oenigheten mellan de feministiska perspektiv som jag använder mig av i denna uppsats. I förhållande till mina egna studier skulle man kunna säga att Eduards forskning visar att det finns olika inställningar till vilken politisk strategi som bör användas för att uppnå bättre villkor för kvinnor i samhället. Ska ”kön” och kvinnors ”särart” erkännas och poängteras eller ska ”universella” egenskaper som både kvinnor och män har betonas?

Även om jag inte studerar riksdagsledamöterna som aktörer i denna uppsats, så studerar jag hur de väljer att beskriva kvinnor och män i motioner som handlar om kriminalpolitik, och detta kan förhoppningsvis ge mig kunskap om motionärernas strategi är att betona kvinnors ”särart eller likhet” med män m.m.

Vidare är Eduards av uppfattningen att den mest förbjudna handlingen kvinnor kan utföra är att lyfta fram och benämna *män* som en politisk kategori, samt att få män att ta politiskt ansvar i termer av kön och makt. På detta sätt omvandlas nämligen män ”från ett universellt ingenting till ett specifikt någonting”, menar hon (Eduards, 2002, s. 157). Eduards teoretiska resonemang ringar med andra

ord in en del av den politiska kontext som finns närvarande när riksdagsmotioner utformas. I linje med hennes tankegångar bryter riksdagsledamöter som poängterar att det är män som står för merparten av våldet mot kvinnor, mot de förväntningar på könsneutralitet/universalitet, harmoni och samarbete mellan könen som existerar inom politiken.

1.4 Uppsatsens disposition

I kapitel 2 beskrivs de tre feministiska perspektiven; liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen. Här redovisas även kritiken mot perspektiven samt vilka kriminalpolitiska implikationer dessa kan resultera i. Kapitel 2 avslutas med att ett antal analytiska begreppspår mejslas ut ur de feministiska perspektiven, vilka sedan kommer att användas vid analysen av män som förövare. I kapitel 3 ramar jag in mina egna studier med hjälp av tidigare forskning som är relaterad till min egen. I kapitel 4 presenteras material och metod, och kapitel 5 och 6 utgörs av de empiriska studierna av kvinnor som brottsoffer respektive förövare samt män som förövare (i relation till nämnda kvinnor). I det 7:e och sista kapitlet dras trådarna samman, och jag gör ett resonemang kring vilket/vilka feministiska perspektiv som avspeglas i beskrivningarna av kvinnorna och männen.

2. De tre feministiska perspektiven

Feminismen har sina idéhistoriska rötter i 1700- och 1800-talen. Sitt massiva offentliga genomslag har den dock haft först under de senaste 30 åren (Lappalainen, 2002, s.7). Den minsta gemensamma nämnaren för all feminism kan sägas vara uppfattningen att kvinnor får utstå diskriminering på grund av sitt kön, vilket gör att deras specifika behov förblir förnekade och otillfredsställda. En förändring av den sociala, ekonomiska och politiska ordningen anses central för att komma till rätta med denna nedsättande behandling (Delmar, 1986, s. 8). Det är i åsikterna om *hur* och *med vilka politiska strategier* som förändringarna skall uppnås, som feminismen delar sig i olika traditioner och inriktningar.

I det här kapitlet redogörs för tre feministiska perspektiv – liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen – vilka tillsammans har bildat analysramen för uppsatsen som helhet.²⁵ Syftet med kapitlet är att ge en överskådlig/övergripande bild av de för studien relevanta huvuddragen hos perspektiven samt att peka på skillnaderna dem emellan, och inte att göra någon fullständig beskrivning av alla feministiska inriktningar som finns. I anslutning till redogörelsen av feminismerna kommer jag även att ta upp den huvudsakliga kritiken som brukar riktas mot dem samt vilka tänkbara kriminalpolitiska implikationer respektive perspektiv kan få. Som avslutning på nästkommande kapitel om tidigare forskning följer sedan ett avsnitt där jag ”mejslar ut” begreppspar (exempelvis ”beskrivs kvinnor och män som lika eller olika?”) vilka är sprungna ur de feministiska perspektiven och den tidigare forskningen. Utifrån dessa begreppspar kommer jag sedan att utföra analysen av motionerna.

²⁵ Det finns flera sätt att dela upp och benämna de olika feministiska perspektiven på. Naffine kallar exempelvis liberalfeminismen för den ”feministiska empirismen” (Naffine, 1996, s. 30). Den uppdelning jag gör hör dock till de vanligare, även om det ibland är svårt att dra knivskarpa linjer mellan perspektiven bl.a. beroende på att de hela tiden vidareutvecklas.

Innan jag börjar med min exposé över de tre feminismerna vill jag emellertid föregripa redovisningen av mina empiriska resultat genom att avslöja att den postmodernistiska feminismen inte på något tydligt sätt har kunnat spåras i de motioner jag analyserat. Detta beror bl.a. på att det varit svårt att operationalisera tankegångarna hos denna inriktning i form av att försöka se vilka eventuella kriminalpolitiska implikationer ett ”postfeministiskt” perspektiv på kvinnor och män som brottsoffer och förövare kan få.

För att förtydliga ytterligare så har frågan ”Vilken typ av utsagor i motionerna skulle kunna kopplas till ett postmodernistiskt feministiskt perspektiv?” varit svårbesvarad. En av anledningarna till detta kan vara att postmodernismen som helhet har sitt ursprung i en kultur- och vetenskapskritik av modernismen²⁶ och inte i någon politisk rörelse (Lenz Taguchi, 2004, s. 54). Trots att jag endast kort kommer diskutera den postmodernistiska feminismen i samband med analysen av motionerna från 1990-talet, så anser jag emellertid att det är viktigt att ha med en beskrivning av den i uppsatsen. Detta eftersom den utgör en kritik av tidigare feministiska perspektiv samt att den har haft ett stort genomslag på dagens forskning kring kön/genus (se exempelvis Halsaa, 2003, s. 18-19).

Jag vill även så här inledningsvis poängtera att jag är väl medveten om att det finns en mångfald av andra feministiska/genusvetenskapliga perspektiv än de jag valt ut – socialistisk feminism, marxistisk feminism, svart feminism och queerteori är bara några av dessa – men att jag varit tvungen att begränsa mig. Det är vidare välkänt att det finns en mängd nyansskillnader även *inom* de tre feministiska perspektiv jag valt ut. Dessa ”interna” olikheter kommer jag dock bara gå in på i några enstaka fall då de anses betydelsefulla för studien.

²⁶ Jag är benägen att placera både liberalfeminismen och radikalfeminismen under modernismens paraply.

Valet av liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen kan motiveras på flera olika sätt. För det första så refereras det så gott som alltid till dem i böcker som beskriver feminismens utveckling sedan 1970-talet (se bland annat Gemzöe, 2002, Bryson, 1992, Walby 1990). För det andra tar centrala kriminologiska forskare som Sandra Walklate (2001), Carol Smart (1989) och Ngaire Naffine (1990) upp dessa tre inriktningar när de beskriver på vilket sätt feminismen har kritiserat kriminologin och rättsvetenskapen.²⁷ För det tredje kan valet av dessa tre perspektiv berättigas med att liberalfeminismen har sitt ursprung i den så kallade första vågens feminism, radikalfeminismen i den andra vågen och den postmodernistiska feminismen i den tredje vågen. Den första vågen pågick från andra hälften av 1800-talet till omkring 1920²⁸, den andra startade i slutet av 1960-talet och den tredje tog fart i mitten av 1980-talet (Gemzöe, 2002, s. 30).

Det bör också nämnas att jag inte kommer ta upp specifikt kriminologiska eller viktinologiska teorier och tidigare forskning om kvinnors och mäns brottslighet och kvinnors brottsofferskap i detta kapitel. Ibland är det emellertid tydligt att det finns kopplingar mellan dessa och de feministiska perspektiv jag valt ut. En del forskare inom området ”mäns våld mot kvinnor” har exempelvis blivit välkända namn, och det finns naturligtvis en chans att dessa någon gång kommer att nämnas i motionerna. När det är uppenbart att dessa personer, enligt mina tolkningar av de tre feminismerna, går att länka till något av perspektiven, så kommer jag att påpeka det. Att utföra en större genomgång av vilka forskare som platsar inom vilket perspektiv ligger dock utanför syftet med denna uppsats.

²⁷ Brittiska och amerikanska forskare använder sig av begreppet ”feminist jurisprudence” när de diskuterar hur rättsvetenskapen kritiserats av olika feministiska inriktningar. På svenska skulle detta bli ”feministisk rättsvetenskap”.

²⁸ I den första vågens feminism ingick kvinnors kamp för rösträtt som den allra största frågan i många västerländska länder (Gemzöe, 2002, s. 35). Det kan också tilläggas att liberalfeminismen började ”återanvändas” i slutet av 1960-talet, och att det alltså är i detta sammanhang som jag använder mig av detta perspektiv. Mer om detta i avsnitt 2.1.

Jag vill även påpeka att de feministiska perspektiven i olika grad hänger ihop med politisk praktik. Den del av den svenska kvinnojour rörelsen som är knuten till ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige) är exempelvis intimt förknippad med radikalfeminismens tankegångar, och aktiva medlemmar i ROKS anses även vara duktiga lobbyister gentemot riksdagsledamöter²⁹ (Ohlsson, 2004, muntlig källa; Gemzöe, 2002, s. 53).

2.1 Liberalfeminism

Liberalfeminismen utgår från liberalismens politiska filosofi som växte fram under upplysningstiden i slutet av 1700-talet och under 1800-talet (Gemzöe, 2002, s. 31). Detta feministiska perspektiv har följaktligen sina rötter i en ideologi som bl.a. utformats av män som John Stuart Mill. Liberalfeminismen hade sin storhetstid under den första vågens feminism (ca 1850-1920), för att åter igen bli framträdande under den andra vågen (1960-70-tal)(Gemzöe, 2002, s. 30).³⁰

Liberalfeminismen utgår från uppfattningen att kvinnors sämre position i samhället är en följd av att de tidigare i historien uteslutits från politiska och legala rättigheter samt att de hindrats delta i arbetslivet på lika villkor som män. Kvinnor blev istället hänvisade till familjens privata sfär (Gemzöe, 2002, s. 31). Enligt liberalfeminismen har kvinnor och män historiskt sett socialiserats in i

²⁹ Detta trots att radikalfeministiska rörelser brukar försöka upprätthålla ett kritiskt avstånd från staten på grund av att man anser att den förkroppsligar repressiva klass- och genusrelationer (Charles, 2000, s. 135). Dahlerup menar dock att den vänsterorienterade kvinnorörelsen i Skandinavien under 1970-talet och början av 1980-talet inte agerade lika konfronterande mot det etablerade som sin motsvarighet i exempelvis Västtyskland (Dahlerup, 2000, s. 103). Dessutom anser flera forskare att det svenska politiska systemets beslutsprocess är öppet och mottagligt för nya infallsvinklar, vilket har gjort att sociala rörelser har försökt anpassa sin lobbyverksamhet till dessa spelregler (Dahlerup, 2000, s. 94).

³⁰ Liberalfeminismen uppstår alltså under den första vågens feminism, men ”återanvänds” under den andra vågen till skillnad mot exempelvis radikalfeminismen som har sina rötter enbart i den andra vågen.

olika könsroller, och kvinnor har genom de roller som står dem till buds lärt sig att de är mindre värda än män. De har även lärt sig att de passar för vissa sysslor m.m. Liberalfeminister anser dock att det inte finns någon egentlig anledning – som t.ex. patriarkatet – till varför rollerna ser ut/har sett ut som de gör, och liberalfeminismen arbetar för att könsrollerna och könets betydelse ska tonas ner. De är av uppfattningen att det är människan som räknas (Wahl, s. 2-3).

Liberalfeminismens kärna är med andra ord idén om att kvinnan är en fullvärdig individ och medborgare (Gemzöe, 2002, s. 37). Argumentet som stödjer detta är att de anser kvinnor och män i grunden vara lika, och eftersom män anses vara fullvärdiga individer och medborgare, så måste ju även kvinnor vara det.

Övertygelsen om att kvinnor och män delar en grundläggande mänsklig natur som kännetecknas av likhet i förnuftskapacitet är central för liberalfeminister. Något som en kvinnlig eller manlig natur finns inte enligt detta perspektiv, utan den mänskliga naturen anses vara könlös och oberoende av de kroppsliga skillnaderna mellan kvinnor och män (Gemzöe, 2002, s. 37-39).

Liberalfeminismens mål är att alla liberala principer som gäller för män även ska gälla för kvinnor, och vice versa (Wahl, 1987, s. 2).

En konsekvens av detta synsätt blir att det inte heller finns någon inneboende och oundviklig intressekonflikt mellan kvinnor och män. Idén om jämställdhet mellan könen kommer från liberalfeminismen och man är av uppfattningen att även män kan dra nytta av att kvinnors krav på ökad jämställdhet blir uppfyllda (Wahl, 1987, s. 3; Bryson, 1999, s. 196). Ett resultat av att kvinnor blir mer jämställda på arbetsplatserna kan ju t.ex. vara att män slipper axla hela ansvaret av att vara familjeförsörjare (Bryson, 1999, s. 196).

Utgångspunkten att liberalfeminister inte är ”anti-män” leder även till ett förespråkande av att kvinnor och män ska organisera sig i samverkansgrupper och inte i separata kvinnogrupper.

Av resonemanget att kvinnor har lika förnuftskapacitet som män följer att de ska ha lika tillgång till medborgerliga rättigheter i det offentliga samhället (Gemzöe, 2002, s. 38). Liberalfeminismen har i linje med detta blivit förknippad med strävan efter legala rättigheter för kvinnor, rätten till arbete utanför hemmet, rätten till utbildning, rätten till att deltagande i politiken samt rätten till lika lön för lika arbete m.m. Ett konkret exempel på kampanjer med liberalfeministiska undertoner är ”Varannan damernas”, där de politiska partierna ställer krav på att kvinnor och män ska varvas på partilistorna inför val (Gemzöe, 2002, s. 36).

Liberalfeminister ser inte något fel på samhällets uppbyggnad och är av uppfattningen att lagstiftningen i sig är rationell och rättvis. Det som måste förbättras är kvinnors rättigheter och möjligheter inom detta samhälle, vilket enligt dem kan ske via förändrad och ny lagstiftning som inte är diskriminerande och som är opartisk gentemot kvinnor. De hävdar med andra ord kvinnors rätt till lika möjligheter som män, inom den hierarki som redan existerar i samhället (Naffine, 1990, s. 4 och Evans, 1995, s. 30). Som en förlängning av detta resonemang ser liberalfeminister inga problem med att vända sig till staten för att förbättra kvinnors möjligheter. Staten ses nämligen som genus/könsneutral och öppen för påverkan i riktning mot större jämlikhet mellan könen (Charles, 2000, s. 135).

Centralt för både liberalismen och liberalfeminismen är också uppfattningen om individers fria vilja. Begrepp som rationalitet, självbestämmande och ”konkurrens på lika villkor” kan kopplas till dessa perspektiv. Idéer om

autonomi och självbestämmande användes bl.a. i kampanjer för kvinnors rätt till abort i USA – ”A Woman’s Right to Choose” (Bryson, 1999, s. 11-12).

2.1.1 Kritik av liberalfeminismen

Det har riktats kritik mot liberalfeminismen, och då bland annat mot att den saknar en teori om vad kvinnoförtryckets djupare mekanismer består i, dvs. att den inte tar upp frågan om varför kvinnor är underordnade i samhället (Gemzöe, 2002, s. 42). Trots att kvinnor gradvis har integrerats i samhället, så har kvinnoförtrycket inte upphävts – varför?

I relation till ämnesområdet trafficking/prostitution ser Arnberg ett problem med att ingen aktör (i detta fall kvinnor som prostituerar sig) kan ges tolkningsföreträde före någon annan utifrån den liberalfeministiska ståndpunkten. Detta eftersom det inte finns några kriterier för att rangordna de olika aktörernas definitioner av sin sexualitet, om de anser sig utsatta för tvång eller inte m.m. (Arnberg, 2003, s. 42). Dessutom anser Arnberg att liberalfeminister inte problematiserar efterfrågan av sexuella tjänster, vilket enligt henne kan tolkas som om den tas för given³¹ (Arnberg, 2003, s. 36).

Kritiker av liberalfeminismen menar vidare att det jämställda samhället inte kan uppnås enbart genom att ge kvinnor rätt till lika möjligheter och rättigheter som män. Rätten till lika *förutsättningar* som män är också väldigt central för att nå jämställdhetsmålet (Evans, 1995, s. 30). Edwards beskriver ovanstående genom följande liknelse:

³¹ Det tas för givet att män alltid kommer att efterfråga sexuella tjänster från prostituerade kvinnor.

”Man kan likna Mills [John Stuart Mills, min anm.] liberala samhällsliv vid ett stort sportevenemang där alla ska vara med och tävla, men utan ”handikapp” för de svagare. Och därmed med en mållinje som är onåbar för bl a det stora flertalet kvinnor. Denna jämlikhet, som rätten att starta och tävla, har kallats ”konkurrerande jämlikhet” [...] Den ser nämligen mindre till resultaten, vilka som vinner och förlorar, än till spelets regler” (Eduards, 1983, s. 118-119).

Liberalfeminismen har också kritiserats för att den inte har något klass- eller ras/ethnicitetsperspektiv, utan att den var/är riktad mot de mer bemedlade vita kvinnornas situation (Gemzöe, 2002, s. 44 och Tuana och Tong, 1995, s. 8).

Ytterligare problem med den tidiga liberalfeminismen var att den lämnade den privata sfären ”orörd”. Den problematiserade inte kvinnors roll i hemmet, utan trodde att det mesta skulle lösa sig med ny lagstiftning angående kvinnors äganderätt, kvinnors rättigheter i äktenskapet m.m. Det var ingen som uppmärksammade att uppdelningen i en offentlig och en privat värld – där kvinnan ansågs bunden till den sistnämnda – gjorde att kvinnor hade svårt att utnyttja dessa nya möjligheter (Donovan, 2000, s. 42).

Kritiker anser dessutom att liberalfeminister inte ser det ojämlika och ”bekönade” med dikotomin offentlig och privat sfär. Man menar att kvinnor som vill röra sig från den privata och in i den offentliga sfären, måste ”bli män” i bemärkelsen att tala och agera som män om de vill bli accepterade, eftersom kvinnors sätt att tala och vara har ansetts underordnat och oacceptabelt i den offentliga sfären. Om kvinnor vill bli jämlika män måste de alltså enligt kritikerna ”bli” män.

”...despite modern liberalism’s claim to include women on the same terms as men, the individual citizen does not relate to the two spheres as an abstract individual, but as a man and a woman. As a result, a man can be himself in the public sphere, for his sex is treated as an unproblematic norm, but women can only be admitted if they abandon their female identity. In other words, if women want to gain a public voice, they are expected to speak ‘like men’ rather than as women, for ‘womanly’ concerns or forms of expression have been deemed inferior and inadmissible in the public sphere” (Bryson, 1999, s. 91).

2.1.2 Kriminalpolitiska implikationer av liberalfeminismen

Det finns flera tänkbara kriminalpolitiska implikationer av liberalfeminismen. Walklate är exempelvis av uppfattningen att liberalfeminismen – i form av dess metodologiska position ”den feministiska empirismen”³² – har haft den längsta historiska inverkan på studiet av kriminologi (Walklate, 2001, s. 41). För det första menar hon att det alltid har funnits kvinnliga forskare som undersökt brottslighet och könsskillnader förknippade med denna (ibid.). För det andra så har liberalfeminister arbetat med att blottlägga på vilka sätt kvinnor både som brottsoffer och lagöverträdare har diskriminerats (både gynnsamt och ofördelaktigt) inom rättssystemet på grund av sitt kön (ibid. s. 42).

Den liberalfeministiska ståndpunkten är att diskrimineringen är ett resultat av sexistisk praxis inom rättsväsendet, snarare än av några strukturella faktorer som existerar utanför detsamma. Förespråkandet av att kvinnor ska ha lika rättigheter som män inom rättssystemet har alltså en liberalfeministisk klang. Att förändra

³² Den feministiska empirismen är en metodologisk position, som pekar på att det som har klassats som vetenskap i själva verket har varit *mäns* perspektiv på hur världen ser ut. Enligt detta perspektiv är det som framställs som objektivitet istället sexism. De frågor som socialvetenskaperna har ställt, har nämligen systematiskt exkluderat kvinnor och kvinnors intressen, menar förespråkare för den feministiska empirismen (Smart 1990, s. 77-78). De feministiska empiristerna är av uppfattningen att vetenskapen endast kan vara objektiv om båda könen/genus är inkluderade. Enligt den feministiska empirismen anses dock reglerna för vetenskapen och vetenskapliga undersökningar i sig själva pålitliga – vad som är fel är hur de tillämpas. Fler kvinnor som forskar och fler feministiska forskare, både män och kvinnor, kan uttradera detta problem, menar den feministiska empiristerna (Walklate, 2001, s. 35).

rättegångsförfaranden, så att det tas hänsyn till misshandlade kvinnors sårbara position kan vara ett exempel på ett liberalfeministiskt åtgärdsförslag. Även införandet av regler som framhåller att kvinnor inte ska bedömas efter sitt personliga uppträdande/utseende/klädsel i domstolen, då inte män bedöms på detta sätt, kan vara en kriminalpolitisk implikation utifrån liberalfeminismen.

Vidare är tron på att förändringar av lagstiftningen leder till förbättrade villkor för kvinnor som grupp stark inom det liberalfeministiska perspektivet (Walklate, 2001, s. 165). Det ligger även i linje med liberalfeminismens utgångspunkter att förespråka en könsneutral lagstiftningstext. Detta eftersom likheten, och inte skillnaden, mellan män och kvinnor betonas. Därmed är det inte sagt att det som lagstiftningen handlar om inte kan ha utgångspunkt i erfarenheter som historiskt sett har legat närmare kvinnors vardag.³³ En könsneutral lagstiftning behöver inte betyda en könsblind lagstiftning – dvs. en lagstiftning som nämner ”individer” och ”människor” – men som nästan uteslutande speglar de liv och de erfarenheter som män av tradition har/har haft.

Enligt Walklate är de flesta feminister, oavsett inriktning, i stort sätt överens om att sexuellt våld är något som främst män utövar mot kvinnor. Det som de är oense om är omfattningen av det sexuella våldet och dess orsaker (Walklate, 2001, s. 119).

³³ Ett förslag om att kriminalisera våldtäkt inom äktenskapet kan ju tänkas bottna i att den lagstiftande församlingen fått information om att kvinnor inte bara blir utsatta för våldtäkt på offentlig plats av okända män, utan även av sina egna män och i sina egna hem. Men trots att det förmodligen är vanligare att kvinnor utsätts för våldtäkt inom äktenskapet än män, så behöver ju inte lagstiftningstexten hållas könsspecifik utan kan istället skrivas med könsneutrala termer. På så sätt behålls ju även möjligheten att män kan utsättas för våldtäkt av sina fruar.

En liberalfeminist skulle sannolikt vilja minimera det sexuella våldets omfattning³⁴ och argumentera för att våld utfört av män mot kvinnor till övervägande del är en produkt av ett fåtal psykiskt störda män, vilka kvinnorna måste lära sig identifiera och undvika. Enligt Walby och Walklate kan en sådan uppfattning om våldets orsaker få som konsekvens att kvinnor uppmuntras att vidta egna försiktighetsåtgärder som att delta i självförsvarsgrupper, att undvika riskfyllda situationer, att inte klä sig för utmanande samt att stanna hemma på kvällar och nätter (Walklate, 2001, s. 87; Walby, 1990, s128ff). Dessa tankegångar känns igen från det citat ur Sexualbrottsutredningen från 1976 som inledde denna uppsats. Trots att avsikten med liknande ”goda råd” till kvinnor inte behöver vara att ge dem skulden för brotten, så kan de ändå leda till ”victim-blaming”, och en uppmaning om att det är kvinnors beteende som ska förändras och inte de sjuka männens. Det är också tydligt att råden riktar sig till kvinnor som befinner sig i den offentliga sfären, och att sexuellt våld i hemmet inte tagits med i beräkningarna.

En annan kriminalpolitisk implikation av ett liberalt/liberalfeministiskt synsätt skulle kunna bli att förespråka behandling och vård av de män som begår våld- och sexualbrott. Liberalfeminismen och ett individperspektiv på brottsligheten verkar med andra ord ha mycket gemensamt, medan ett strukturperspektiv inte lika självklart hör hemma inom detta perspektiv.

³⁴ Walklate förklarar inte varför liberalfeminister sannolikt vill minimera våldets omfattning, men en trolig anledning kan kanske vara att de vill ha fokus på offentlig statistik kring mäns våld mot kvinnor (hur många brott som anmäls och hur många män som blir lagförda osv), och att de inte baserar sina tankegångar på vad som kommer fram i brottsofferundersökningar etc.

Kampanjer liknande "Operation Kvinnofrid"³⁵, där alla mäns ansvar för våld mot kvinnor betonas, rimmar inte med liberalfeministiska ståndpunkter.

Ytterligare en möjlig kriminalpolitisk konsekvens av ett liberalfeministiskt perspektiv, kan bli att kvinnor och män tillskrivs fri vilja i förhållande till sin egen brottslighet. Kvinnor som lagöverträdare skulle utifrån detta perspektiv inte beskrivas som strukturellt styrda offer³⁶, utan ses som handlande subjekt, och detsamma skulle gälla för män. Både kvinnor och män kan utifrån sin likartade förnuftskapacitet göra rationella val och handla därefter, även i förhållande till brottslighet. Och om män och kvinnor begår brott av fri vilja, så följer också att de har ansvar för sin brottslighet.

Detta resonemang ligger i linje med den så kallade "liberation causes crime theories" som utformades av bl.a. Adler och Simon på mitten a 1970-talet (Adler, 1975 och Simon, 1975). Dessa teorier går kortfattat ut på att kvinnofrigörelsen skulle leda till ökad brottslighet för kvinnor och till slut skulle kvinnor vara jämställda män även på denna arena (Heidensohn, 1997, s. 761ff).

Liberalfeminismen innehåller med andra ord en stark tro på handlingskraft och självbestämmanderätt och eventuella maktstrukturer som skulle kunna sätta käppar i hjulen för denna hamnar i skymundan. Utifrån ett liberalfeministiskt synsätt kan det därför vara svårt att förstå att kvinnor som misshandlas i hemmet stannar kvar hos männen. Å andra sidan kan man utifrån detta synsätt hävda att staten och det offentliga inte ska "tvinga" kvinnor att lämna män som

³⁵År 1997, 1999, 2000 och 2003 genomförde Operation Kvinnofrid affischkampanjer i tunnelbanan, på pendeltågen och i bussarna i Stockholms län. Den första kampanjen hade målet att synliggöra kvinnors utsatthet, den andra kampanjen fokuserade på männens ansvar, och kampanjen år 2000 tog upp barnens villkor. I den fjärde kampanjen var budskapet att ta ställning för kvinnofrid. Det är Länsstyrelsen, Polismyndigheten i Stockholms län samt Stockholms stad som står bakom Operation Kvinnofrid (<http://www.operationkvinnofrid.nu/>).

³⁶Naomi Wolf uppmanar exempelvis i sin bok *Fire with Fire* kvinnor att de måste vägra att se sig själva som offer. Istället anser hon att kvinnor ska kräva sin rätt att bestämma över sina egna liv (Wolf i Bryson, 1999, s. 11).

misshandlar dem, eftersom det faktiskt kan vara dessa kvinnors fria vilja att stanna kvar hos männen, trots våldet.

Ett konkret exempel på hur liberalfeminismen kan påverka kriminalpolitikens utformning är i förhållande till prostitution. Utifrån en liberalfeministisk position är det möjligt att se på prostitution som vilket arbete som helst där en individ säljer en tjänst, och bör därför inte fördömas (Brown, 1993, s. 88). En liberalfeministisk debattör skulle följaktligen förespråka fri prostitution, där varken köp eller försäljning av sexuella tjänster är kriminaliserat.

Liberalfeminister ser kvinnor som säljer sex som aktörer, och menar att det inte är prostitutionen i sig som är förtryckande. De anser även att prostitution inte markant skiljer sig från andra typer av servicearbeten. Av detta grundantagande följer avkriminalisering och omdefiniering av prostitution till sexarbete som kriminalpolitisk implikation. Detta antas också leda till ökade rättigheter för de prostituerade (Arnberg, 2003, s. 40). Liberalfeminister vill även påpeka att prostitutionen inte utgör kvinnornas hela identitet samt betona prostituerade kvinnors förmåga till handling – de har fritt valt prostitution som ett sätt att försörja sig på. Liberalfeminister vänder sig, i linje med uppfattningen att kvinnorna har egna fria viljor, emot att se prostituerade kvinnor som offer. De män som köper sexuella tjänster diskuteras och problematiseras emellertid inte lika mycket inom liberalfeminismen (Arnberg, 2003, s. 28-30).

2.2 Radikalfeminism

Radikalfeminismen har sitt ursprung i den radikala kvinnorörelse som formades på 1960-talet i USA, Europa och Australien, och har alltså i motsats till liberalfeminismen uppstått direkt från oberoende kvinnogrupper. Under radikalfeminismens paraply rymts åtskilliga sinsemellan olika perspektiv, men

även ståndpunkter som är gemensamma för all radikalfeminism (Atmore, 1999, s. 186).

Något som förenar de olika förgreningarna av radikalfeminismen är att de i huvudsak är perspektiv *om, av och för* kvinnor. Som sådana är de fast förankrade i kvinnors egna erfarenheter och uppfattningar och ser inget behov av att kompromissa med redan existerande politiska perspektiv och agendor (Bryson, 1992, s. 181).

Centralt för radikalfeminismen är också uppfattningen att mäns förtryck av – och makt över – kvinnor är det mest utbredda och grundläggande formen av förtryck i samhället. Kvinnor anses underordnade män i kraft av sitt kön. (Gemzöe, 2002, s. 45; Messerschmidt, 1986, s. 26; Bryson, 1992, s. 181). På ett mer specifikt plan, betonas mäns makt över kvinnors *sexualitet* av många radikalfeminister. Hur sex praktiseras mellan män och kvinnor ses som socialt konstruerat runt ”manliga” föreställningar och uppfattningar om åtrå (manlig dominans och kvinnlig underkastelse), inte kvinnors (Walby, 1990, s. 3). Radikalfeminister anser även att det är mäns sexuella behov som har står i centrum i samhället, och att kvinnors sexualitet framställs som passiv, men ändå ständigt tillgänglig för män (Gemzöe, 2002, 97). Eller som Catherine MacKinnon uttrycker det:

“Sexual objectification is the primary process of the subjection of women. It unites act with word, construction with expression, perception with enforcement, myth with reality. Man fucks woman; subject verb object” (MacKinnon, 1982, s. 541).

Heterosexualiteten ses som socialt institutionaliserad i dagens samhälle och anses organisera även andra aspekter av köns/genusrelationer. Mäns våld mot

kvinnor betraktas t.ex. av radikalfeminister ingå i ett system för att kontrollera kvinnor (Walby, 1990, s. 3).

Begreppet patriarkat³⁷, som betecknar ett samhällssystem byggt på just mäns dominans över kvinnor, är även det viktigt för radikalfeminister. Patriarkatet ses som en gemensam fiende för alla kvinnor, samtidigt som alla män anses ha fördelar av att leva i ett sådant samhälle, eftersom det ger män makt över kvinnor (Gemzöe, 2002, s. 46). I kombination med att kvinnors specifika erfarenheter och identitet betonas, blir resultatet en skarp åtskillnad mellan kvinnor och män. Olikheten i kvinnors och mäns erfarenheter och levnadsvillkor är central för radikalfeminismen (Gemzöe, 2002, s. 48).

Enligt Bryson behöver dock inte radikalfeminismens ”patriarkat-teori” *nödvärdigtvis* innebära att alla individuella män förtrycker alla kvinnor, eller att varenda mansperson är en fiende som är oförmögen att förändra sig, eller att målet med en förbättrad spermabanksteknologi är den totala elimineringen av det manliga könet. Istället kan den manliga makten ses som analytiskt skild från individuella män, menar hon (Bryson, 1992, s. 188-189).

”the enemy is male power in all its manifestations, but this power is seen to be socially constructed rather than embodied in all biological males” (Bryson, 1992, s. 189).

Genom att makten är socialt konstruerad inom alla män, så är den enligt det radikalfeministiska perspektivet också möjlig att förändra (Walby, 1990, s. 20). Men hur denna förändring ska komma till stånd nämns varken av Walby eller Bryson.

³⁷ Begreppet patriarkat införlivades i feminismen av radikalfeministen Kate Millet år 1970.

Den radikalfeministiska analysen begränsar sig inte till mäns makt i den offentliga världen, utan den utvidgar sig även till det privata livet. På detta sätt ses också mer ”personliga” områden som familj och sexualitet som sfärer där patriarkal makt och dominans utövas. Detta synsätt ledde vid slutet av 1960-talet till myntandet av det kända slagordet ”det personliga är politiskt” (Bryson, 1992, s. 181; Gemzöe, 2002, s. 45-46). Till skillnad från liberalfeminismen, som tog fasta på att kvinnor skulle få mer plats i den offentliga sfären, så betonar alltså radikalfeminismen kvinnoförtrycket³⁸ i den privata sfären. Detta förtryck kan yttra sig i form av mäns kontroll över kvinnor i familjen, sexuellt förtryck av familjemedlemmar, våld mot kvinnor m.m. (Gemzöe, 2002, s. 45). Vålds- och sexualbrott mot kvinnor har även av vissa setts som själva basen för den patriarkala makten i samhället, och uppfattningen om att våldtäkt och hot om våldtäkt bibehåller och underbygger patriarkatet, finns närvarande hos radikalfeminismen (Charles, 2000, s. 21; Gemzöe, 2002, s. 50).

Radikalfeminismen var den första feministiska inriktning som genom noggranna analyser av sexuella trakasserier, kvinnomisshandel/våld mot kvinnor, våldtäkt (både överfalls- och ”date rapes”), pornografi, sterilisering, abort, preventivmedelslagar och den tvingande/obligatoriska heterosexualiteten, synliggjorde hur kvinnors sexualitet blivit och blir kontrollerad (Tuana och Tong, 1995, s. 131). Det var även radikalfeministiska kvinnogrupper (med inblandning av socialistiskt feministiska kvinnogrupper) som byggde upp de så kallade ”rape crises centers” i USA och Storbritannien. I Sverige motsvaras dessa grupper av kvinnojoursrörelsen, och det var kvinnor som på olika sätt

³⁸ Kvinnoförtryck är ett begrepp som myntades av den nya kvinnorörelsen på 1970-talet, och som står för effekterna av ett könsmaktsystem (patriarkaliskt system) där män har en dominerande ställning i förhållande till kvinnor, och där mannen är norm för offentligheten (Dahlerup, 2004, s. 238-239). Kvinnoförtrycksbegreppet tycks med andra ord kunna sammankopplas med radikalfeminismen, vilket det också kommer att göras i denna uppsats.

hade erfarenheter av våld mot kvinnor som deltog i uppbygganden av kvinnojourerna.

En tanke hos radikalfeminismen är att kvinnor bör enas som grupp utan mäns inblandning, och ett visst mått av separatism ses som nödvändig för att stärka och organisera kvinnorörelsen.³⁹ Anledningen till detta separationstänkande är uppfattningen att det finns en grundläggande konflikt mellan män och kvinnor, vilken bl.a. grundar sig i att det som associerats med kvinnor konsekvent har nedvärderats av män. Radikalfeminister ifrågasätter den konventionella värderingen av manligt och kvinnligt, och vill omvärdera och upptäcka positiva aspekter med att vara kvinna, för att sedan glädjas åt och hylla dessa egenskaper tillsammans med andra kvinnor. ”Det universella systerskapet är en källa till styrka” (Gemzöe, 2002, s. 48).

Enligt det radikalfeministiska perspektivet är lagstiftningen bekönad av mäns erfarenheter och synsätt, även om den presenteras som könsneutral och objektiv. Historiskt sett är det män som suttit i lagstiftande församlingarna och lagarna har därför blivit utformade utifrån mäns erfarenheter och perspektiv. Ett exempel kan vara att misshandel i den privata sfären inte tidigare låg under allmänt åtal, medan misshandel i den offentliga sfären gjorde det. Detta drabbade kvinnor som utsatts för våld i hemmet. Radikalfeministen MacKinnon menar att startpunkten för en feministisk teori om staten bör vara förståelsen av att staten är manlig och att lagen ser och behandlar kvinnor på det sätt som män ser och behandlar kvinnor (MacKinnon, 1983, s. 644).

³⁹ Skillnaden mot den moderna liberalfeminismen, vilken är emot separat kvinnoorganisering, är här stor. Radikalfeminister har mot den bakgrunden anklagat liberalfeminismen för att den lider av ett slags ”penisavund”, genom att den eftersträvar det som är högst värderat och ger mest status bland män, och att den därmed övertar patriarkatets värderingar (Gemzöe, 2002, s. 48).

I linje med detta resonemang vill radikalfeminister hålla sig på avstånd från de statliga och politiska institutionerna. De menade att den patriarkala strukturen existerar även där, och att det skulle bli svårt att föra fram sina åsikter via dessa kanaler. Istället ville man bevara sitt oberoende och agera fristående från staten (Franzway; Court, Connell, R.W., 1989, s. 27-29). För att kvinnoförtrycket ska kunna utrotas menar radikalfeminister att det krävs en omvälvande förändring av hela samhället och inte bara av exempelvis lagstiftningen.

Som tidigare nämnts ryms det flera olika inriktningar inom det radikalfeministiska perspektivet. En av dessa brukar kallas den kulturella feminismen⁴⁰ eller särartsfeminismen. Denna ytterlighet av radikalfeminismen menar att det finns naturliga, biologiska, medfödda kvinnliga och manliga egenskaper (essentialism) (se exempelvis Gemzöe, 2002, s. 52-53; Evans, 1995, s. 19). Förespråkare för särartsfeminismen betonar kvinnors likhet med varandra i sådan hög grad att de är nära att argumentera för att alla kvinnor delar samma kvinnliga innersta väsen. De hävdar också att kvinnor på något sätt är bättre än män, dvs. mer moderliga, samarbetsvilliga och fredsälskande än män (Tuana och Tong, 1995, s. 431). Bakgrunden till detta upphöjande av den kvinnliga naturen ligger i en strävan att uppmärksamma undervärderade kvinnliga kännetecken. Dess politik kretsar kring att skapa och upprätthålla en miljö som är fri från maskulina värden och rik på kvinnliga dito (Alcoff, 1993, s. 434). Ett förespråkande av särartsfeminismen leder med andra ord till ett bevarande snarare än förminskande av genuskillnaderna i samhället (Alcoff, 1993, s. 437).

⁴⁰ En del feminister vill se den kulturella feminismen som ett eget perspektiv, medan andra ser den som en utveckling av radikalfeminismen.

2.2.1 Kritik av radikalfeminismen

Radikalfeminismen utgår alltså från att män som grupp har ett intresse av att kvinnor är underordnade. Kritiker av radikalfeminismen påpekar att många män inte alls är överordnade i förhållande till kvinnor, utan även kan befinna sig i en underordnad ställning till vissa kvinnor. Kritikerna menade vidare att det är viktigt att se att även män lider av att leva i ett sexistiskt samhälle (Gemzöe, 2002, s. 55).

Radikalfeminismen har även kritiserats för att vara essentialistisk ("män och kvinnor är naturligt/biologiskt och fundamentalt olika") och deterministisk ("människor, varken män eller kvinnor, har något val") (Walklate, 2001, s. 166). Steen påtalar exempelvis i en genomgång av forskningen kring mäns våld mot kvinnor att det finns en fara i att helt negligera förklaringsfaktorer på andra nivåer än den strukturella, eftersom det då kan framstå som att de patriarkala sociala relationerna är oundvikliga och oföränderliga (Steen, 2003, s. 89). Att synliggöra de strukturella villkoren för mäns våld mot kvinnor är viktigt för att kunna åstadkomma politisk förändring menar Steen, men de strukturella förklaringarna bör inte bli allenarådande, utan även andra typer av förklaringar ska kunna framföras och testas.

Genom att ensidigt betona ojämlikheten mellan könen anser kritiker vidare att radikalfeminismen döljer andra former av förtryck i form av klass- och etniskt tillhörighet. Kritiker har också pekat på att den inger en falsk allmängiltighet som inte kan förstå historisk förändring (Walby, 1990, s. 3).

Vid slutet av 1980-talet började det också framföras kritik mot den enhetliga kategorin "kvinna", vilken radikalfeministerna hade använt för att kritisera den historiskt sett ensidiga fokuseringen på män (Gemzöe, 2002, s. 136). De som var kritiska mot "kvinnokategorin" påpekade att den feministiska vetenskapen

bedrevs av västerländska, vita oftast heterosexuella medelklasskvinnor, vilket gjorde att det även var dessa typer av kvinnor som studerades (Gemzöe, 2002, s. 136).

Radikalfeminismen har också blivit kritiserad för att den uppmuntrar kvinnor att bara identifiera sig med de kvinnor som har dåliga erfarenheter av män (exempelvis offer för mäns våld) och att ”lyckligt gifta” kvinnors erfarenheter bör avfärdas som falsk medvetenhet. Kritikerna menar att detta skapar en bild av kvinnor som hjälplösa offer, istället för att hylla deras kollektiva motstånd och möjliga makt. ”Such critics argue that women must learn to take responsibility for their own lives and combat injustice, rather than wallowing in the masochistic pleasures of shared victimhood” (Bryson, 1999, s. 29).

I linje med ovanstående resonemang kritiserar radikalfeminismen för att betonandet av kvinnors ”offerstatus” leder till en falsk och politiskt farlig syn på kvinnor som enbart goda och män som i grund och botten dåliga. En sådan syn ignorerar nämligen det faktum att många kvinnor har både politisk och ekonomisk makt och att många män är förtryckta, samt att det finns aggressiva kvinnor och omhändertagande män. Om alla män uppmålas som ”fienden”, så är de varken pålitliga som pappor, vänner, sexuella partners eller politiska bundsförvanter (Bryson, 1992, s. 29).⁴¹

I förhållande till ämnesområdet trafficking/prostitution kritiserar Arnberg radikalfeminister för att de har svårt att resonera i termer av förändring av sexuellt beteende. Hon menar att radikalfeminister fördömer sexköpare men

⁴¹ Det är mot bakgrund av detta påstående intressant att ny forskning på området börjar lyfta fram just mäns våld mot kvinnor i ljuset av att de ofta även är *pappor*. Barnens situation, som familjemedlemmar och vittnen till sina pappors våld, och de konsekvenser detta kan få för dem, vilken beredskap samhället har för hjälpa dessa barn m.m. är här i fokus (Källström, 2004 och Eriksson, 2003). Att pappor generellt sett är ”pålitliga män” är med andra ord något som ifrågasätts inom forskningen idag, men som varit tabu tidigare.

verkar ha svårigheter att föreställa sig en värld utan sexhandel, trots att detta faktiskt är målet för dem (Arnberg, 2003, s. 36). Hon frågar sig också om den radikalfeministiska diskursen om mäns rätt till kvinnors kroppar tenderar att förstärka denna ”rätt” eller om det faktiskt är så att man synliggör maktförhållandena.

”Eftersom konstruktionen av mäns rätt till kvinnors kroppar ses som tämligen statisk över tid och rum, kan den då vara lika begränsande som om de skulle beskrivas i termer av biologi och ses som något grundläggande mänskligt?” (Arnberg, 2003, s. 41).

2.2.2 Kriminalpolitiska implikationer av radikalfeminismen

Om en liberalfeminist skulle vara benägen att hävda att det är ett fåtal psykiskt störda män som utövar våld mot kvinnor – och därmed minimera den potentiella omfattningen av våldet – så är det troligt att en radikalfeminist skulle hävda det motsatta. Att alla män har förutsättningar för att bli kvinnomisshandlare kan vara en radikalfeministisk utsaga. Genom denna uppfattning maximeras den potentiella omfattningen av våldet. En radikalfeminist skulle maximera mäns potentiella våld mot kvinnor och se det som grunden för mäns makt och kontroll av kvinnor (Walklate, 2001, s. 119). Antaganden om att det snarare är ett tvärsnitt av män i samhället som köper sexuella tjänster och drar nytta av porrindustrins verksamhet stämmer också överens med det radikalfeministiska synsättet.

För att kunna få bukt på mäns våld mot kvinnor, så menar radikalfeminister att hela samhället och genussystemet måste förändras. Istället för att lägga ansvaret på kvinnorna själva, vilket liberalfeminismen delvis gör, så lägger radikalfeminismen hela ansvaret på det patriarkala samhället och män som grupp. Att förändra lagstiftningen är således inte radikalfeminismens högsta

mål, utan kan möjligen ses som något som kommer ”på köpet”.⁴² En kriminalpolitisk implikation av ett radikalfeministiskt perspektiv kan mot denna bakgrund vara kampanjer kring mäns våld mot kvinnor, där just mäns ansvar för detta våld betonas och där ett av syftena är att förändra mäns attityder till denna brottslighet (Hearn, 1998, s. 221). Ett svenskt exempel på en sådan kampanj är ”Operation Kvinnofrids” kampanj från år 2000, vilken kunde beskådas på Stockholms tunnelbanestationer (http://www.operationkvinnofrid.nu/pdf/Riktiga_karlar.pdf).

En annan kriminalpolitisk konsekvens av ett radikalfeministiskt perspektiv på vålds- och sexualbrott mot kvinnor blir att myndigheter ges klara direktiv om att makt, kontroll och ansvar ska vara centrala vid arbetet med män som misshandlar kvinnor. Könsmaktsförståelsen av våldet ska med andra ord präglade även kontakten med individuella män som kommer i kontakt med olika instanser (Hearn, 1998, s. 221; SOU 2004: 121, s. 235-237).

Åtgärder som går ut på att ta i tu med mäns dubbeltydiga/oklara stöd till män som brukat våld mot kvinnor anser jag också kan placeras in under det radikalfeministiska perspektivet (Hearn, 1998, s. 221). Frågan som måste utredas är enligt Hearn hur män ska kunna stödja manliga vänner som misshandlar kvinnor på ett sätt som leder till att de *slutar* bruka våld. Forskare har nämligen visat att det förekommer att manliga vänner stödjer män som misshandlat kvinnor via en direkt eller indirekt tolerans och uppmuntran av våldet, vilket kan leda till att våldet fortsätter. Har männen som brukar våld istället manliga vännerna som tar avstånd från våldet, så leder detta med större sannolikhet till att våldet minskar (Hearn, 1998, s. 191). Även i detta fall blir

⁴² Trots detta så är det ett faktum att den svenska kvinnorörelsen ofta samverkat med aktörer inom den traditionella politiken. I de flesta anglosaxiska länderna stod kvinnorörelsen mer fri från den traditionella politiken (Lindvert, 2004, s. 270).

den kriminalpolitiska implikationen att förändra attityder till våldet på olika sätt och få icke-våldsbrukande män att tydligt markera sin inställning när de konfronteras med kvinnoförtryckande åsikter m.m.

Det är så vitt jag vet inte vanligt att radikalfeminismen, med dess betoning av patriarkatet och mäns makt, används som direkta förklaringar till kvinnors brottslighet. Det skulle emellertid utifrån detta perspektiv vara möjligt att se kvinnors brottslighet som en konsekvens av att deras män driver dem till brottslighet, och att de därmed dras med mot sin vilja. Ett exempel på detta finns att hämta i en bok av MacKinnon där hon skriver att de flesta kvinnor begår brott för att de antingen 1) har försvarat sig emot mäns våld mot dem eller 2) för att de är tvungna att begå "crimes of poverty" eller 3) för att de har ett förhållande med en man som begår brott eller 4) för att de prostituerar sig (MacKinnon, 2005, s. 33).

"On my observation, most imprisoned women who are not inside for crimes of self-defense *against* men who batter them are in for crimes committed *with* men who batter them" (MacKinnon, 2005, s. 33).

Det radikalfeministiska perspektivet har även använts för att beskriva kvinnors upplevelse av rättsystemet och den bekönade karaktären hos dem som faller offer för brott (Heidensohn, 1997, s. 785-786).

En annan kriminalpolitisk implikation av ett radikalfeministiskt perspektiv kan vara utbildningsinsatser riktade till män och kvinnor som arbetar inom de myndigheter som har kontakt med män som använder våld, men även mot unga pojkar och flickor m.m. Utbildningsinsatserna skulle då vara inriktade på att betona en könsmaktsförståelse av våld mot kvinnor (SOU 2004:121, s. 235; Hearn, 1998, s. 221).

Ett förespråkande av att myndigheter som polisen och socialtjänsten alltid bör sära på män och kvinnor i ”misshandelsförhållanden” ligger också i linje med radikalfeministiska utgångspunkter, medan åtgärder som medling mellan parterna bör förkastas (SOU 2004:121, s. 151-152).

Även om lagstiftningsförändringar inte är det primära målet för radikalfeminister, så kan förespråkandet av straff, och inte vård, ligga i linje med teorin. Detta eftersom de inte ställer sig bakom påståenden om att det är få psykiskt sjuka/störda män som står för våldet mot kvinnor utan hävdar att det är ett tvärsnitt av den manliga befolkningen vilka anses ha fri vilja och ansvar för sin brottslighet. Och om männen inte kan sjukförklaras, så är det rimligt att straff föredras framför vård, för att tydligt markera det felaktiga med våldet. Det kan emellertid även tänkas att ett radikalfeministiskt perspektiv kan leda till resonemang om att undvika strafflagstiftningen, eftersom mäns våld mot kvinnor snarare ses som *normalt* än avvikande.

Vidare rimmar en kriminalisering av pornografi väl med ett radikalfeministiskt perspektiv. Pornografin anses gjord utifrån hur män ser på kvinnors sexualitet och uppfattas som kvinnoförnedrande och förtryckande. Pornografin bedöms även påverka mäns bild av ”vad kvinnor vill ha” i en missvisande riktning och våldspornografin bedöms leda män till att våldta och slå kvinnor.

En kriminalisering av köp av sexuella tjänster ligger också väl i linje med radikalfeministiska utgångspunkter. Detta eftersom det antas att de kvinnor som säljer sex egentligen inte vill göra detta. De prostituerade kvinnorna ses som offer för mäns maktutövning och förtryck (Arnberg, 2003, s. 21-27).

De områden inom kriminalpolitiken som radikalfeminismen bör ha haft sitt största genomslag på är sammanfattningsvis sexualbrott (våldtäkt specifikt),

våld mot kvinnor, pornografi, prostitution och sexuella trakasserier. Samtliga av dessa områden brukar placeras in under uttrycket ”mäns våld mot kvinnor”⁴³

2.3 Postmodernistisk feminism

Gemzöe kallar den postmodernistiska feminismen för ”feminismens möte med postmodernismen”. Detta eftersom det inom den postmodernistiska feminismen finns många olika inriktningar, vilka dock har gemensamt att de delar en kritisk hållning till tidigare teoribyggen (Carrington, 1997, s. 78; Gemzöe, 2002, s. 131). Ett postmodernistiskt synsätt innebär bl.a. att man ifrågasätter modernismens ideal av rationalitet, förnuft och framsteg samt att man starkt betvivlar att det finns något som ett enhetligt och sammanhållet subjekt (Lenz Taguchi, 2004, s. 54).

Enligt postmodernismen finns det ingen objektiv ståndpunkt varifrån världen kan beskådas och förstås. Allt som finns är en mängd subjektiva ståndpunkter, vilka förmedlas via språket. Enligt de postmodernistiska feministerna bestämmer språket hur vi uppfattar världen, vår egen identitet och hur vi uppfattar oss själva (Gemzöe, 2002, s. 132).

Om liberalfeminismen utgår från att män och kvinnor är lika och radikalfeminismen utgår från att de är olika, så vill den postmodernistiska feminismen underminera idén om en universell kategori för ”kvinna” och en kategori för ”man” och istället erkänna mångfald och skillnader kvinnor (och män) emellan, bland annat när det gäller klass, etnicitet och sexuell identitet (Gemzöe, 2002, s. 137; Smart, 1992, s. 30-33; Pringle & Watson, 1998, s. 218-219).

⁴³ Områdena kan även benämnas med uttrycket ”sexualiserat våld”.

Det teoretiska begreppet *intersektionalitet* har börjat användas för att beskriva en analys där just samverkan mellan olika samhällsliga maktasymmetrier betonas. Utifrån detta perspektiv kan exempelvis kön/genus, sexuell preferens, klass, profession, ålder och nationalitet samtliga vara relevanta att tas med i en analys av en specifik situation. Maktasymmetrierna ses i denna typ av analys som förbundna med varandra genom en dynamisk interaktion (Lykke, 2003, s. 48).⁴⁴

”Postmodernism opposes all forms of essentialism and is a theory which disregards the unitary categories and the possibility of access to a single, objective form of reality. From this perspective there is no such thing as the category “woman”, no such thing as a stable, coherent self, no such thing as a patriarchy” (Letherby, 2003, s. 51-52).⁴⁵

Skillnaderna mellan exempelvis två kvinnor kan alltså enligt den postmodernistiska feminismen vara större än skillnaderna mellan en kvinna och en man. På så vis kan man även säga att de postmodernistiska feministerna vill lyfta fram likheter mellan kvinnor och män. Till skillnad mot andra feminister, vilka sett konstruktionerna ”kvinnor och män” som relativt stabila, så betonar också de postmodernistiska feministerna det föränderliga och obestämda i könets ”natur” (Gemzöe, 2002, s. 138; Messerschmidt, 1995, s. 171).

Den postmodernistiska feminismen avvisar vidare anspråk på att det finns *en* speciell anledning till att kvinnor är underordnade (t.ex. mäns våld eller mäns kontroll av kvinnors sexualitet) vilken överordnas alla andra anledningar. De vill inte heller placera in kvinnor som grupp inom en förtryckande struktur som patriarkatet, kapitalismen eller den ”manligt” definierade liberala demokratin. Detta eftersom sådana synsätt leder in tankarna på passivitet och determinism,

⁴⁴ Mycket förenklat skulle man kunna säga att en kvinna inte bara en kvinna, utan hon har även vissa sexuella preferenser, hon är född i en viss samhällsklass, hon innehar ett visst yrke osv. och att i en viss situation så är det faktumet att en person är just en kvinna som är anledningen till att hon t.ex. blir diskriminerad, och i en annan situation kan det vara hennes samhällsklass.

⁴⁵ Se även Gelsthorpe, 1997, s.513.

vilka förnekar kvinnors handlingskraft och förmåga att kämpa och göra motstånd (Maynard, 1998, s. 254-255).

Det ligger även i linje med postmodernismens betonande av olikhet mellan kvinnor (och mellan män) att lyfta fram att vissa kvinnor faktiskt har makt över vissa män (Maynard, 1998, s. 255). Smart anammar detta synsätt på förhållandet mellan feminismen och lagstiftningen. Till skillnad mot radikalfeministerna, så ser hon inte lagen som manlig, utan som bekönad (gendered). Att se lagen som bekönad innebär enligt Smart att vi kan tänka på lagstiftningen i termer av en pågående process, vilken arbetar på olika sätt, och där det inte finns något orubbligt antagande om att vad lagstiftningen än gör, så exploaterar den kvinnor och tjänar män (Smart, 1992, 33-34). Med ett sådant förhållningssätt kan vi enligt Smart exempelvis studera på vilka sätt lagstiftningen håller fast vid konstruerade skillnader mellan könen utan att behöva ha vår egen syn på dessa skillnader som start- eller slutpunkt.

Smart menar att vi bör analysera lagstiftningen som en pågående process vars syfte är att framställa fasta genusidentiteter istället för att se på lagstiftningen som något vi tillämpar på redan i förhand bekönade subjekt/fastställda uppfattningar om kvinnor och män.⁴⁶

Slutligen, den mest långtgående postmodernistiska feminismen hävdar att det inte går att göra någon distinktion mellan vad som är biologi och vad som är

⁴⁶ Som jag förstår det, så föredrar Smart att man analyserar lagstiftningen utan att exempelvis ha en "för-föreställning" om att lagstiftningen alltid är förtryckande gentemot kvinnor och alltid hyllar män. Det är istället dekonstruktion av själva lagtexten m.m. som får avgränsa hur kvinnor och män konstrueras där. Hur framställs män och kvinnor i lagstiftningen, och hur förändras dessa beskrivningar över tid? Frågan är dock om olikheterna kvinnor emellan och män emellan verkligen framkommer i lagstiftningen, eller om den producerar stereotyper av kvinnor och män. Min egen startpunkt när jag analyserar kriminalpolitiska motioner liknar i mångt och mycket Smarts analys av lagstiftningen, även om jag i övrigt inte helt anammar ett postmodernistiskt tillvägagångssätt.

konstruktion hos en människa. Den postmodernistiska feministen Butler menar exempelvis att det biologiska könet inte kan förstås som någonting som *föregår* det kulturella könet, utan hon anser att båda två är lika konstruerade. Lenz Taguchi uttrycker liknande tankegångar när hon menar att det inte finns något subjekt före språket, dvs. innan vi gör en bild av vilka vi är och förstår oss själva på något sätt (Lenz Taguchi, 2004, s. 65). Utifrån ett sådant perspektiv kan ”manlighet” tillskrivas en individ med kvinnokropp och vice versa. Ett exempel kan vara en manlig dragshowartist som imiterar kvinnlighet. Enligt Butler uppvisar denne man ett lika konstruerat genus som en kvinna som spelar ut sin kvinnlighet. Dragshowartisten blir en imitation av en imitation (Gemzöe, 2002, s. 139).

2.3.1 Kritik av den postmodernistiska feminismen

En ofta förekommande kritik av den postmodernistiska feminismen är att den på grund av sin relativistiska hållning (”alla bilder av världen är lika sanna” eller ”ingen bild av världen är sannare än någon annan”) omöjliggör en feministiskt grundad politik. Utifrån ett relativistiskt synsätt går det ju inte att säga att feminismens världsbild är sannare än den androcentriska⁴⁷, och därmed saknas legitimiteten för den politiska frigörelsen av kvinnor (Weedon, 1999, s. 111; Gemzöe, 2002, s. 134). Enligt Donovan förnekar vidare den postmodernistiska feminismen möjligheten till politiskt handlande utifrån kvinnor som grupp (Donovan, 2001, s. 214). Den avgörande kritiska punkten mot den postmodernistiska feminismen är alltså frågan om dess syn på verkligheten är

⁴⁷ Detta begrepp används för att peka på att vetenskapen historiskt sätt producerats av män, om män och för män (Weedon, 1999, s. 112).

förenlig med feminismens politiska projekt, nämligen att förändra samhället så att kvinnor inte längre underordnas män⁴⁸ (Gemzöe, 2002, s.136). Om man inte får prata om kvinnor som grupp/grupper, utan bara får se på en kvinna som ”en av många” så inskränker snarare än erkänner detta skillnader mellan kvinnor, menar kritiker.

”If gender is simply a social construct, the need and even the possibility of a feminist politics becomes immediately problematic. What can we demand in the name of women if “women” do not exist and demands in their name simply reinforce the myth that they do? How can we speak out against sexism as detrimental to the interests of women if the category is a fiction?” (Alcoff, 1988, s. 420)

För att undvika relativism anser kritikerna även att kvinnor behöver kunna hävda att de har delade erfarenheter av att vara kvinnor, samt att de behöver en allmän teori om förtryck och frigörelse (Weedon, 1999, s. 111). Om inte kvinnors personliga erfarenheter kan definieras och formuleras i förhållande till kvinnor som kontextuella intressegrupper samt till kvinnor som könsgrupp, så verkar feminismens möte med postmodernismen vara en teoretisk återvändsgränd, menar Eduards (Eduards, 1992, s. 260).

Kritiker har också hävdats att den postmodernistiska feminismen (i likhet med liberalismen) saknar insikten om att världen är präglad av djup ojämlikhet (Gemzöe, 2002, s. 134). Man har även gjort gällande att postmodernismen övervärderar språket på bekostnad av påtagliga förtryckande maktrelationer. På

⁴⁸ Kritiken av den relativistiska hållningen hos den postmodernistiska feminismen har bemötts, och det finns förespråkare av detta perspektiv som tvärtom anser att dess utgångspunkter är ytterst förenliga med att inneha politiska ståndpunkter och att agera politiskt. I en bok av Lenz Taguchi presenteras exempelvis hur hon som forskare kombinerar ett postrukturalistiskt feministiskt synsätt med en vilja att förändra rådande regimer och normer (Lenz Taguchi, 2004, s. 83 och 210). Jag väljer dock att inte gå in på djupet i denna diskussion, eftersom syftet med detta kapitel endast är att ta upp huvuddragen hos de tre feministiska perspektiven och kritiken som riktats mot dem, och inte att gå in på olika inriktningar inom varje perspektiv.

så sätt kan kulturkritikern bli politisk aktivist genom att föra pennan över pappret, medan kvinnan som blir slagen av sin man glöms bort, anser en kritiker (Jeffreys i Weedon, 1999, s. 125).

2.3.2 Kriminalpolitiska implikationer av den postmodernistiska feminismen

Vilka kriminalpolitiska implikationer kan ett perspektiv som – dragit till sin spets – anser att alla subjektiva ståndpunkter är lika mycket värda och sanna kunna få? Denna fråga är naturligtvis svårbesvarad. För vem ska få avgöra vilka ståndpunkter som är bättre än andra, och som kan utgöra grund för ett politiskt förändringsarbete (Lenz Taguchi, 2004, s. 55)? Och hur kan man hävda att någon gör fel, när alla sanningar är lika mycket värda (Lundgren m.fl., 2001, s. 214)?

En konsekvens av ett postmodernistiskt feministiskt perspektiv kan dock bli att politiker t.ex. väljer att differentiera gruppen ”kvinnor” genom att framhålla att etnicitet, samhällsklass, sexuell identitet m.m., och inte bara kön/genus, har betydelse för exempelvis utsatthet för våld. Att överhuvudtaget differentiera och problematisera ”könsgrupperna” kvinnor och män på olika sätt, samt att uppmärksamma problem som kan uppstå vid generaliseringar till män och kvinnor som enhetliga grupper, ligger i linje med den postmodernistiska feminismen.

Det skulle även kunna tänkas att politiker som influerats av den postmodernistiska feminismen problematiserar radikalfeministernas betoning av mäns makt över kvinnor i samhället och påpekar att det även förekommer att vissa män har makt över andra män, att vissa kvinnor har makt över vissa män och att vissa kvinnor har makt över andra kvinnor. Och att detta leder till en mer

komplex bild av mäns våld mot kvinnor. Hur ska exempelvis våld mot kvinnor i lesbiska parförhållanden förklaras med utgångspunkt i en förklaringsmodell som enbart menar att det är mäns makt i samhället som orsakar våld mot kvinnor? Den kriminalpolitiska implikationen kan alltså bli att våld inom homosexuella parrelationer uppmärksammas, men även att heterosexuella kvinnors våld mot män och heterosexuella mäns våld mot män etc. uppmärksammas utifrån ett maktperspektiv. Genom att framhålla undantagen från regeln och ständigt ifrågasätta etablerade "sanningar", kan en (kriminal)politik som grundar sig i den poststrukturalistiska feminismen vidga vyerna och öppna upp för nya politiska fält som i sig ständigt är öppna för betydelseförändringar, menar Lundgren (Lundgren m.fl., 2001, s. 214).

Vidare ger Orrevad ett konkret förslag på vad en kriminalpolitik grundad i den postmodernistiska feminismen kan resultera i, nämligen införandet av medling vid fall där män misshandlat kvinnor (Orrevad, 2004). Hon menar att det är felaktigt att hävda att det utifrån den postmodernistiska feminismen inte går att föra någon politisk (kollektiv) kamp. Vad som i *ett visst sammanhang* uppfattas som viktigt kan enligt Orrevad vara ett tillräckligt motiv för att mobilisera stöd för politiskt agerande (Orrevad, 2004, s. 35). Och det är här likheten med medling kommer in. "Medlingsinstitutet" ses nämligen som en tillfällig konstruktion, vilken bottnar i ett behov av individualiserad rättvisa i en verklighet som karakteriseras av mångfald. Orrevad menar att makt och politik ständigt finns närvarande i denna värld, och dessa kan lyckas korrumpera "medlingsinstitutet" till vissas fördel och andras nackdel. Men om bara medlingsmötena fortsätter att värna om "postfeministiska" åsikter så är det enligt Orrevad sannolikt att medlingen kommer stå på de förtrycktas sida, och därmed finns ingen anledning till oro för att misshandlade kvinnor skulle förlora på att delta (Orrevad, 2004, s. 35).

Mer konkret uttryckt, så skulle införandet av medling vid kvinnomisshandel leda till att större hänsyn togs till individuella kvinnors (och mäns) åsikter om vad som är den bästa lösningen för att få slut på våldet, menar Orrevad. Alla kvinnor som blivit misshandlade av män kanske exempelvis inte vill att deras partner ska få fängelsestraff, utan en del kvinnor har möjligen bara en önskan om att våldet ska upphöra eller att den problematiska situation som de upplever ska få erkännande/bekräftelse. Detta tankesätt betonar att kvinnorna är handlande subjekt, vilket enligt Orrevad står i motsats till det radikalfeministiska⁴⁹, vilket ”like on a religious mission [...] want to save the lost souls of abused women, those who do not know what is in their best interest, traumatized by abuse” (Orrevad, 2004, s. 38).

Även Lenz Taguchi är av uppfattningen att det är på det lokala planet som man utifrån den feministiska poststrukturalismen⁵⁰ kan synliggöra orättvisor m.m., vilket i sin tur kan få frigörande konsekvenser för enskilda individer (Lenz Taguchi, 2004, s. 55). Lenz Taguchi är dock noga med att påpeka att “...eventuella lokala förbättringar för enskilda individer eller grupper inte kan ges självklara uttryck som kan sägas gälla alla på samma sätt, utan måste analyseras, definieras och genomföras lokalt” (ibid.). Kan det vara så att politisk handling utifrån den postmodernistiska feminismen bäst utföres i småskaliga decentraliserade samhällen med självstyre, och inte i samhällen med en stark och central statsmakt?

⁴⁹ Orrevad kallar det radikalfeministiska perspektivet för ”mainstream feminism”, vilket med stor sannolikhet är en benämning som radikalfeministerna själva med kraft skulle opponera sig emot.

⁵⁰ Lenz Taguchi anser att den feministiska poststrukturalismen skiljer sig från den postmodernistiska feminismen på ett antal punkter. I denna uppsats används dock den postmodernistiska feminismen som ett övergripande begrepp, under vilken även den poststrukturalistiska feminismen ryms. För fördjupning i ämnet hänvisar jag till Lenz Taguchis bok *In på bara benet* (2004).

Enligt Messerschmidt möjliggör ett postmodernistiskt perspektiv en förståelse av exempelvis flickors/kvinnors användande av våld, vilket däremot inte teorier med betoning på köns/genusskillnader gör. Om kvinnor som grupp tillskrivs specifika egenskaper som empati, medlidande och konformitet, så blir det svårt att förklara våld *av* kvinnor (vilket trots allt existerar), menar Messerschmidt. Utifrån ett starkt framhållande av köns/genusskillnader så *ignoreras* antingen avvikelser från vad som anses vara ”passande kvinnliga brott” eller så behandlas de som ”olämpliga” eller allra värst som ”maskulint” beteende (Messerschmidt, 1995, s. 170). Utifrån den postmodernistiska feminismen blir det däremot möjligt att lyfta fram även *likheter* mellan kvinnors och mäns våldsanvändande, bl.a. genom att studera den konkreta miljön där våldet begås. På så sätt kan det framkomma att under vissa sociala omständigheter och i specifika miljöer begår flickor/kvinnor och pojkar/män samma typer av brott (Messerschmidt, 1995, s. 171). En kriminalpolitisk implikation av ”postfeminismen” kan således bli att kvinnors våldsanvändande inte bortförklaras eller ses som en avvikelse, utan att det ses som en aktiv handling (om ej med positivt resultat) som är värd en seriös analys, och som kan leda till relevanta åtgärder.

En kriminalpolitisk implikation av ett postmodernistiskt feministiskt perspektiv kan också bli en minskad användning av lagstiftningen för att förbättra kvinnors situation. Från en postmodernistisk synvinkel anser kriminologen Carol Smart att det finns en fara i att se nya lagar som lösningen för att uppnå feministiska mål (Smart, 1989, s. 165). Trots sin skepsis menar dock Smart att lagen ska förstås som en arena där det utkämpas en feministisk kamp och där genusidentiteter och hierarkier konstrueras. Hon menar att diskursen kring lagstiftningen är mäktig i och med att den sätter ord på vad det innebär att vara en man eller en kvinna. Den beskrivning av män och kvinnor som finns i lagstiftningen kan enligt Smart både återspegla och hjälpa till att upprätthålla ojämlikhet och ordning. Med andra ord kan den postmodernistiska feminismen

utgöra en kritisk röst mot den bild av kvinnor och män som lagstiftningen konstruerar, och i långa loppet förändra hur lagstiftningen arbetar i praktiken (exempelvis i domstolar).

3. Tidigare forskning och analysram

I detta kapitel ska jag för det första redogöra för tidigare studier som på olika sätt kan sägas rama in min egen undersökning. Studier med *direkt* koppling till det ämne som tas upp i denna uppsats är nämligen sällsynta. Wendt Höjer påpekar exempelvis att den parlamentariska arenans långvariga tystnad om våld mot kvinnor även avspeglar sig i statsvetenskapliga studier av politik, där områden som våld och sexualitet sällan utgjort grund för analys (Wendt Höjer, 2002, s. 15). Vad som kommer att återfinnas i detta kapitel är alltså inte främst tidigare forskning som är direkt jämförbar med min egen, utan snarare studier som ger en bakgrund eller inramning till min egen.

För det andra avslutas detta kapitel med utmejslandet av de analytiska begreppspar som jag kommer använda att mig av vid analysen av motionerna om män som förövare⁵¹.

3.1 "Våld mot kvinnor" i relation till jämställdhetspolitiken som helhet

Jag har valt att studera hur kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare⁵² beskrivs i motioner som tar upp kriminalpolitiska frågor, samt hur dessa beskrivningar eventuellt kan kopplas till tre olika feministiska teorier. Framställningar av kvinnor och män i riksdagstrycket – och dess eventuella kopplingar till feministisk teori – kan emellertid studeras i relation till flera andra politikområden. Hur framställs till exempel kvinnor och män som "yrkesarbetande" i motioner som tillhör arbetsmarknadsutskottet?

⁵¹ När de beskrivs i relation till kvinnor som brottsoffer och förövare.

⁵² I relation till nämnda kvinnor.

Jessica Lindverts analyserar i sin avhandling⁵³ jämställdhetspolitikens utveckling under perioden 1960-1990. Ämnesområdena hon valt ut för studien är ”barnomsorg”, ”arbetsmarknadsutbildning”, ”könsdiskriminering” och ”våld mot kvinnor”, och det sistnämnda ämnet framhålls i avhandlingen som en ”särart” inom jämställdhetspolitiken i Sverige (Lindvert, 2002). I relation till mina egna studier, så anser jag att Lindverts beskrivning av vad den svenska jämställdhetspolitiken traditionellt haft för utgångspunkter och inriktning bidrar till en inramning av de specifikt kriminalpolitiska ämnesområden som jag valt att analysera.

Enligt Lindvert introducerades begreppet jämställdhet i mitten av 1960-talet, därför att det ansågs behövas en precisering av jämlikhetsbegreppet just vad gäller jämlikheten mellan könen. I det nya begreppets betydelse ingick en strävan mot att män och kvinnor tillsammans borde lösa könsorättvisorna (Lindvert, 2002, s. 66; se även Dahlerup, 2004, s. 237). Jämställdhetsbegreppet kan alltså, åtminstone vid dess skapande, sägas ligga väl i linje med ett liberalt/liberalfeministiskt perspektiv på hur politik bör bedrivas. Följande citat om jämställdhetsbegreppets centrala funktion får ytterligare understryka detta:

”...det var ett välfunnet och bekvämt ord som många kunde samlas kring, även om det tolkades olika av olika aktörer i praktiken. Det var klassöverbyggande och lät lite lagom ofarligt och kunde fungera på samma sätt som folkhemsbegreppet hade gjort på sin tid – det kunde maskera underliggande konflikter så att de blev hanterbara. Det uttryckte ingen maktrelation och det var okroppsligt – det hade inga sexuella undertoner – könen skulle bara ställas sida vid sida som två abstrakta varelser, symboler eller idealtyper. Begreppet hade visserligen ett visionärt innehåll, men ändå en vision med måtta. Det markerade en riktning men inga klara utfästelser eller löften. Och begreppet omfattade och berörde både kvinnor och män – det var normativt och uppfostrande – nya krav ställdes på könen” (Florin och Nilsson, 2000, s 9-10).

⁵³ Och i en artikel på samma tema: Lindvert, 2004, s. 264-289.

Jämställdhetsbegreppets praktik, i form av jämställdhetspolitiken, var fram till ca 1990 inriktad på kvinnors ekonomiska autonomi, på rätten till förvärvsarbete och på ett delat ansvar för barnen (Lindvert, 2004, s. 269). Åtgärder som dessa kan knytas till den så kallade ”omfördelningens politik”, dvs. en politik som strävar efter socioekonomisk jämlikhet eller en ökad omfördelning av ekonomiska och sociala resurser mellan män och kvinnor (Lindvert, 2002, s. 24, 26). Den svenska jämställdhetspolitiken har även sedan 1960-talet formulerats mer som ett allmänintresse än som ett kvinnointresse⁵⁴ (Lindvert, 2002, s. 88). I slutet av 60-talet framhölls exempelvis att jämställdhetsperspektivet skulle genomsyra *all* svensk politik.

Jämställdhetspolitik kan dock också bedrivas utifrån ”erkännandets politik”, vilket betyder att kvinnors specifika behov som grupp uppmärksammas⁵⁵ samt att det inte finns någon självklar koppling till ekonomi (Lindvert, 2002, s. 24, 26, 38). Denna utformning är vanligare i så kallade ”liberala välfärdsstater” som Australien och USA än i socialdemokratiska välfärdsstater som Sverige. ”Erkännandets politik” är också oftare förknippad med en radikal kvinnorörelse som agerar fristående från staten, medan ”omfördelningens politik” lättare kan sammankopplas som en kvinnorörelse som verkar inom ramen för de statliga aktiviteterna (Lindvert, 2002, s. 68). Eduards beskriver den svenska radikala kvinnorörelsens begränsade inflytande på följande vis:

”...political parties have been remarkably efficient in co-opting both extra-parliamentary ideas and activists, minimizing the room for alternative organisations by incorporating women and women’s demands in traditional political institutions” (Eduards, 1991, s. 174-175 i Lindvert, 2002, s. 67-68).

⁵⁴ Vilket alltså kan sägas stå i motsättning mot en radikalfeministiskt utformad politik.

⁵⁵ Vilket alltså ligger väl i linje med en radikalfeministiskt utformad politik.

Lindvert konstaterar också att frågor som kvinnovåld, diskriminering, sexuella trakasserier och invandrarkvinnors situation (vilka ligger i linje med ”erkännandets politik”) i stort sett har fallit utanför den svenska jämställdhetspolitiken, åtminstone fram till slutet av 1980-talet (Lindvert, 2004, s. 269). I en rapport av Pincus påpekas även att det var år 1987 som ROKS (Riksorganisation för kvinnojourer) började uppvakta olika regerings- och partirepresentanter för att få till stånd en utredning om våld mot kvinnor, vilket alltså ligger i linje med Lindverts slutsatser (Pincus, 1998, s. 30).

Lindvert menar att ämnesområdet ”våld mot kvinnor” bryter mot hur jämställdhetsfrågor ”bör” eller ”brukar” utformas i Sverige, genom att den berör kvinnor som grupp – symboliskt och identitetsmässigt – och inte kvinnor som en del av förvärvsarbetarkollektivet (Lindvert, 2002, s. 200). Att frågan om ”våld mot kvinnor” hade en marginell roll under 1970-talet bekräftas också av att den inte ens finns omnämnd i den jämställdhetspolitiska nationella handlingsplan som utarbetades i slutet av detta årtionde (Lindvert, 2004, s. 279). Hon poängterar dock att jämställdhetspolitiken på senare år har vidgat sitt område, och att frågor som kvinnofrid, stöd till kvinnligt företagande och jämnare könsfördelning i universitetshierarkin nu *även de* betraktas som avgörande för kvinnors och mäns jämställdhet (Lindvert, 2004, s. 282).

3.2 Tidigare forskning om brottsoffer i rättspolitik

Åsa Persson analyserar i sin avhandling i juridik några svenska politiska partiers (m, s, v, fp) syn på centrala rättsliga områden, däribland området ”skydd av och stöd till brottsoffer” (Persson, 2004).⁵⁶

⁵⁶ Eftersom de politiska partiernas ställningstaganden bara indirekt berörs i min egen uppsats – via hänvisningar till olika motioner och deras partipolitiska ursprung – så kommer jag endast att ta upp vissa generella resultat ur ovanstående studie. Persson använder sig av ett omfattande empiriskt material bestående av bl.a. motioner i riksdagen, kommittédirektiv, offentliga

I avhandlingen avgränsas de undersökta lagstiftningsärendena på brottsofferområdet till brottsskadeersättning⁵⁷, stödperson och målsägandebiträde⁵⁸, besöksförbud⁵⁹ och skydd på folkbokföringsmässig grund⁶⁰. Kopplingen mellan mina egna studier och Perssons dito är att det framförallt är värnandet av kvinnor som brottsoffer som ligger bakom att brottsoffers rättsliga status sedan mitten av 1980-talet vidgats genom lagstiftning (Persson, 2004, s. 82 och s. 196). Persson konstaterar också att det var kvinnorörelsens arbete för att förhindra våld mot kvinnor som gjorde att brottsofferfrågor började uppmärksammas i samhället (Persson, 2004, s. 261).

Vid läsningen av Perssons empiriska resultatdel för de fyra undersökta lagstiftningsärendena, så är det tydligt att det är i debatten kring besöksförbudslagen som argumentationen blir som mest könsspecifik, i den mening att motionärerna t.ex. använder sig av ord som ”kvinna” oftare än könsneutrala ord som ”individ”. Det märks även tydligt att ledamöterna tar sin

utredningar, propositioner, utskottsbetänkanden och partimaterial. Det analyserade materialet sträcker sig tillbaka till 1930-talet (Persson, 2004, s. 319-335).

⁵⁷ Om en dömd person inte kan betala skadestånd eller är okänd och brottsoffret inte har någon försäkring som täcker skadan, kan hon/han i vissa fall få ersättning från staten, så kallad brottsskadeersättning. Brottet måste vara polisanmält, och det är i första hand personskador som ersätts (<http://www.polisen.se/inter/nodeid=9696&pageversion=1.html>).

⁵⁸ Personer som utsatts för sexuella övergrepp, eller i vissa fall annan typ av brottslighet mot person, har rätt till ett eget juridiskt biträde, ett så kallat målsägandebiträde. Målsägandebiträdet, som i de flesta fall är en advokat, har till uppgift att ta tillvara brottsoffrets intressen och ge stöd och hjälp under förundersökningen och rättegången (<http://www.polisen.se/inter/nodeid=5258&pageversion=1.html>).

⁵⁹ Ett besöksförbud innebär normalt att den som hotar och trakasserar en person förbjuds att besöka eller ta kontakt med denna på annat sätt, t.ex. per telefon. Förbudet kan också utvidgas till att personen som hotar inte får uppehålla sig i närheten av den utsattes bostad eller arbetsplats. Det är åklagaren eller domstolen som beslutar om besöksförbud (<http://www.polisen.se/inter/nodeid=5280&pageversion=1.html>).

⁶⁰ ”Enligt 7 kap. 15 § sekretesslagen (SkrL) är uppgifter inom folkbokföringsverksamheten i regel offentliga. Sekretess gäller om det av särskild anledning kan antas att en person, eller någon närstående, kan lida skada eller men om uppgifter om personen lämnas ut [...] Exempel på en situation då personuppgifter kan skyddas är när en kvinna begär att hennes adress inte skall lämnas ut till en tidigare make eftersom det finns ett konkret hot om att han skall utsätta henne för skada. Detsamma gäller en politisk flykting som vill skydda sig mot repressalier från meningsmotståndare” (<http://www.rsv.se/folkbokforing/>).

utgångspunkt i misshandlade och våldtagna kvinnors erfarenheter. Persson skriver:

”Syftet med besöksförbudslagen var att åstadkomma ett bättre skydd mot förföljelse och trakasserier. Den utgör ett led i strävandena att förbättra skyddet för främst kvinnor som misshandlas och utsätts för andra övergrepp av män som de tidigare sammanlevt med” (Persson, 2004, s. 204).

Även diskussionen kring stödperson och målsägandebiträde förs till stor del utifrån perspektivet att kvinnor som blivit utsatta för vålds- och/eller sexualbrott behöver extra stöd och hjälp vid rättegångar m.m. Misshandlade kvinnors trygghet etc. är också enligt Persson bakgrunden till att lagen om skydd på folkbokföringsmässig grund utformas (Persson, 2004, s. 257). Däremot verkar inte området brottsskadeersättning lika tydligt ha haft kvinnors utsatthet för vålds- och sexualbrott som utgångspunkt. Persson tar i varje fall inte upp detta i presentationen av resultaten för detta område (Persson, 2004, s. 219-227).

En av Perssons slutsatser är att partiernas syn på relationen mellan stat och medborgare inte var entydig under 1970-talet. Å ena sidan återfanns föreställningar om att offren medverkade i den brottslighet de utsattes för (Persson, 2004, s. 297). Å andra sidan betraktade partierna under denna tid gärningsmannen som en individ, vars brott närmast sågs som en kränkning av *samhället*, snarare än av brottsoffret. Detta fick enligt Persson som konsekvens att brottsoffret osynliggjordes (Persson, 2004, s. 297).⁶¹ Det kan även nämnas att samtliga partier i Perssons studie fram till 1978 begränsade sin diskussion om brottsoffer till att gälla ekonomisk kompensation (Persson, 2004, s. 261).

⁶¹ Det ansågs vid denna tid vara samhällets ansvar att skydda medborgarna mot brott, och därför skulle samhället även ha ett visst ansvar för de skador medborgarna fick när skyddet inte fungerade som det skulle (Persson, 2004, s. 202). Persson påpekar även att utgångspunkten när det gäller brottslighet är att det är samhällets sak – inte enskilda brottsoffers – att utkräva straff för begångna brott. Straffet är ett medel i kampen mot brottsligheten och ses därutöver som en rättvis vedergällning, och till viss del, moralisk upprättelse för målsäganden. Längre sågs detta som en tillräcklig kompensation för dem som blivit utsatta för brottslighet (ibid.).

Under mitten av 1980-talet börjar partierna alltmer betrakta brottsoffer som individer i förhållande till staten, bl.a. via betoningen av brottsoffers rätt till juridiskt biträde. Det är med andra ord brottsoffers behov av stöd och hjälp i en betydligt vidare mening än ekonomisk kompensation som nu börjar diskuteras (Persson, 2004, s. 261). Av Perssons resultat framkommer att brottsofferbegreppet vidgats mer och mer och fått ökad status från 80-talet och framåt, genom att t.ex. rätten till målsägandebiträde utökats men även genom lagen om besöksförbud skärpts samt att utsatthet för brott som inte i första hand lett till fysiska skador gjordes berättigat till ersättning och stöd m.m. (Persson, 2004, s. 237).

Även om Persson lyfter fram att det är uppmärksammandet av kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott som drivit fram utvidgningen av lagstiftningen på brottsofferområdet, så är de *feministiska perspektiven* på kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott nästan helt frånvarande i hennes avhandling. Den enda gången som ett sådant perspektiv kan anas är då Persson diskuterar folkpartiets argumentation för inrättandet av målsägandebiträde. Folkpartiet var enligt Persson det enda parti som såg våld mot kvinnor som ett uttryck för kvinnors underordnade ställning och därmed som en jämställdhetsfråga. Enligt Persson framhåller även folkpartiet att brottsofferfrågor handlar om mänskliga rättigheter och alla människors lika värde (Persson, 2004, s. 243).

3.3 "Våld mot kvinnor" i offentligt tryck

Maria Wendt Höjers avhandling i statsvetenskap utgör ett av de stora undantagen vad gäller den annars så sparsamma tidigare forskningen kring hur

kriminalpolitiska frågor rörande kön/genus har behandlats i svenskt offentligt tryck (Wendt Höjer, 2002, s. 15).⁶²

Syftet med Wendt Höjers avhandling är att undersöka hur mäns våld mot kvinnor⁶³ har hanterats i svensk offentlig politik⁶⁴ under perioden 1930-tal till 1990-tal. Wendt Höjer försöker förstå vilka idéer och föreställningar om kön, könsrelationer och våld som dominerar den offentliga diskussionen samt vilka politiska åtgärder som dessa föreställningar möjliggör (Wendt Höjer, 2002, s. 16). Ett andra syfte med avhandlingen är att diskutera på vilket sätt offentlig politik kring våld mot kvinnor kan sägas upprätthålla och/eller utmana en könsmaktsordning. Hon frågar sig om det sker någon förändring av den offentliga politiken under den studerade perioden, och/eller om kontinuitet råder samt om eventuella förändringar kan tolkas som en utmaning av den rådande könsmaktsordningen (Wendt Höjer, 2002, s.16-17).

Wendt Höjers resultat visar att ämnesområdet våld mot kvinnor i stor utsträckning var en icke-fråga i offentlig politik under 1930-, 1940-, 1950- och 1960-talen, och som blev artikulera ungefär en gång varje decennium (Wendt Höjer, 2002, s. 53 och s.193). Det är först i slutet av 1970-talet och under 1980-talet som problemet etableras på den parlamentariska arenan, i meningen att det

⁶² Wendt Höjers avhandling är både smalare och bredare än denna uppsats. Smalare därför att hon avgränsar sig till att studera vålds- och sexualbrott mot kvinnor, och utesluter därmed dels kvinnors brottslighet, dels andra brottskategorier i samband med vilka kvinnor som brottsoffer kan tänkas diskuteras (t.ex. prostitution och pornografi). Bredare därför att hon inkluderar ett betydligt större material (SOU, betänkanden från både justitieutskottet och socialutskottet, propositioner m.m.) samt en längre tidsperiod.

⁶³ Hon inkluderar både kvinnomisshandel och våldtäkt i begreppet ”mäns våld mot kvinnor”.

⁶⁴ Wendt Höjers material utgörs främst av utredningar och propositioner, men även riksdagsdebatter, departementsserier och utskottsbetänkanden ingår. Hon har dock inte med partimotioner eller motioner i sitt material, med hänvisning dels till omfångsmässiga orsaker dels till att hon inte främst är intresserad av att kartlägga enskilda aktörers (individer, partiers eller institutioners) handlingar eller åsikter. Wendt Höjer skriver att hennes fokus ligger på ”den övergripande offentlig-politiska hanteringen och de föreställningar som den baseras på” (Wendt Höjer, 2002, s. 20).

regelbundet diskuteras i det offentliga rummet (Wendt Höjer, 2002, s. 193; jfr. även Widerberg, 1978 och Persson, 2004). Problemet med våld mot kvinnor uttrycks dock under denna period varken i termer av kollektivitet eller av konflikt, vilket gör att mäns och kvinnors olika positioner och villkor osynliggörs. Wendt Höjer menar att formuleringen av problemet utgår från liberala likhetspremissor, utifrån vilka våldet ses som en fråga om individer som förgriper sig på andra individer. Detta synsätt är enligt Wendt Höjer svårt att kombinera med en diskussion om våld i termer av könskategorier och övergripande maktstrukturer. Det är däremot lättare att använda sig av strategin att införliva kvinnors individuella rättigheter i lagstiftningen, menar hon (Wendt Höjer, 2002, s. 193-194).⁶⁵

Under 1990-talet är ämnesområdet våld mot kvinnor otvetydigt satt på den parlamentariska dagordningen. Enligt Wendt Höjer diskuteras ämnet då återkommande, och problemet formuleras i termer av både kollektivitet och konflikt (Wendt Höjer, 2002, s. 190, 195). Wendt Höjer anser att det sker en politisering av frågan genom det könsperspektiv på våld som utredningen *Kvinnofrid* (SOU 1995:60) för in i diskussionen.

”Våldet analyseras inom ramen för en könsmaktsordning, och flera förslag förs fram utifrån detta perspektiv. Men samtidigt knyts våldsproblematiken till etablerade könsneutrala förståelser, där våldet också kan bli en brottsofferfråga eller en fråga om att spara pengar: problemet gäller våldets menliga inverkan på samhällsekonomin” (Wendt Höjer, 2002, s. 195).

Wendt Höjer menar även att våld mot kvinnor ständigt görs om till en konsensusfråga i diskussionen kring *Kvinnofrid*⁶⁶, dvs. till en fråga som enar

⁶⁵ Som jag tolkar det så menar Wendt Höjer att lagstiftning som allmänt åtal för misshandel i hemmet och besöksförbud har förbättrat individuella kvinnors rättigheter, men att mäns överordning i samhället kan fortstätta att existera trots detta.

⁶⁶ Med *Kvinnofrid* syftas här på utredningen SOU 1995:60 och propositionen som följde på den (1997/98:55) samt på proposition 1998/99:145 (*Ändring av fridkränkningssbrotten*) m.m.

människor – kvinnor som män och politiker till höger som vänster (Wendt Höjer, 2002, s. 195). Hon anser även att det kritiska könsperspektivet i kvinnofridsutredningen (SOU 1995:60) i stort sett försvinner då fridkränkingslagen redan efter några år skrivs om i proposition 1998/99:145 (*Ändring av fridkränkingsbrotten*). Ett exempel på det är att uttryck som ”kön och könsrelationer” konsekvent byts ut mot ”personer och nära relationer” i diskussionen kring lagen (Wendt Höjer, 2002, s. 195).

3.4 Konstruktionen av misshandlade kvinnor

I en studie av Andersson och Lundberg skildras den rådande beskrivningen av kvinnomisshandel i Sverige utifrån ett konstruktivistiskt perspektiv (Andersson och Lundberg, 2001, s. 64).

Enligt författarna utgör den del av kvinnojourerörelsen⁶⁷ som är knuten till ROKS – Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige – en tydlig aktör som har spelat en avgörande roll för synliggörandet av kvinnomisshandeln och för att definiera problemet (Andersson och Lundberg, 2001, s. 65)⁶⁸. Men även patient- och offerrörelser, organisationer för missbruksbehandling och kriminalpolitiska aktörer har varit medverkat i ovanstående process. Författarna menar vidare att bilden av kvinnomisshandeln har sin bakgrund i feministiska teorier som utvecklades under 1970- och 1980-talet, och som baserades på

⁶⁷ Kvinnojourerna i Sverige är antingen knutna till ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige) eller till SKR (Sveriges Kvinnojourers Riksförbund). ROKS är en sammanslutning av självständiga kvinnojourer, tjejjourer och andra ideella kvinnoövningar med jourtelefon i Sverige. ROKS bildades 1984 som ett samarbetsorgan för Sveriges Kvinnojourer. ROKS har drygt 130 medlemsjourer och mellan 7.000 och 8.000 kvinnor som aktivt arbetar med mäns våld mot kvinnor. I oktober 1996 valde sexton kvinnojourer att lämna ROKS och bilda Sveriges Kvinnojourers Riksförbund, SKR. SKR har drygt trettio medlemsorganisationer knutna till sig (<http://www.roks.se/> och <http://www.kvinnojour.com/>).

⁶⁸ Författarna hänvisar till forskare som Margareta Hydén, 1995, Jakobsson, 1997 och Magnus Lundberg, 1998.

patriarkatsteorin⁶⁹, dvs. idén om att samhället historiskt och strukturellt bygger på mäns kontroll av kvinnor (Andersson och Lundberg, 2001, s. 68). Andersson och Lundberg menar att kvinnomisshandel har konstruerats som en speciell fråga, med en viss typ av våld, med en viss typ av gärningsman och ett specifikt slags offer (Andersson och Lundberg, 2001, s. 67).

Vidare konstrueras kvinnorna som beroende av de män som misshandlar dem och anses behöva mycket stöd och hjälp för att kunna bryta sig loss från männen (Andersson och Lundberg, 2001, s. 75-76). Kvinnomisshandeln beskrivs även som att den drabbar många kvinnor och att den får långtgående konsekvenser. Gränserna mellan offer och förövare framställs som tydliga (offret passivt, förövare aktivt) och som att offerskapet ofta förblir dolt av myndigheterna (ibid. s. 77-79). Våldet kvinnorna utsätts för beskrivs som systematiskt och har en tendens att bli mer frekvent och grövre över tid (ibid. s. 82). Kvinnan svarar även väl mot "det idealiska offret" genom att hon är ett rent, oskyldigt offer som aldrig aktivt deltagit i interaktionen med mannen (ibid. s. 83). Den rådande bilden av *den misshandlande mannen* är enligt författarna att det kan vara "vem som helst", och att han inte kan klassificeras som "kriminell" eller "avvikare" (ibid. s. 84).

Den konstruktion som Andersson och Lundberg presenterar i sin artikel appliceras inte på något empiriskt material som riksdagstrycket eller tidningsartiklar. De är dock av uppfattningen att deras beskrivning av kvinnomisshandel är den som blivit mest spridd via massmedia, och som på detta vis blivit mest tillgänglig för allmänheten och politiker m.m. (ibid. s. 85). Det kan även påpekas att Anderssons och Lundbergs resultat stämmer väl överens med hur vålds- och sexualbrott mot kvinnor framställs i brittisk media.

⁶⁹ Det författarna kallar patriarkatsteorin kallar jag radikalfeminism.

Enligt Heidensohn har exempelvis feministers uppmärksammande av att kvinnomisshandel är ett omfattande problem som inte är begränsat till någon speciell socialgrupp tagits upp av media i England i stor utsträckning (Heidensohn, 1995, s. 77).

Frågan är alltså om ovanstående bild av kvinnor som offer för våld – vilken har mest gemensamt med det radikalfeministiska perspektivets beskrivning – även framkommer i de riksdagsmotioner jag ska undersöka.

3.5 Analysram: Utmejsling av de analytiska begreppsparen

I detta avsnitt kommer jag att presentera ett antal analytiska begreppspar som jag funnit återkommande och centrala i de tre feministiska perspektiven och i den tidigare forskningen jag presenterat ovan. Dessa begreppspar kommer som tidigare nämnts användas som analysram för uppsatsens andra studie, om männen, samt i den sammanbindande analysen av både männen och kvinnorna. Jag kommer även att använda mig av begreppsparen som överskrifter för att presentera resultaten i uppsatsen.

Begreppsparen har en del gemensamt med vad feminister brukar kalla för genusdualism, dvs. att vår tankevärld är ordnad i förhållande till kön och där utgångspunkten är motsatsparet man/kvinna. Några exempel på genusdualistiska motsatspar är förnuft/känsla, logik/intuition, kultur/natur, intellekt/kropp, oberoende/beroende, aktiv/passiv och gott/ont (Gemzöe, 2002, s. 83). Det kan av denna anledning tyckas märkligt att jag väljer att presentera mitt material med hjälp av just begreppspar. Kanske kan man tycka att jag via denna typ av framställning anses befästa snarare än luckra upp dessa dikotomier? Jag är dock av uppfattningen att det ligger väl i linje med hur de feministiska teorierna beskrivs att lägga upp analysen på detta sätt. Det har även vid

materialgenomgången framkommit att det kan vara ett fruktbart sätt att presentera empirin på.

Utöver de mer ”teoribundna” begreppspar som presenteras nedan, så har jag även konstruerat några begreppspar utifrån själva motionerna, och som jag funnit intressanta att redovisa. Under 1980-talet rör det sig om områdena ”användandet av centrala begrepp” och ”straff eller vård?”, och under 1990-talet om ”jämställdhetsbegreppet och dess utvidgning”, ”straff eller vård?” samt ”kända teoretiker, forskare och organisationer”.

Män och kvinnor – lika eller olika?

Ett centralt tema som finns inom de tre feministiska perspektiven är huruvida *kvinnor och män kan anses vara lika eller olika*. Mycket förenklat går det att säga att liberalfeminismen ser dem som lika, radikalfeminismen anser att de är olika⁷⁰ och att den postmodernistiska feminismen anser att människor är olika oavsett kön⁷¹.

Det är med andra ord intressant att se om motionärerna beskriver kvinnor och män som lika eller olika varandra. Likhet och olikhet kan framställas på många skilda sätt, och det är det empiriska materialet till denna uppsats som får styra vilka likheter och olikheter jag tar upp. Det kan alltså röra sig om allt från att kvinnor och män anses ha olika maktpositioner i samhället till att de anses ha lika behov av att avtjäna fängelsestraff nära sina hemorter.

⁷⁰ Radikalfeminismen ser vanligtvis olikheterna som konstruerade och baserade på kvinnors och mäns olika erfarenheter, men t.ex. vissa särartsfeminister ser dem som biologiska.

⁷¹ Men även att vissa kvinnor och vissa män under specifika omständigheter kan vara mer lika varandra än exempelvis kvinnor från olika samhällsklasser eller av olika etniskt ursprung.

Män som grupp eller som sinsemellan olika?

En fråga som anknyter till ”lika – olika” diskussionen är om å ena sidan män verkligen kan anses vara lika sinsemellan och å andra sidan om kvinnor kan anses vara det. Beskriver motionärerna män respektive kvinnor som enhetliga grupper eller görs exempelvis en differentiering män emellan? En typ av differentiering skulle kunna vara att män beskrivs mer komplext än endast via sitt kön/genus, genom att exempelvis även deras etnicitet, ålder, sexualitet, klasstillhörighet etc. tas upp i motionerna. En annan kan vara att vissa män utmålas ha mer makt än andra män. Denna typ av resonemang ställer med andra ord den postmodernistiska feminismen mot radikalfeminismen, eftersom den senare i betydligt större utsträckning ser kvinnor och män som två enhetliga grupper än den förra.

Makt/strukturperspektiv⁷² eller individperspektiv?

Medan liberalfeminismen, och till viss del även den postmodernistiska feminismen, har kritiserats för att de saknar makt/strukturperspektiv som förklaring till kvinnors och mäns positioner i samhället, så är maktperspektivet mycket tydligt hos radikalfeminismen. Liberalfeminismen lutar sig mot vad jag kommer att benämna ett *individperspektiv*, där formella rättigheter för varje individ ska garantera jämställdhet och där kvinnor ska ha samma rättigheter som män. Men liberalismen/liberalfeminismen kan också kopplas samman med individuella förklaringar till brottslighet och offerskap – just för att den tonar ner betydelsen av överordnade mer eller mindre styrande strukturer som förklaring till hur samhället ser ut. Vad gäller den postmodernistiska feminismen så ser den en mängd olika individer och där det inte nödvändigtvis finns någon maktstruktur som är mer generell än någon annan.

⁷² Jag använder mig i uppsatsen växelvis av begreppen makt/strukturperspektiv och könsmaktperspektiv.

Applicerat på de kriminalpolitiska motionerna, så ställer jag mig frågan: Beskrivs män som lagöverträdare utifrån ett *makt/strukturperspektiv* och/eller utifrån ett *individperspektiv*? Anser motionärerna att det är problem hos individen – exempelvis psykologiska problem, alkoholism, tragisk barndom m.m. – som orsakar det brottsliga beteendet, eller används det ett könsmaktperspektiv för att förklara den brottsligheten?

Vanliga eller ovanliga män?

Sammanlänkat med begreppsparet ”makt/struktur – individ”, finns frågan om motionärerna beskriver männen som *vanliga eller ovanliga*. Om de lagöverträdande männen beskrivs som vanliga ”normala” samhällsmedborgare, så är det lättare att koppla dessa beskrivningar till ett makt/strukturperspektiv än om de framställs som t.ex. psykopater. Några få ”störda” personer gör ingen struktur, men det gör däremot majoriteten av den manliga befolkningen i Sverige. Här går det alltså att koppla beskrivningar av vanliga män till radikalfeminismen och beskrivningar av ovanliga män till liberalfeminismen.

Bekanta eller obekanta män?

Begreppsparet ”bekanta eller obekanta män” tar utgångspunkt i det radikalfeministiska påståendet att det privata/personliga är politiskt. Om radikalfeminismen har haft något inflytande på innehållet i riksdagsledamöternas motioner, så bör det i dessa framhållas att många av de män som våldtar och/eller utövar annat våld mot kvinnor är bekanta för kvinnorna. En betoning av enbart obekanta män tyder snarare på att problemet inte är så utbrett, och att eventuella övergrepp sker utomhus i det offentliga rummet av psykiskt störda män. Detta skulle i så fall ligga närmare ett liberalt/liberalfeministiskt perspektiv.

Individens fria vilja och ansvar eller determinism⁷³?

Även begreppsparet ”fri vilja – determinism” är kopplat till ”makt/struktur – individ” diskussionen, men förtjänar en egen rubrik. Begreppsparet relaterar nämligen till ett mycket komplicerat och intressant ämnesområde som varit föremål för många filosofiska diskussioner⁷⁴. Har vi människor något som kan kallas fri vilja eller styrs vi av en rad strukturella och individuella determinerande faktorer? Eller är det en ”blandform” av fri vilja och determinism som styr oss? Och vad betyder det egentligen att ha en fri vilja? I en bok av Nagel besvaras den sistnämnda frågan på följande sätt:

”When you say you could have had a peach instead of chocolate cake [in the cafeteria], part of what you mean may be that it wasn’t determined in advance what you would do, as it *is* determined in advance that the sun will rise tomorrow” (Nagel, 1987, s. 50).

Men andra människor är – mycket förenklat uttryckt – tvärtom av åsikten att det aldrig är möjligt att göra någonting annat än det vi faktiskt gör. Utifrån ett sådant deterministiskt synsätt skulle jag alltså inte kunna ha valt persikan istället för chokladkakan även om jag trodde att jag kunde det (Nagel, 1987, s. 52).

Medan den fria viljan brukar förknippas med *ansvar* för de handlingar vi utför, så brukar determinism sammankopplas med frånvaro av densamma. För om det redan i förväg var förutbestämt vad någon skulle göra och denne inte kunde göra

⁷³ ”Determinism är en världsåskådning som menar att på samma sätt som naturen är orsaksbestämd, är människans vilja orsaksbestämd. Hård determinism liksom fatalism menar att den fria viljan är en illusion, eftersom vi i varje given situation inte kunde ha handlat på ett annat sätt än vi gjorde. Mjuk determinism menar istället att människans frihet är en fråga om grader. När vi handlar under frånvaro av yttre och inre tvång är vi mer fria än annars” (<http://sv.wikipedia.org/wiki/Determinism>).

⁷⁴ Se exempelvis boken *What does it all mean?* av Thomas Nagel, 1987, s. 47-58, för en kort introduktion till området.

någonting annat utifrån de givna omständigheterna – hur kan vi då hålla honom/henne ansvarig för det han/hon gjort (Nagel, 1987, s. 53)?⁷⁵

Kopplat till beskrivningarna av de tre feministiska perspektiven i kapitel två, så förekommer en stark tro på den fria viljan inom liberalismen/liberalfeminismen i kombination med att förekomsten av övergripande och svårföränderliga maktstrukturer i samhället tonas ner. I relation till brottsliga handlingar, så bör det alltså utifrån liberalismen/liberalfeminismen följa att män och kvinnor ses som ansvariga för brott de begår av fri vilja. Men hur går detta ihop med att liberalfeminister enligt Walklate m.fl. (2001) samtidigt är mer benägna att förklara mäns våld mot kvinnor med psykisk sjukdom, alkoholism m.m. än utifrån ett könsmaktsperspektiv? Jo, genom att argumentera för att den fria viljan och ansvaret kan åsidosättas av vissa specifika individuella faktorer som t.ex. psykisk sjukdom, och att det krävs behandling för att återigen bli kapabel att utföra fria val.

Vad gäller radikalfeminismen, så har jag inte funnit någon klagörande diskussion om hur man ser på förhållandet mellan mäns fria vilja respektive ansvar för våld mot kvinnor och den rådande könsmaktsstrukturens betydelse för våldet. Radikalfeminismen betonar ju att mäns kollektiva och strukturella makt över kvinnor – både i nu- och dåtid – kan yttra sig genom våld mot kvinnor, men man framhåller också att män som individer och kollektiv har *ansvar* för våld mot kvinnor. Sambandet mellan strukturen och individens handlande är här svårbegriplig. Går fri vilja och ansvar för brott att förena med en tro på att det är mäns historiska rätt att dominera kvinnor som orsakar våld mot kvinnor? Kan en individuell man ha ansvar för sitt våld mot sin fru i ett samhälle som genomsyras av en svårföränderlig maktstruktur som ger män rätt att slå kvinnor? Draget till

⁷⁵ Enligt Nagel är dock diskussionen kring ”fri vilja – determinism – ansvar” betydligt mer komplicerad än detta. För intresserade hänvisas till Nagel, 1987, s. 56.

sin spets – går det att säga att könsmaktsstrukturen/patriarkatet på grund av dess beskrivna rigiditet och svårföränderlighet vilar på ett deterministiskt synsätt? Dessa frågor går inte att besvara utifrån den litteratur jag läst, men är intressanta att ha med i bakhuvudet vid analysen av riksdagsmotionerna. Som tidigare nämnts finns det både yttre strukturella faktorer och inre individuella faktorer som utifrån ett deterministiskt synsätt bestämmer vilka handlingar människor ska begå, och radikalfeminismen håller sig till att diskutera strukturen.

Vad gäller den postmodernistiska feminismens syn på fri vilja, så vill jag placera den emellan liberalfeminismen och radikalfeminismen. Även om postmodernistiska feminister framhåller subjektets fria vilja och förmåga till aktiv handling samt vänder sig emot ”ensidiga maktstrukturer” som patriarkatet, så är det möjligt för dem att *i en viss konkret situation* hävda att det finns en maktobalans mellan en man och en kvinna, som kan påverka hur de båda handlar. I en annan situation, då andra förhållanden råder så kan dock maktobalansen se helt annorlunda ut. Maktstrukturerna är med andra ord ständigt föränderliga och har därmed inte lika stor och generell påverkan på människors beteende.

Könsneutralt – könsspecifikt

Om riksdagsledamöter utgår från ett liberalfeministiskt perspektiv så är det troligt att de försöker hålla sina motioner mer könsneutrala, dvs. att de inte använder sig av ord som ”man/män” eller ”kvinna/kvinnor” i lika stor utsträckning som exempelvis radikalfeminister. Detta eftersom de betonar likheten mellan män och kvinnor.

Ett könsneutralt språk kan emellertid ha minst två olika innebörder. Dels kan det tyda på könsblindhet. Termen ”familjevåld” är ett exempel på ett uttryck som både är könsneutralt och könsblint. Könsblindheten består i att det beskriver en

typ av våld som enligt statistiken i mycket stor utsträckning utövas av män mot kvinnor, men uttrycket i sig döljer detta faktum. Uttrycket familjevåld kan ju lika gärna syfta på att ett barn slår sin mamma, eller att en pappa slår sitt barn etc.

Men ett könsneutralt språk kan också tyda på ett synsätt som i likhet med det postmodernistiskt feministiska anser att skillnaderna män emellan och kvinnor emellan är så stora att det blir fel att använda sig av så enhetliga kategorier som män och kvinnor, vilket gör att ett könsneutralt språk är att föredra. Vad gäller radikalfeminismen så är det dock troligast att ett könsspecifikt språk föredras, eftersom detta perspektiv har sitt ursprung i en kvinnorörelse som just ville lyfta fram kvinnors erfarenheter och peka på det förtryck som kvinnor utsattes/utsätts för. Uttrycket ”mäns våld mot kvinnor” ligger också väl i linje med det radikalfeministiska perspektivet.

4. Material och metod

I detta kapitel kommer jag att redogöra för det empiriska material jag använt mig av i de två studierna, samt beskriva hur jag har gått tillväga vid utförandet av undersökningarna. Eftersom de båda studierna skiljer sig åt både metodologiskt⁷⁶ och teoretiskt⁷⁷ så har jag valt att dela upp redovisningen i två olika avsnitt i detta kapitel; ett för varje studie som ingår i uppsatsen.

4.1 Den första studien: Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare

4.1.1 Material: Sammanfattningar av motioner knutna till justitieutskottets betänkanden 1971-2000

Materialet i denna studie består av *sammanfattningar av innehållet i motioner*⁷⁸ knutna till justitieutskottets betänkanden för åren 1971-2000. *Motioner* kan beskrivas som skriftliga förslag från riksdagsledamöter som de vill att riksdagen ska ta ställning till. Samtliga propositioner (förslag från regeringen) och motioner behandlas av något av parlamentets 16 utskott, vilka ansvarar för var sitt avgränsat ämnesområde. I utskotten är de politiska partierna företrädade i proportion till sin mandatstyrka i riksdagen och kan därmed beskrivas som en miniatyr av riksdagen (Sannerstedt, 1989, s. 51). *Justitieutskottet* handhar ärenden som gäller polisen, åklagarväsendet, domstolarna, kriminalvården,

⁷⁶ Även om det empiriska materialet är detsamma för hela uppsatsen – motioner som tar upp kriminalpolitiska frågor utvalda efter vissa kriterier – så har jag använt mig av dem på olika sätt i de båda studierna.

⁷⁷ Som tidigare nämnts så använder jag mig inte av den feministiska analysramen i den första studien, men väl i den andra och den sammanfattande analysen.

⁷⁸ Motioner kan läggas fram av enskilda riksdagsledamöter (enskild motion), av flera riksdagsledamöter från till exempel samma utskott och parti (kommitté/gruppmotioner) och av partiets ordförande m.fl. (partimotion).

straffrätten och rättegångsbalken (Sannerstedt, 1989, s. 51). Ett *betänkande*⁷⁹ är baserat på ett utskotts behandling av en proposition – med tillhörande följdmotioner⁸⁰ och fristående motioner⁸¹ – eller på en/flera fristående motioner.

Anledningen till att jag valt att analysera de motioner som återfinns i justitieutskottets betänkanden, är att dessa har en klar anknytning till det kriminalpolitiska området⁸². Genom att använda mig av *sammanfattningarna* av motionerna i betänkandena blir det dessutom möjligt att gå igenom ett stort material på en relativt kort tid. Justitieutskottets betänkanden utgör med andra ord en informativ källa då avsikten är att få en översiktlig och kortfattad beskrivning av innehållet i motioner med klar anknytning till det kriminalpolitiska området över tid.

För att besvara de ”kvantitativa” frågeställningarna i den första studien, dvs. ”Har antalet motioner som innehåller beskrivningar av kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare ökat sedan 1970-talet?”, ”Hur ser fördelningen mellan kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare ut i motionerna?” och ”I vilket sammanhang – i samband med vilken brottstyp eller påföljd – beskrivs kvinnorna?”, används således sammanfattningar av motioner knutna till justitieutskottets betänkanden för åren 1971-2000.

⁷⁹ Ett färdigt betänkande innehåller utskottets förslag till riksdagens beslut angående de frågor som propositionerna och motionerna tar upp. Betänkandena innehåller också reservationer till utskottets förslag. Utskottsbetänkandet behandlas i riksdagens kammare, som efter eventuell debatt beslutar i ärendet. Lagstiftningsprocessen är sedan avslutad (Sannerstedt, 1989, s. 31 och s. 46).

⁸⁰ Motioner med direkt anknytning till en viss proposition.

⁸¹ Motioner som läggs fram under den allmänna motionstiden.

⁸² Kriminalpolitiska frågor behandlas emellertid också i exempelvis socialutskottet. I denna studie har dock endast justitieutskottet använts som utgångspunkt, eftersom det är här huvudparten av den kriminalpolitiska diskussionen äger rum.

För att besvara den ”kvalitativa/beskrivande” frågeställningen i den första studien, dvs. ”Hur beskrivs kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i motionerna?” har jag dock även valt att läsa ett antal motioner i sin helhet.⁸³ Jag ansåg nämligen att sammanfattningarna av motionerna i betänkandena var för kortfattade som bas för en kvalitativ analys.

Slutligen, motiveringen till att jag valet perioden 1971-2000 är att den kritiserade sexualbrottsutredningen från 1976 (SOU 1976:9) anses utgöra en vattendelare i svensk politik vad gäller etablerandet av området ”våld mot kvinnor” på den offentliga arenan (Eduards, 1997, s. 121). Det verkar med andra ord vara på 1970-talet som kvinnor som brottsoffer på allvar börjar diskuteras i samhället. Att jag valt att starta 1971 och inte 1970, har att göra med att vi fick enkammarriksdag i Sverige 1971 och att jag ansåg att det var bättre med ett material som härrörde från samma typ av riksdagsstruktur. Valet av år 2000 som slutpunkt för analysen bottnar i att det vid tidpunkten för slutförandet av den första studien inte fanns mer upptryckta betänkanden att analysera.

4.1.2 Hur motionerna används i studierna

I den första studien är det motionernas *antal och innehåll* över tid som står i centrum för analysen. Motionerna kommer med andra ord *inte* att användas för att lyfta fram likheter och skillnader mellan de politiska partiernas åsikter, vilket skiljer sig från hur motioner vanligtvis brukar användas i forskningssammanhang (se exempelvis min egen studie Ericson, 1996). Jag kommer inte heller att ”vikta” mina resultat i förhållande till vilken tyngd motionerna brukar anses ha i politiken, där partimotioner underskrivna av partiledaren vanligen ses som den officiella partilinjens – och därmed som ”tyngre” än enskilda motioner och grupp/kommittémotioner – vilka istället kan

⁸³ Se avsnitt 4.1.3 för hur urvalet av dessa motioner gick till.

skilja sig från partiets officiella hållning (Isberg, 1984, s. 31). En analys av huruvida motionernas innehåll stämmer överens med regeringens förda politik och föreslagna åtgärder under den undersökta tidsperioden faller också utanför ramarna för denna studie.

Det bör även nämnas att jag inte heller kommer att studera om ledamöternas kön har haft någon betydelse för motionsskrivandet, dvs. om kvinnliga ledamöter skriver fler motioner än manliga på de områden jag undersöker i denna uppsats. Detta är dock en fråga som jag är nyfiken på, eftersom tidigare forskning har visat att det finns politikområden där det råder skillnader mellan kvinnliga och manliga riksdagsledamöters intressen och prioriteringar (Oskarson, 1996, s. 141; Wängnerud, 1998, s. 147). Wängnerud påpekar i sin avhandling att det är mycket ovanligt att manliga politiker för fram frågor som handlar om renodlat jämställdhetspolitiska aspekter⁸⁴ (Wängnerud, 1998, s. 172). Hon ställer sig också frågan om sakområdet jämställdhet över huvud taget skulle ha funnits med på den politiska agendan om det inte vore för de kvinnliga politikerna (ibid.). Detta indikerar att även områdena våld- och sexualbrott mot kvinnor, prostitution och pornografi m.m. bör röna ett stort intresse bland kvinnliga ledamöter. Jag kommer dock att lägga även denna ”aktörsdimension” åt sidan i föreliggande studier.

Motionerna knutna till justitieutskottet ses i de båda undersökningarna istället som kriminalpolitiska ”inlägg” där våra folkvalda riksdagsledamöter, vilka kan sägas inneha politiska maktpositioner i det svenska samhället, redovisar sina ståndpunkter/åsikter kring olika frågor. Även om motionärernas förslag sällan bifalles av utskotten och riksdagen – och således endast undantagsvis leder till ny lagstiftning – så kommer mina studier kunna visa vilka olika tankegångar och

⁸⁴ I Wängneruds studie hade en procent av männen i riksdagen 1994 jämställdhet som ett personligt intresse, medan 12 procent av kvinnorna hade det (Wängnerud, 1998, s. 172).

föreställningar kring kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare och män som förövare som riksdagsledamöter har haft under perioden 1971-2000.

Tack vare svenska riksdagsledamöters mycket fria initiativrätt att skriva motioner finns det ett rikt och stort material att studera, men som enligt mig inte utnyttjas i någon större utsträckning. I en bok skriven av en före detta riksdagsledamot påpekas också att återkommande motioner faktiskt kan ha en reell politisk betydelse i och med att de ibland gör så att motståndet urholkas (Johansson, 1996, s. 98). ”Framför allt ger motionerna möjlighet för både partigrupper och enskilda att föra fram sina synpunkter. Riksdagen blir ett initiativcentrum” (Johansson, 1996, s. 98).

Jag ser även på motionerna som ”tidsdokument” som på något sätt speglar den samtid de skrivs i, och i vilka det eventuellt går att spåra de feministiska perspektiv som ingår i analysramen för del två av denna uppsats. Eftersom motionärerna är av olika politisk hemvist, så kanske det är större chans att många olika beskrivningar av kvinnorna och männen finns representerade i materialet, än om jag exempelvis valt att bara studera propositioner.

4.1.3 Urvalsmetod: Sökord i motionerna

Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i motioner knutna till justitieutskottets betänkanden har i den första studien operationaliserats med ett antal ord, där ordet *kvinna*⁸⁵, inklusive alla tänkbara böjningar och sammansättningar, är mest centralt. Övriga ord jag har letat efter i sammanfattningarna av motionerna är *besöksförbud*, *målsägandebiträde*,

⁸⁵ Jag har inte undersökt hur många gånger ordet kvinna m.m. förekommer per motion. Kravet är att ordet kvinna och alla förekommande böjningar av detta ord ska nämnas minst en gång i sammanfattningen.

pornografi och prostitution.⁸⁶ Detta eftersom det vid kodningen framgick att språket i de *sammanfattningar* som innehöll ovanstående ord oftast hölls könsneutralt och inte innehöll ordet kvinna. Om dessa ord inte tagits med vid kodningen så hade alltså viktiga kriminalpolitiska frågor som berör kvinnors liv och leverne i deras egenskap av att vara kvinnor kommit att uteslutas ur studien. Ett exempel på en sådan fråga är lagen om besöksförbud. Denna skapades som tidigare nämnts främst för att värna om misshandlade kvinnors situation, och diskussioner kring denna lag bör därför finnas med i urvalet (se avsnitt 2.4.3).

Anledningen till att jag från början valde att leta efter ordet kvinna, var att jag ville vara helt *säker* på att motionerna handlade om kvinnor. Jag ville utföra en kartläggning av när kvinnor nämns i kriminalpolitiska motioner utan att begränsa mig till att bara studera kvinnor som brottsoffer eller att enbart undersöka vissa brottstyper etc. Vid genomgången av motionerna visade det sig dock – den breda ansatsen till trots – att kvinnor till allra största delen omtalades vid diskussioner kring de ”traditionella kvinnoområdena” inom kriminalpolitiken, såsom vålds- och/eller sexualbrott, pornografi, prostitution och fängelse.⁸⁷

Ett annat angreppssätt skulle kunna ha varit att analysera ett urval motioner från varje tioårsperiod oavsett om de var könsspecifikt eller könsneutralt utformade. Utifrån vissa kriterier skulle jag sedan ha försökt avgöra om de handlar om kvinnor eller män eller både och. Jag anser dock att detta tillvägagångssätt hade

⁸⁶ Jag letade till en början även efter ordet kön. Det visade sig dock att detta ord ofta användes i samma motioner som ordet kvinna utnyttjades. Jag valde därför att endast ta med ordet kvinna vid kodningen.

⁸⁷ En reservation måste dock läggas in här, nämligen att det kan hända att motioner jag uteslutit för att ordet kvinna m.m. inte fanns med i sammanfattningen i justitietskottets betänkanden, kanske innehåller detta/dessa ord när de presenteras i sin fulla längd. Med andra ord om jag hade läst samtliga motioner i sin fulla längd från början kanske fler motioner skulle ha varit inkluderade i studien.

blivit mer godtyckligt. Exempelvis – hur avgör jag om en helt könsneutralt hållen motion handlar om män? Blir det inte stereotypa föreställningar av vad som brukar anses vara ”manligt” som får styra urvalet då?

Antal betänkanden av justitieutskottet med tillhörande propositioner och motioner som innehåller ordet kvinna m.m. blev med ovanstående urvalsteknik 71 stycken under hela perioden (1971–2000). Till dessa betänkanden hör 34 propositioner och 274 motioner. Några motioner (cirka 30 stycken) har så många yrkanden⁸⁸ att de har delats mellan flera olika betänkanden. I dessa fall ses de i denna studie som olika motioner, eftersom jag utgått från antal motioner *per betänkande* när jag kodat, och inte från de fullständiga motionerna.

Ur ovanstående totala material har jag som tidigare nämnts valt ut ett antal motioner, vilka jag har läst i sin helhet för den kvalitativa innehållsanalysen. Tanken var från början att jag för varje tioårsperiod skulle välja ut de *två betänkanden* – ett som handlade om kvinnor som lagöverträdare och ett som handlade om kvinnor som brottsoffer – vilka hade *flest*⁸⁹ motioner knutna till sig, för att sedan leta upp de fullständiga motionerna och analysera dessa.

Vid mötet med materialet ändrade jag dock lite på urvalskriterierna. Eftersom det under hela 1970-talet endast skrevs nio motioner som innehöll ordet kvinna etc. (sex stycken om lagöverträdare och tre om brottsoffer), så tyckte jag det var rimligt att studera samtliga. För 1980-talet höll jag mig till de ursprungliga

⁸⁸ Vissa motioner innehåller en hel rad yrkanden som motionärerna vill att utskottet och riksdagen ska ta ställning till, och ibland händer det att en motions yrkanden delas upp på flera olika betänkanden. Det ämnesområde som yrkandena berör får då avgöra i vilket betänkande det hamnar.

⁸⁹ Anledningen till att jag ville välja ut de betänkanden med *flest* motioner knutna till sig för varje tioårsperiod, var dels att många motioner kring ett visst ämne kan vara ett tecken på att detta ämne anses angeläget att ta upp, och dels för att jag ville maximera chansen att få med så olika beskrivningar av kvinnorna på som möjligt.

urvalskriterierna och valde ut det betänkande som innehöll flest motioner om kvinnor som lagöverträdare (tre stycken) och det som innehöll flest motioner om kvinnor som brottsoffer (11 stycken). Från 1990-talet valdes två betänkanden om kvinnor som lagöverträdare ut, vilka innehöll flest motioner (tre respektive fyra) under detta årtionde⁹⁰. Det betänkande som innehöll flest motioner om kvinnor som brottsoffer (31 stycken) under 90-talet valdes också ut. Sammanlagt valdes alltså 61 motioner ut för denna kompletterande kvalitativa studie.

4.1.4 Metod: Kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys

I den första studien används både en kvantitativ och kvalitativ innehållsanalys av motionerna. Vid en *kvantitativ* innehållsanalys räknar man förekomsten av de budskap eller det informativa innehåll som kan återfinnas i texter (Bryman, 1997, s. 21; Bergström och Boréus, 2000, s. 44). Denna typ av innehållsanalys är lämplig för att finna mönster i större material och kan exempelvis gå ut på att räkna ord, uttryck för vissa idéer, samt omnämnande av vissa företeelser i texterna (Bergström och Boréus, 2000, s. 45-46). Det som eftersöks med hjälp av den kvantitativa innehållsanalysen är manifesta inslag i texter, dvs. sådant som uttrycks explicit. Enligt Bergström och Boréus kan innehållsanalys med fördel förenas med andra slags analyser (t.ex. idéanalys) av samma material (Bergström och Boréus, 2000, s. 46).

Vid en kvantitativ innehållsanalys utgår man från ett forskningsproblem (Ex. ”Har antalet motioner om kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare ökat sedan 1971?”) som man tror kan belysas med hjälp av en denna metod (Bergström och Boréus, 2000, s. 49). Nästa steg är att konstruera ett kodschema. I denna studie

⁹⁰ Jag ansåg att jag behövde studera fler än fyra motioner för att kunna se om det eventuellt hade skett några förändringar i beskrivningarna av kvinnor som lagöverträdare sedan 1980-talet.

har jag använt mig av ett kodschema, bestående av följande frågor: ”Nämns ordet kvinna m.m. i sammanfattningen av motionen?”, ”Vilken brottstyp diskuteras i motionen?”, ”Vilken påföljd nämns i motionen?”, ”Beskrivs kvinnor som lagöverträdare?”, ”Beskrivs kvinnor som brottsoffer?”⁹¹ Det rör sig med andra ord om relativt okomplicerade frågor, där det inte har behövts några djupgående tolkningar för att kunna koda. Svaren på frågorna i kodschemat har kunnat utläsas direkt i motionstexterna. Jag har använt mig av statistikprogrammet SPSS vid kodningen och analysen av motionerna.

Det finns naturligtvis begränsningar med att använda sig av en kvantitativ innehållsanalys. För det första är kvantifiering inte alltid lämplig, utan det är i många sammanhang viktigare att få reda på *hur* något beskrivs än som i mitt fall *i hur många* motioner ordet kvinna m.m. nämns (Bergström och Boréus, 2000, s. 78). En andra begränsning är att det endast går att studera det som är skrivet och inte det som är uttalat i texten. Det kan exempelvis finnas outtalade förutsättningar som styr samhällsdebatten och som är viktiga att få med. En tredje invändning mot den kvantitativa innehållsanalysen brukar vara att *reliabiliteten*, dvs. hur säkert jag mäter det jag faktiskt mäter med min metod⁹², sätts före *validiteten*, dvs. om mitt kodschema verkligen mäter vad det avser att mäta (Winter, 1992, s. 59; Söderfeldt, 1972, s. 10; Bergström och Boréus, 2000, s. 80). För det fjärde kan det bli problematiskt med tolkningar vid en kvantitativ innehållsanalys, och det gäller därför att hitta någon godtagbar tolkningsstrategi.

Med ovanstående invändningar i åtanke så anser jag ändå att den kvantitativa innehållsanalysen utgör en god metod för att få en bild av hur antalet motioner som beskriver kvinnor som brottsoffer respektive förövare har utvecklats över

⁹¹ Från början tog jag även upp motionärernas kön och partitillhörighet, vilken typ av motion det rörde sig om m.m., men dessa resultat kommer inte redovisas här.

⁹² I hur hög grad påverkas metoden av tillfälligheter (Winter, 1992, s. 59)?

tid samt för att ta reda på vilken brottslighet och vilka påföljder som diskuteras. Det tyngsta argumentet för detta påstående är att mitt kodschema bygger på klara och entydiga kategorier, vilket gör att reliabiliteten hos undersökningen bör vara god (Bergström och Boréus, 2000, s. 80). Eftersom kodschemat bygger på frågeställningar som ingår i syftet till den första studien⁹³, så anser jag även att jag mäter vad jag avser att mäta i undersökningen, och därmed kan även validiteten förväntas vara acceptabel. Det faktum att jag sällan i någon högre grad behövt tolka texten i motionerna för att kunna koda den – om exempelvis en specifik brottstyp diskuteras i motionerna så nämns detta oftast direkt i texten – bidrar också till att reliabiliteten och validiteten i undersökningen kan anses vara god.

I den första studien använder jag mig även av en *kvalitativ* innehållsanalys av 61 utvalda motioner⁹⁴, vilka jag har läst i sin helhet. Syftet med att läsa dessa motioner var att få mer kött på benen för att kunna besvara frågeställningen ”Hur beskrivs kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i motionerna?”. Genom upprepat läsande av motionerna framkom vissa kännetecken och mönster i beskrivningarna av kvinnorna, som jag sedan valt att lyfta fram i min redovisning av studiens resultat. Dessa mönster hade i och för sig redan börjat utkristallisera sig vid den kvantitativa kodningen, men genom att även läsa de 61 fullständiga motionerna anser jag att jag bidragit med en högre *reliabilitet* till den kvalitativa studien. Det är alltså min uppfattning att även andra personer skulle se samma mönster och kännetecken i beskrivningarna av kvinnorna som jag själv gjort.

Vad gäller *validiteten* hos denna mindre kvalitativa undersökningen, så tycker jag den måste relateras till min mycket öppna frågeställning om ”beskrivningar

⁹³ Se avsnitt 1.2.

⁹⁴ Se avsnitt 4.1.3 för förklaring av hur urvalet av dessa gått till.

av kvinnor som brottsoffer respektive förövare”. Många olika utsagor kan kvalificera sig som ”beskrivningar av kvinnor”, och detta var också en av poängerna med frågan. Jag ville nämligen låta motionstexterna⁹⁵ visa mig vilka beskrivningar av kvinnorna som var centrala, och därför använde jag mig inte heller av någon på förhand bestämd teoretisk ram i den första studien. Jag har med andra ord utfört en textnära analys med utgångspunkten att väldigt många utsagor kan kvalificera sig som en ”beskrivning” – allt från hur misshandlade kvinnor beskrivs reagera på våldet till hur kvinnor i fängelse anses må av att placeras på samma anstalt som sina äkta män. Validiteten bör därmed vara acceptabelt hög – jag anser nämligen att jag studerat och framhållit vilka beskrivningar av kvinnor som brottsoffer och förövare som är centrala under perioden 1971-2000.

4.2 Den andra studien: Män som lagöverträdare i relation till kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare

4.2.1 Material: Motioner tillhörande justitieutskottets betänkanden

Den andra studiens material är med ett undantag detsamma som för den första studiens. Jag har nämligen till denna studie sökt upp de fullständiga motionerna, vilka jag förut endast läst sammanfattningarna av i justitieutskottets betänkanden. I motionerna har jag sedan letat efter utsagor där det framgår att motionärerna diskuterar män som förövare i relation till kvinnor som brottsoffer respektive förövare. Även om orden man/män/pojke inte används i alla 274 motionerna, så framgår det ofta av sammanhanget att det är män motionärerna

⁹⁵ Jag ansluter mig här till Wendt Höjers resonemang om att det är först vid läsningen av empirin som det är möjligt att se vilka kategorier/analysredskap som visar sig användbara i meningen att de förmår utvinna något relevant och intressant ur materialet (Wendt Höjer, 2002, s. 47).

diskuterar, exempelvis genom hänvisningar till hemmiljön där våldet äger rum etc.⁹⁶

Jag vill också påpeka att även om det är männen som står i centrum i den andra studien, så går det inte att undvika beskrivningarna av kvinnorna. Männen och kvinnorna beskrivs oftast i relation till varandra.

4.2.2 Urval

För att anknyta till ovanstående så är det inte män som ”självständiga” lagöverträdare som studeras i motionerna, utan män som lagöverträdare i *relation* till kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare. Motioner där mäns stöldbrottslighet beskrivs, utan att kvinnors dito tas upp, faller med andra ord utanför studiens ramar. Även motioner där män misshandlar andra män faller bort, eftersom ursprungsurvalet utgick från kvinnors brottslighet och offerskap. Vad gäller kategorin ”män som brottsoffer” så faller denna alltså helt bort i denna studie.

4.2.3 Metod: Politisk idéanalys med hjälp av analysram

Metoden jag kommer tillämpa i denna studie brukar gå under samlingsnamnet *politisk idéanalys*. Studier som vill kasta ljus över någon typ av politiska idéer faller inom ramen för detta begrepp. Muntliga och skriftliga politiska budskap har en central roll vid analysen (Vedung, 1977, s. 16). Man kan skilja mellan två olika typer av idéanalys: *inhållslig* och *funktionell*. Den förstnämnda är primärt inriktad på det informativa innehållet i de politiska budskapen, medan man i den funktionella idéanalysen koncentrerar sig på bl.a. varför olika aktörer omfattar vissa politiska idéer (ibid. s. 18 ff.). I den funktionella idéanalysen kan

⁹⁶ Dimensionen könsneutral – könsspecifik text kommer som tidigare nämnts tas upp i analysen.

man t.ex. koncentrera sig på att visa att specifika idéer är orsakade av någonting eller vilken funktion idéerna fyller i det politiska livet.

Den typ av politisk idéanalys jag använder mig av här brukar benämnas *genetisk idéanalys*, och kan enligt Vedung placeras under det innehållsliga perspektivet (Vedung, 1977, s. 26)⁹⁷ Vid en genetisk idéanalys vill man klargöra om exempelvis en viss debattör kan sägas ingå i en eller annan idéhistorisk tradition. Söderfeldt uttrycker det även på följande sätt:

”Genetisk analys av idéer och argument innebär att man söker påvisa i vad mån tankeelement som påträffas stämmer överens med vad tidigare tänkare och idéinriktningar förkunnat” (Söderfeldt, 1972, s. 126).

Den genetiska idéanalysen kan dock även ses som en metod för att ta reda på vad som påverkat/orsakat en viss person att säga det hon säger, vilket skiljer sig något från vad citatet ovan uttrycker och även från min egen användning av metoden⁹⁸ (Vedung, 1977, s. 26).

Analysramen för uppsatsen består av de begreppspar som presenterades i avsnitt 3.5, och som konstruerats utifrån de tre feministiska perspektiven. Vid läsandet av motionerna kommer jag att leta efter utsagor i motionerna som kan placeras in under dessa begreppspar. Jag kommer med andra ord att tolka utsagorna i motionerna och bedöma om de passar in under något/några av begreppsparen. Ett exempel kan vara om en motionär beskriver män som aggressiva och kvinnor som inåtvända. Denna utsaga kan placeras in under begreppsparet ”Män och kvinnor - lika eller olika?”, eftersom kvinnor och män beskrivs som olika.

⁹⁷ Vedung, 1977, s. 26. Söderfeldt placerar den genetiska idéanalysen under det innehållsliga perspektivet. Under vilken rubrik man placerar analysen har dock mindre betydelse. Vad som är av vikt är i stället vilken innebörd man ger den genetiska idéanalysen.

⁹⁸ Det är nämligen inte min ambition att *bevisa* att vissa motionärer har härlett sin beskrivning av män som lagöverträdare från en viss teori. Jag vill däremot peka på de likheter som eventuellt finns mellan motionerna och teorierna och se om det kan finnas något som indikerar en påverkan av motionerna.

Det rör sig alltså om en konstruerad debatt, då motionerna inte främst handlar om vilken feministisk teori som bör utgöra grunden för hur vi ska se på kvinnor och män utan om förslag till olika förändringar på det kriminalpolitiska området.

4.2.4 Tolkning

Det finns flera olika tolkningsläror att välja mellan vid en politisk idéanalys. En av dessa betecknas bokstavstolkning. Här söker man återge meningen med texten genom ett logiskt-grammatiskt studium av dess ordalydelse (Vedung, 1977, s. 81). Huvudpoängen med bokstavstolkningen är att texten ska inta den förnämsta platsen, vilket den också har i denna uppsats. Jag har i analysen haft ambitionen att hålla mig så nära texternas ordalydelse som möjligt. På grund av att man i motionerna sällan eller aldrig ordagrant hänvisar till textens radikalfeministiska skäl för en förändring av lagstiftningen, så har jag dock många gånger blivit tvungen att gå utöver ren bokstavstolkning vid tolkandet av beskrivningarna. Det är emellertid en nödvändighet, då jag knappast skulle kunna säga någonting om texterna annars.

4.2.5 Validitet

Undersöker jag verkligen hur män som förövare – i relation till kvinnor som brottsoffer respektive förövare – beskrivs i kriminalpolitiska motioner? Några saker som kan tänkas dra ner validiteten hos undersökningen är.

- 1) Motioner som handlar om kriminalpolitiska frågor finns även i socialutskottet, och dessa undersöker jag inte.
- 2) Män som lagöverträdare kan beskrivas på många olika sätt, och i denna uppsats är det beskrivningar som kan relateras till något/några av de tre feministiska perspektiven som är centrala.

- 3) Ursprungsurvalet har gjorts via sammanfattningar av motioner i justitieutskottets betänkanden. Men det kan ju tänkas att ordet kvinna m.m. nämns i den *fullständiga* motionen men inte i sammanfattningen av densamma, vilket kan tänkas påverka validiteten.
- 4) Motionerna i materialet har olika politisk dignitet. Kriminalpolitiska *partimotioner* kan exempelvis ses som den politik som partiet vill föra om det får överta regeringsmakten, medan enskilda motioner snarare *kan* bestå av åsikter hos en riksdagsledamot som vill gå emot partilinjen (Isberg, 1984, s. 31). Jag har dock valt att inte vikta motionerna i denna uppsats i bemärkelsen att partimotioner ses som viktigare än enskilda motioner etc.

Jag är medveten om ovanstående problem, men anser att jag tydligt redovisat mina utgångspunkter och hur mitt urval har gått till, i kombination med att jag kommer att vara försiktig med att generalisera mina resultat till områden som inte kan stödjas av det material jag undersökt.

Det som talar för att validiteten hos den andra studien är respektabelt hög, är att justitieutskottet trots allt är det utskott som ska ha hand om frågor kring brottslighet, medan socialutskottet huvudsakligen behandlar andra ämnen än brottslighet. Jag *har* med andra ord undersökt motioner om kriminalpolitik. Begränsningen till att studera männen – och indirekt kvinnorna – via de feministiska perspektiven som analysram har jag redogjort för, och beskrivningar av männen och kvinnorna som inte kan relateras till denna faller utanför studien. Valet av sammanfattningarna av motionerna gjordes för att det skulle vara möjligt att studera hela perioden 1971-2000, och det eventuella bortfall av motioner som därmed skett vägs upp av att jag kunde studera flera motioner än om jag gjort ett ännu mer selektivt urval. Det faktum att jag valt att inte lägga någon betydelse vid motionernas politiska dignitet har att göra med att

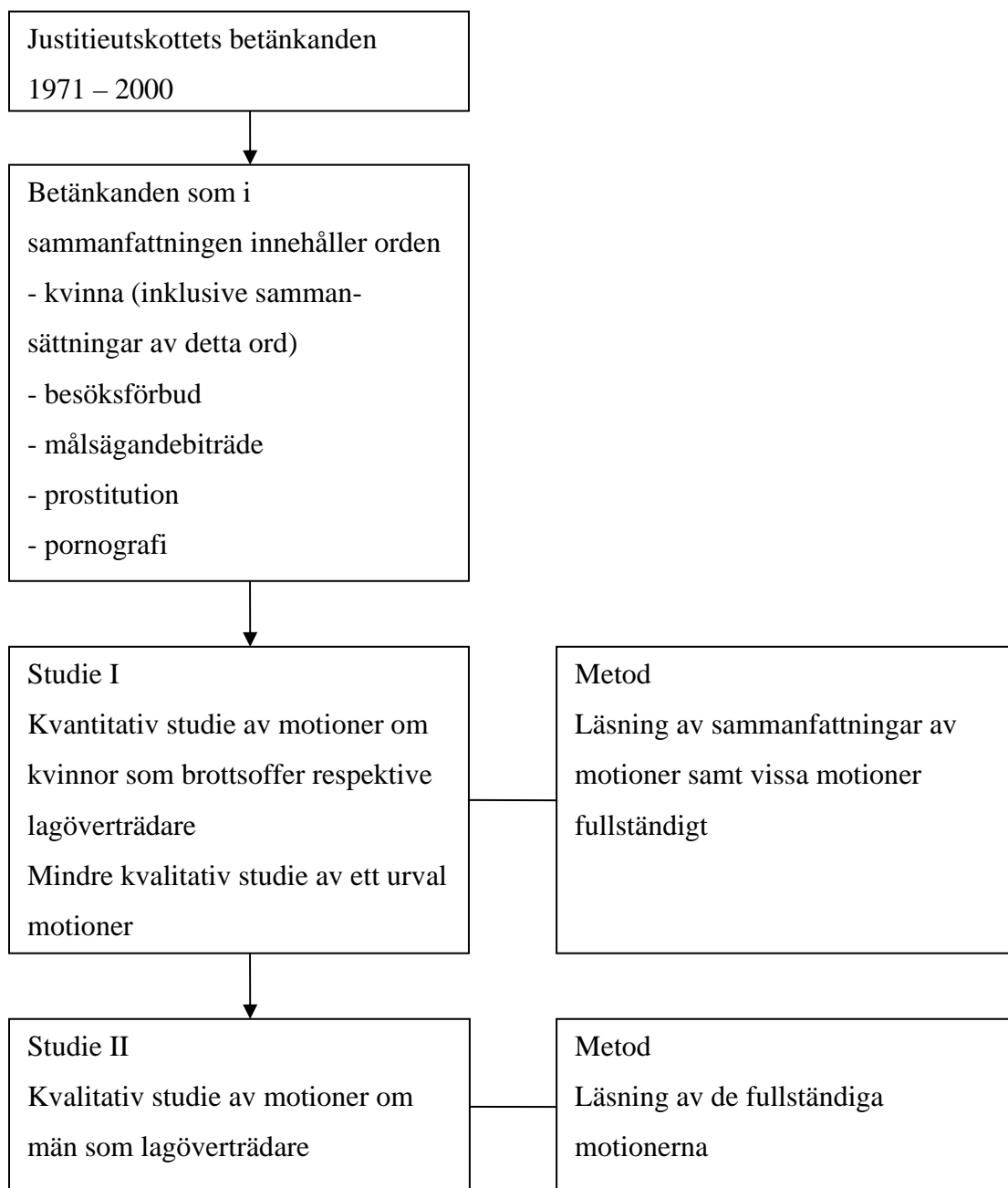
jag i denna studie inte är intresserad av den partipolitiska dimensionen, och inte heller av huruvida de ledamöter som skrivit motioner skiljer sig från dem som inte har skrivit motioner kring de avhandlande ämnena.

4.2.6 Reliabilitet

Kvalitativa studier brukar ibland bli kritiserade för subjektivitet. Med tanke på att jag utfört två studier och en sammanfattande analys på samma material, så har jag dock upprepade gånger blivit tvungen att ifrågasätta de tolkningar jag gjort i ett tidigare skede, vilket gör att intersubjektiviteten hos undersökningen har tillgodosetts. Dessutom har jag relativt detaljerat redovisat den analysram jag utgått ifrån. På grund av dessa anledningar anser jag att tillförlitligheten hos de resultat jag kommit fram till borde vara hög.

4.2.7 Figur över urval och metod

För att sammanfatta hur urvalet till de två studierna har gått till och vilka metoder som har använts till respektive studie har jag konstruerat en figur.

Figur 1. Urval och metod

5. Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare

I detta kapitel kommer jag att redovisa resultaten för den första studien om kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare i kriminalpolitiska motioner 1971-2000. Texten i detta kapitel är med få undantag densamma som i resultatredovisningen i ett redan publicerat antologikapitel (Ericson, 2003). De ändringar som gjorts består av att antologikapitlets inledning och metodbeskrivning har lagts tidigare i uppsatsen, samt att jag ändrat några formuleringar.

5.1 Den övergripande bilden 1971–2000

Antal betänkanden av justitieutskottet med tillhörande propositioner och motioner som innehåller ordet kvinna m.m. blev 71 stycken under hela perioden (1971–2000).⁹⁹ Till dessa betänkanden hör 34 propositioner och 274 motioner.

5.1.2 Kvinnorna i motionerna – synligast under 1990-talets slut

Diagram 1 visar hur de 274 motionerna som innehåller ordet kvinna m.m. fördelar sig under perioden 1971–2000. Resultatet åskådliggör att motionärerna använder sig av ordet kvinna m.m. i markant högre utsträckning i slutet av under 1990-talet än under 1970-talet.

Att antalet motioner för perioden 1986–1990 är så pass många kan delvis förklaras med att kulmen för det totala motionerandet i Sveriges riksdag nåddes 1990 (www.riksdagen.se). Dessutom var det under mitten av 1980-talet som brottsofferdebatten började ta ordentlig fart, och diskussionen om kvinnor som brottsoffer var central i denna debatt (se t.ex. Tham, 2001). Något som är viktigt att nämna i samband med diagram 1 är alltså att det totala antalet motioner i

⁹⁹ Totalt producerades 1050 betänkanden av justitieutskottet under perioden 1971-2000.

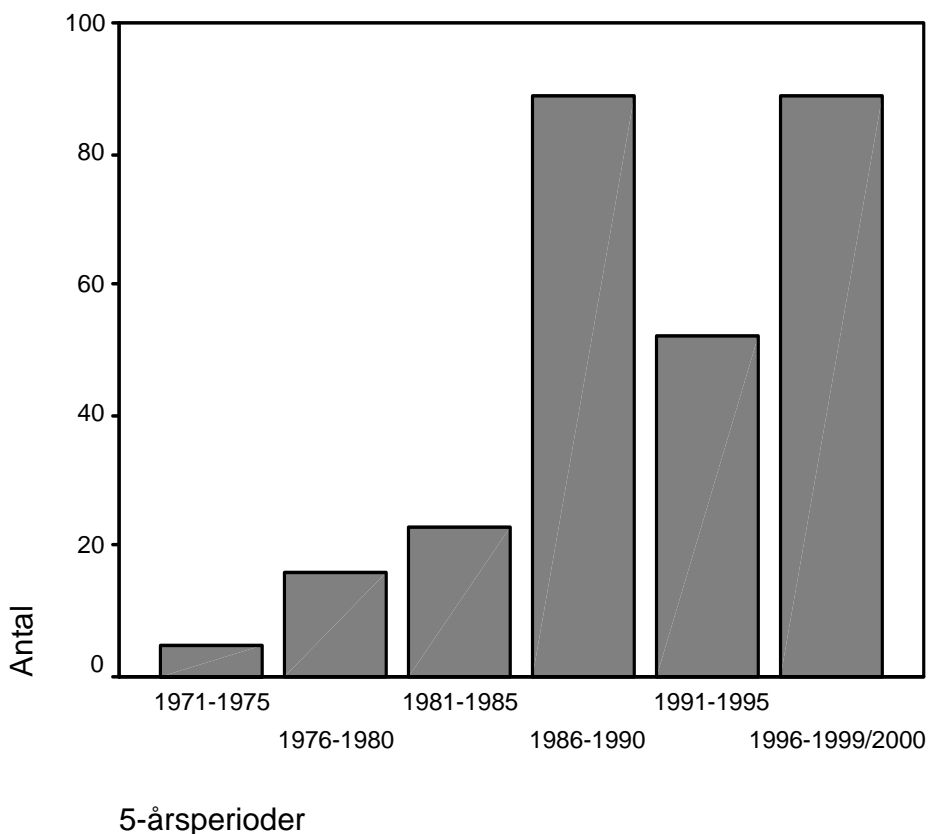

Diagram 1. Antal motionssammanfattningar innehållande orden kvinna, prostitution, pornografi, besöksförbud eller målsägandebiträde knutna till justitieutskottets betänkanden under perioden 1971-2000, fördelade efter 5-årsperiod¹⁰⁰ (N=274).

riksdagen har fördubblats under perioden 1970–2000

(<http://www.riksdagen.se/arbetar/siffror/antalpro.htm>). Detta har rimligtvis påverkat utseendet hos diagram 1. Det bör dock nämnas att ökningen av kriminalpolitiska motioner som innehåller ordet kvinna m.m. inte enbart är en effekt av den generella motionsökningen under perioden 1971–2000, vilket kan visas med följande resonemang: I riksdagen totalt sett läggs det under perioderna 1981–1985 och 1996–2000 i genomsnitt fram lika många motioner (ibid.).

¹⁰⁰ Betänkandena för 2000/2001 hade vid kodningen ännu inte kommit i tryckt form, och därför har inte dessa kunnat kodas. Endast betänkande 1999/2000 ingår således i stapeln för 1996-1999/2000, vilket gör att den bara består av en 4 ½ -årsperiod. Om betänkandet för 2000/2001 hade varit tillgängligt vid kodningen, så hade den sista periodens stapel med stor sannolikhet blivit högre än stapeln för 1986-1990.

I motionerna till denna studie (se diagram 1) är det dock en stor skillnad mellan dessa båda perioder. Tre gånger så många motioner som innehåller ordet kvinna m.m. läggs fram under perioden 1996–2000 i jämförelse med perioden 1981–1985. Detta tyder på att ökningen av motioner knutna till justitieutskottet och som innehåller ordet kvinna m.m. inte bara kan förklaras av den generella ökningen av antalet motioner i riksdagen sedan 1970-talet.

5.2 Kvinnor som brottsoffer sätter sin prägel på perioden i dess helhet

Den generella bilden av kvinnorna i de kriminalpolitiska motionerna är alltså att de förekommer oftare ju närmare vi kommer den undersökta periodens slut. Något som blir uppenbart när lagöverträdarna och brottsoffren separeras i min analys är dock att det nästan uteslutande är de senare som diskuteras i motionerna. Tabell 1 visar att motionärerna i nio fall av tio diskuterar kvinnor som brottsoffer. I samma tabell redogörs också för att dessa kvinnor i drygt hälften av fallen utsatts för vålds- och/eller sexualbrott. Vad gäller de 11 procenten kvinnor som lagöverträdare i materialet, så nämns dessa mycket sällan i samband med någon speciell brottstyp. I endast fyra motioner av 30 tas prostitution upp, och i dessa fall yrkar motionärerna på att även säljarna av sexuella tjänster, dvs. kvinnorna, bör kriminaliseras.

Kategorin ”ingen brottstyp” i tabell 1 bör kommenteras lite närmare. Här rör det sig om att frågor som stöd till kvinnojourer, besöksförbud och påföljder tas upp. De två förstnämnda frågorna skulle dock utifrån en annan tolkningsvinkel kunna härledas till kategorin ”vålds- och/eller sexualbrott”, vilken ofta nämns i samband med diskussioner kring kvinnor som brottsoffer. I sådana fall skulle andelen för denna brottstyp bli ännu högre än den är i tabellen.

Tabell 1. Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare samt vilka brottstyper som tas upp i samband med dessa båda ”kategorier” kvinnor, antal och procent.

	Antal	Procent	Brottstyper	Antal	Procent
Brottsoffer	244	89	Vålds- och/eller sexualbrott	134	54
			Prostitution ¹⁰¹	34	14
			Pornografi	16	7
			Övriga brottstyper	4	2
			Ingen brottstyp	56	23
			Totalt	244	100
Lagöverträdare	30	11	Prostitution	4	13
			Ingen brottstyp	26	87
			Totalt	30	100
Totalt	274	100			

Den övergripande bilden som tabell 1 ger är med andra ord tydlig – kvinnor som brottsoffer kan i mitt material i stor utsträckning sammankopplas med vålds- och sexualbrott, men även i viss mån med prostitution och pornografi. I samband med lagöverträdarna så lyser däremot konkreta brottstyper med sin frånvaro utom vad gäller prostitution, där några motionärer efterfrågar kriminalisering av både säljare och köpare av sexuella tjänster.

Men vad handlar då de flesta motioner om där kvinnor beskrivs som lagöverträdare? Jo, kodningen för påföljd visar att i 21 av 30 motioner nämns kvinnor som lagöverträdare i samband med att påföljden fängelse diskuteras. Istället för att koppla lagöverträdarna till specifika brottstyper väljer alltså motionärerna att diskutera de kvinnor som sitter i fängelse. Kvinnor som brottsoffer diskuteras däremot av uppenbara skäl mycket sällan i samband med

¹⁰¹ Köparna av sexuella tjänster kriminaliserades först 1999, men diskussionen kring en kriminalisering av prostitutionskunder (och även säljare ibland) har förekommit även innan dess. Pornografi tillhör också ett ämne som diskuterats under hela perioden, men det har inte kriminaliserats.

att någon påföljd tas upp. I endast 8 av 244 motioner diskuteras fängelse, och då är det kvinnomisshandlaren (mannen) som föreslås ska sitta i fängelse.

5.3 Kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare på 1970-, 80- och 90-talet

I följande del kommer bilden från föregående avsnitt att delas upp för vart och ett av de tre årtiondena 1970-, 80- och 90-tal. Analysen kommer att innehålla både kvantitativa och kvalitativa beskrivningar. De kvantitativa beskrivningarna kommer att belysa hur ofta kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare nämns i motionerna under respektive tioårsperiod, samt lyfta fram vilka brottstyper som är sammankopplade med att ordet kvinna m.m. används. De kvalitativa beskrivningarna kommer i grova drag visa på i vilka sammanhang och på vilket sätt kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare beskrivs i motionerna. Dessa kvalitativa skildringar baseras på motioner knutna till ett eller flera betänkanden, nämligen det/de betänkanden för varje tioårsperiod som innehåller flest motioner med ordet kvinna m.m. i förhållande till brottsoffer- och lagöverträdarkodningarna. Detta för att få så många motioner som möjligt att basera mina tolkningar på.

5.3.1 1970-talets kvinnor – lagöverträdarna står i centrum

På 1970-talet lade justitieutskottet endast fram nio betänkanden som innehåller ordet kvinna m.m. Detta har gjort att jag kunnat titta närmare på samtliga motioner (nio stycken) knutna till dessa både kvantitativt och kvalitativt. I sex av motionerna beskrivs kvinnorna som lagöverträdare och i tre som brottsoffer.

Av diagram 2 framgår att motionerna kring kvinnor som lagöverträdare är mer utspridda över hela perioden än motionerna där kvinnor beskrivs som brottsoffer. Kvinnor som lagöverträdare förekommer från 1973 och framåt och

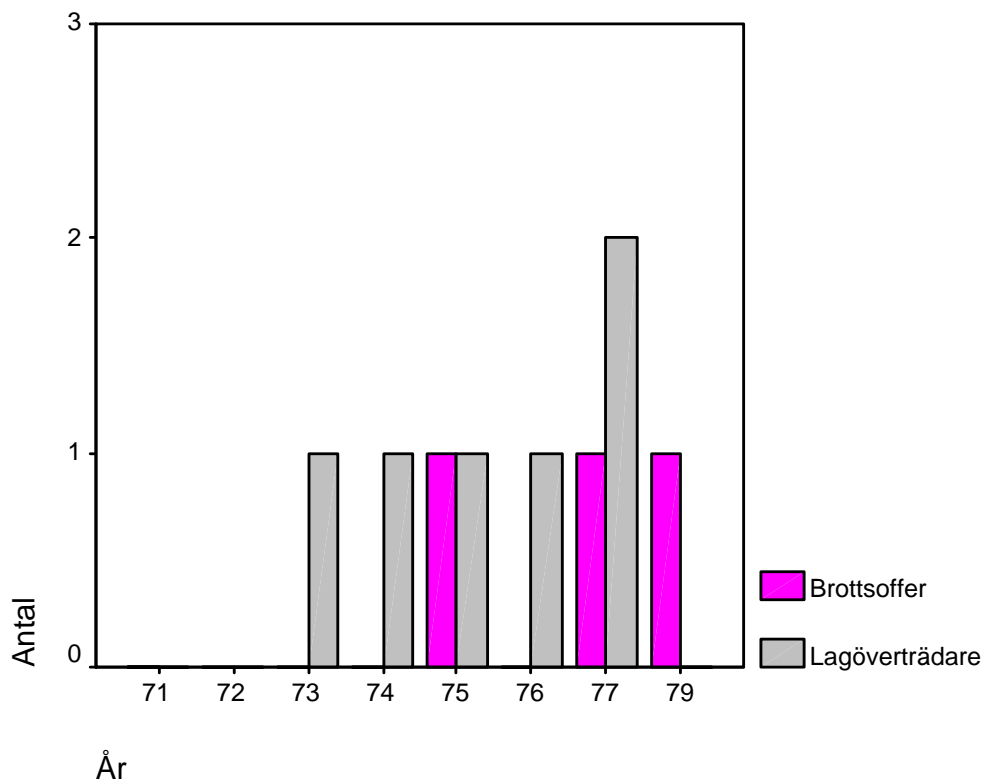

Diagram 2. Antal motioner i justitieutskottets betänkanden där kvinnan beskrivs som brottsoffer respektive lagöverträdare, fördelat över perioden 1971–1979.

kvinnor som brottsoffer från 1975 och framåt. 1977 förekommer flest motioner under perioden, vilket i detta fall endast innebär tre motioner.

Kategorin ”ingen brottstyp” får flest träffar när kvinnor som lagöverträdare diskuteras. Detta beror med på att kvinnor som lagöverträdare till övervägande del diskuteras i samband med att påföljden fängelse tas upp. Vad gäller kvinnor som brottsoffer, så tas de upp i samband med att pornografi, prostitution och

våldsbrott diskuteras. Sexualbrotten är med andra ord inte närvarande i kriminalpolitiska motioner under 1970-talet.¹⁰²

5.3.1.1 Kvinnor som lagöverträdare – intagna på anstalt

Kvinnor som lagöverträdare på 70-talet diskuteras alltså främst i samband med att påföljden fängelse tas upp. Den bristande möjligheten till differentiering av kvinnliga intagna är ett tema som är centralt i flera motioner på 70-talet, vilket kan exemplifieras med följande citat.

”Fortfarande placeras dessa (kvinnliga intagna, min anm.) på en enda anstalt, nämligen Hinseberg. Den differentiering inom kriminalvården som alla anser eftersträvasvärd, står sålunda inte kvinnliga intagna till buds. Nödvändig kontakt med anhöriga på hemorten försvåras därigenom” (motion 1975:1100, herr Bohman m.fl., m).

I en annan motion lyfts det fram att kvinnor på Hinseberg går miste om goda behandlingsmöjligheter som kan finnas på närbelägna lokalanstalter. De mister också många gånger kontakten med sina män (ofta intagna även de) och sina barn (ofta omhändertagna av samhället på grund av att båda föräldrarna är intagna). Även sysselsättningen på Hinseberg påpekas vara sämre än den som finns på manliga intagnas lokalanstalter. Med andra ord är kvinnliga interners situation långt sämre än de manligas och deras rättigheter och möjligheter likaså på grund den dåliga differentieringen av intagna kvinnor (motion 1976/77:633, fru Bernström, fp och motion 1977/78:666, Bonnie Bernström och Karin Ahrlund, fp). En motionär föreslår att det bör utredas hur man skulle kunna ordna vård för gifta par tillsammans på samma lokalanstalt (motion 1976/77:633, fru Bernström, fp).

¹⁰² Diskussionen kring sexualbrott var dock som tidigare nämnts närvarande i samband med att SOU 1976:4 kom ut, men har inte satt några spår i motioner knutna till justitiekottet. Det blev inte heller någon proposition baserad på denna utredning.

Den motion under 70-talet som inte handlar om fängelseintagna kvinnor tar istället upp påföljden böter. Motionären vänder sig mot att dagsboten för en gift kvinna utan egen inkomst i praxis bestäms efter den betalningsförmåga som hon antas ha på grund av mannens inkomster. Följande citat tyder på att någon form av jämställdhetstänkande är närvarande i denna motion.

”Synen på kvinnan är i detta hänseende påtagligt ålderdomlig. Det har inte beaktats att utvecklingen sedan länge går mot ett samhälle där varje vuxen skall kunna ta ansvar för sig själv och där jämlikhet mellan män och kvinnor är eller bör vara en realitet” (motion 1973:606, Astrid Kristiansson, m).

De få motioner som handlade om kvinnor som lagöverträdare på 1970-talet pekar alltså främst på en rad diskriminerande faktorer som anses drabba de fängelseintagna kvinnorna. Orsaken till diskrimineringen anges bland annat vara den bristande differentieringen av intagna kvinnor.

5.3.1.2 Kvinnor som brottsoffer – offer för strukturellt våld

Diskussionen om kvinnor som brottsoffer är sekundär till lagöverträdardiskussionen på 70-talet. Endast tre motioner ser på kvinnor ur ett brottsofferperspektiv och då utifrån ämnena pornografi, barnmisshandel och prostitution.

I motionen som handlar om pornografi beskrivs kvinnor som att de är utsatta för pornografisk exploatering, vilket motionären anser är djupt kränkande för kvinnors människovärde. Han liknar exploateringen av kvinnor som grupp med ”ett humanitetens haveri i vår tid” (motion 1975:1263, herr Komstedt, m). Motionären tar också upp att det hänt att kvinnor ”knarkats in” i branschen och att det har slutat med att den utsatta förstört sitt liv för all framtid (ibid.: motion 1975:1263). Kvinnorna blir enligt motionären på ett inhumant sätt ”utsugna”

och utnyttjade genom pornografin, vilket i slutänden kan leda till ett liv som beskrivs i termer av misär.

I motionen som tar upp barnmisshandel beskrivs kvinnor som brottsoffer i relation till barn som brottsoffer. Motionären framhåller att barn är ännu mer utsatta för brott inom familjen än kvinnor och att allmän åtalsplikt måste gälla även för dem. ”Kvinnorna har åtminstone en teoretisk möjlighet att själva gå till polisen och begära hjälp. Men ett litet barn saknar egen förmåga att berätta om det våld det utsatts för” (motion 1979/80:798, Göran Karlsson, s). I denna motion görs alltså en gradering av vilken typ av brottsoffer som har lättast att göra något åt sin situation, och där hamnar följaktligen kvinnor i ett bättre läge än barn.

Rubriken för motionen som tar upp prostitution är ”Om åtgärder mot den ekonomiska brottsligheten” (motion 1976/77:330, fröken Engman och herr Ulander, s). Här beskrivs hur många kvinnor som försörjer sig som prostituerade på heltid samt hur mycket pengar deras verksamhet omsätter. Det påpekas också att förtjänsterna av den organiserade prostitutionen går till beskyddare och hallickar. Prostituerade kvinnor beskrivs som om de inte själva får ta del av de pengar de tjänat in på att sälja sina kroppar. För att dra det till sin spets: Kvinnor ses som livegna sina hallickar.

Sammanfattningsvis behandlas alltså kvinnor som brottsoffer i tre olika motioner och utifrån tre olika ämnen under 70-talet. Prostitution och pornografi kan dock sägas hänga ihop en aning genom att de behandlar det strukturella våldet mer än det fysiska. Kvinnor som offer för våldsbrott är bara närvarande via en motion under perioden, och då anses deras situation åtminstone vara bättre än situationen för barn som utsätts för våld.

5.3.2 1980-talets kvinnor – på väg att börja ses som brottsoffer?

Under 1980-talet lades 26 betänkanden som innehåller ordet kvinna m.m. fram. Till dessa betänkanden hör sammanlagt 98 motioner, varav 88 motioner (90 procent) beskriver kvinnor som brottsoffer och 10 motioner (10 procent) kvinnor som lagöverträdare. Skillnaden mot 70-talet är enorm, från nio till 98 motioner, vilket alltså ger en tiofaldig ökning.

Diagram 3 visar att kvinnor som brottsoffer i motionerna har två rejäla toppar under år 1987 och 1989. Toppen under 1987 kan delvis förklaras med att lagen om besöksförbud diskuterades detta år, medan toppen under 1989 inte har någon sådan direkt förklaring. Det kan emellertid konstateras att 1989 års topp till stor del består av motioner som tar upp vålds- och/eller sexualbrott i relation till kvinnor som brottsoffer. Vålds- och/eller sexualbrott diskuteras i nästan hälften av de motioner som innehåller kvinnor som brottsoffer.

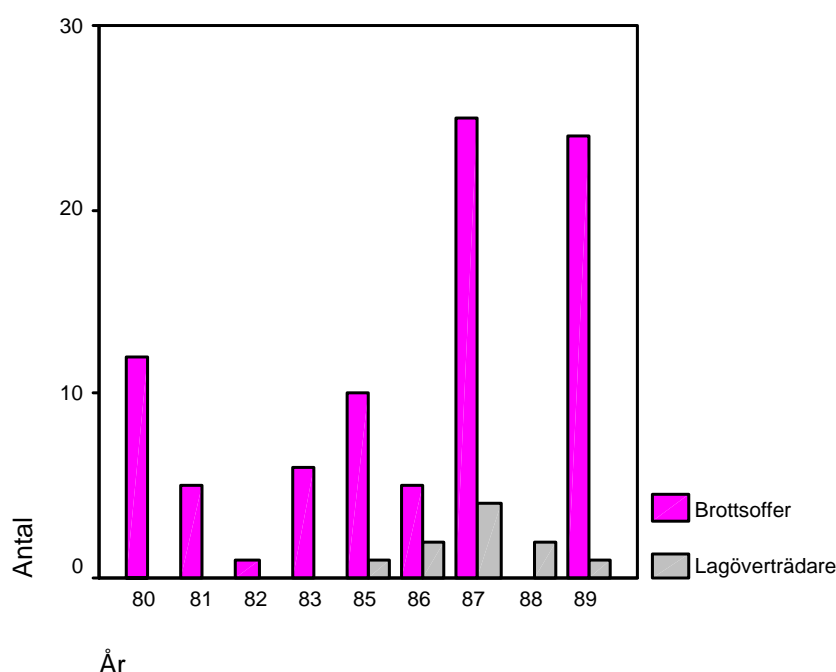

Diagram 3. Antal motioner i justitieutskottets betänkanden där kvinnor beskrivs som brottsoffer respektive lagöverträdare, fördelat över perioden 1980–1989.

Kvinnor som lagöverträdare tas främst upp under 1987, och då är det i första hand kvinnor i fängelse som diskuteras. I åtta motioner av tio under 80-talet diskuteras kvinnor som lagöverträdare i samband med påföljden fängelse.

5.3.2.1 Kvinnor som lagöverträdare – utsatta för kvinnoförtryck

I betänkandet ”om anslag till kriminalvården, m.m.” (1987/88:JuU31) återfinns tre motioner där kvinnor beskrivs som lagöverträdare. Inget annat betänkande under 1980-talet innehåller fler motioner. Alla tre motionerna diskuterar kvinnoförtrycket som finns i den kriminella världen samt behovet av särskilda fängelseanstalter för kvinnor. Detta kan jämföras med motionen från 70-talet, där på motsvarande sätt gemensamma lokalanstalter för kvinnor och män efterfrågades.

I en motion från slutet av 80-talet återfinns en målande beskrivning av hur motionärerna ser på kvinnor som lagöverträdare och den miljö de lever i.

”I den kriminella världen finns ett starkt inslag av kvinnoförtryck. Ofta är kvinnorna passiva följeslagare till aktiva manliga narkomaner, som samtidigt är brottslingar. Detta är bakgrunden till att svåra problem kan uppstå på anstalter där både män och kvinnor är intagna” (motion 1987/88:Ju22, Per-Olof Strindberg m.fl., m).

Centralt för diskussionen i alla motionerna är att lagöverträdande kvinnor som utnyttjats utanför anstalten också är/kommer att bli utnyttjade innanför murarna. I en motion beskrivs detta på följande sätt: ”Det finns mycket som pekar på [...] att kvinnor genom hot och våld från manliga intagna pressas till t.ex. narkotikalangning och prostitution inne på anstalterna.” (1987/88:Ju508, Elisabeth Fleetwood, m). Samma motionär framför dock att blandade anstalter kan vara bra, för *män*, men inte för kvinnor.

”Kvinnornas närvaro förefaller nämligen kunna medföra t.ex. att stämningen på anstalten blir lugnare, samtalstonen mindre rå och de manliga intagna mer måna om sin hygien och sitt utseende. För *kvinnorna* däremot ter sig situationen annorlunda. I den kriminella världen råder en sträng hierarki. Kvinnosynen är förgrovd och kvinnoförtrycket hårt. Detta förändras inte när män och kvinnor vistas på samma anstalt” (1987/88:Ju508, Elisabeth Fleetwood, m).

I en annan motion påpekas vidare att både de kvinnor som prostituerar sig inne på anstalterna, och de som inte gör det, blir utsatta för trakasserier och sexuella närmanden och inviter från intagna män (1987/88:Ju22, Per-Olof Strindberg m.fl., m).

I en motion redovisas 16 olika skäl som enligt motionärerna motiverar att kvinnor placeras på en anstalt med enbart kvinnor. Ett av dessa skäl rör kvinnors ”föräldraroll”. Motionärerna menar att kvinnor på ett helt annat sätt än män behöver stöd i sin föräldraroll, då kvinnor betydligt oftare har ansvar för barn än män. Enligt motionärerna är det svårt att ta upp denna och annan problematik på en mansdominerad anstalt eftersom kvinnorna ”drunknar i den manliga miljön” (motion 1987/88:Ju511, Gunilla André och Bertil Fiskesjö, c).

Liksom i materialet från 70-talet är det alltså kvinnor *i fängelse* som är i centrum då kvinnor som lagöverträdare diskuteras under 80-talet. Det är följaktligen kvinnor som begått grövre brott som tas upp. Men det är inte brotten som kvinnorna begått som står i fokus, utan snarare kvinnornas offerskap. Begreppet *rollblandning* kan här komma användning. Med detta begrepp avses att det finns människor i samhället som i stor utsträckning både begår brott och själva utsätts för brott (Litzén och Tiby, 2000). Vad gäller beskrivningarna av kvinnor i fängelse under 80-talet så stämmer denna bild in, även om det är kvinnornas utsatthet för brott och kvinnoförtryck som betonas och inte deras brottslighet. Att kvinnorna även är lagöverträdare får vi bara reda på indirekt genom att diskussionen gäller kvinnor i fängelse.

Sammanfattningsvis uttrycker de utvalda motionerna från 80-talet att kvinnor i fängelse ska sitta separerade från män på grund av att de annars kan bli ”offer” för förtryck och utnyttjande av män. Kvinnorna beskrivs även som om de egentligen inte ville begå brott, men att de drivs till detta av dominanta män som de har sällskap med. De blir således ”männens passiva ledsagare”, och ”determinerade” att begå brott. Bilden som framträder är med andra ord svårkombinerad med bilden av en kalkylerande, rationell lagöverträdare.

5.3.2.2 Kvinnor som brottsoffer – utsatta för grovt våld

Vad gäller 1980-talets kvinnor som brottsoffer, så innehåller betänkandet ”Våldsbrott och brottsoffer” (1989/90:JuU5) flest motioner (11). Centralt för flera av dessa motioner är att lagen om besöksförbud diskuteras (t.ex. i motionerna 1988/89:Ju603, Göran Ericson, m; 1988/89:Ju612, Lars Werner m.fl., vpk; 1988/89:Ju617, Anita Modin m.fl., s). En motionär menar att lagen gjort det möjligt för många kvinnor ”att bli av med sina bödlar och fridstörare [...] som gjort tillvaron olidlig och skräckfylld” (motion 1988/89:Ju603, Göran Ericson, m).

I ett antal motioner beskrivs också karaktären hos våldet mot kvinnor samt dessa kvinnors livssituation. ”Råheten och brutaliteten i övergreppen har ökat och kan i många fall rubriceras som ren tortyr, som enligt tillgänglig statistik i många fall leder till döden” (motion 1988/89:Ju613, Lars Werner m.fl., vpk). Misshandeln liknas i en annan motion vid en ond cirkel. ”Männen slutar inte slå, när de en gång har börjat. Kvinnorna har mycket svårt att ta sig ur situationen. Och om de förmår att bryta sig loss så väntar ofta ett liv på flykt i ständig otrygghet och rädsla” (motion 1988/89:JU619, Martina Bengtsson och Reynoldh Furustrand, s). Citaten från dessa båda motioner framhäver med andra ord ett mycket grovt

och kontinuerligt våld, som det är svårt eller omöjligt för kvinnan att bryta sig loss från.

I en motion framförs att det finns ett strukturellt våld mot kvinnor inbyggt i vårt samhälle, vilket är mest uppenbart i pornografin och prostitutionen. ”Vi kan inte handla i kiosken eller livsmedelsaffären eller gå på vissa gator utan att uttryckligt påminnas om att kvinnor betraktas som handelsvara för män” (motion 1988/89:Ju623, Lars Werner m.fl., vpk). Enligt motionärerna är detta strukturella våld i princip inte kriminaliserat, utan utgör en del av vår accepterade samhällskultur, vilket motionärerna vill ändra på.

I samma motion diskuteras även den psykologiska skuld som kan läggas på kvinnor då mål med vålds- och sexualbrott mot kvinnor behandlas. Uppfattningar som att den våldtagna kvinnan nog ”ville egentligen” eller inte ”aktade sig tillräckligt” är exempel på sådan skuldbeläggning. Motionärerna menar att det är ”manssamhällets myter” som tvingar offret att ta på sig skulden för övergreppet (motion 1988/89:Ju623. Lars Werner m.fl., vpk).

I en motion kritiseras också lagtexten för att den är könsblind och till synes könsneutral och därmed ”döljer, osynliggör, arten och graden av det sexualiserade våldet mot kvinnor”. Motionärerna vill därför att uttrycket ”kvinnomisshandel” ska införas i den juridiska terminologin och i lagen (motion 1988/89:Ju628, Lars Werner m.fl., vpk).

Sammanfattningsvis är det kvinnor som offer för våld- och sexualbrott som dominerar i motioner knutna till ovanstående betänkande. Det våld som misshandlade kvinnor utsätts för framställs som mycket grovt och kvinnors livssituation beskrivs som skräckfylld. Det påpekas även att kvinnor som brottsoffer döljs via den könsneutrala hållning som lagtexten har och att kvinnor

via pornografin och prostitutionen betraktas som handelsvaror för män. Kvinnor blir på 1980-talet brottsoffer både på ett individuellt och strukturellt plan.

5.3.3 1990-talets kvinnor – brottsofferstatusen permanentas?

På 1990-talet läggs 34 betänkanden som innehåller ordet kvinna m.m. fram. I dessa betänkanden återfinns 167 motioner (61 procent) av studiens totalt 274. Kvinnorna beskrivs under perioden 1990–2000 som brottsoffer i 153 av dessa motioner (92 procent), och i endast 14 motioner (8 procent) som lagöverträdare. Perioden är alltså den klart mest aktiva perioden vad gäller antal betänkanden med tillhörande motioner som innehåller ordet kvinna m.m., och kvinnor som brottsoffer förekommer mer frekvent under denna period än under 70- och 80-talen. Fördelningen mellan motioner som beskriver kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare under 90-talet är dock liknande fördelningen som rådde under 1980-talet, dvs. 9 av 10 motioner innehåller kvinnor som brottsoffer.

Av diagram 4 framgår att kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare förekommer allra mest i slutet av perioden. Riksdagsåret 1998/99 utmärker sig dock genom ett jämförelsevis magert antal motioner vad gäller kvinnor som brottsoffer, vilket kan bero på att den stora kvinnofridspropositionen lades fram under riksdagsåret 1997/98, och att det uppstått en ”mättnad” angående motioner kring våld mot kvinnor.¹⁰³

¹⁰³ Sammanlagt 27 motioner som innehåller orden kvinna m.m. finns knutna till justitieutskottets betänkande *Kvinnofrid* (1997/98:JuU13), och nästan dubbelt så många till som inte innehåller dessa specifika ord är också knutna till detta betänkande. Detta gör att många frågor kring våld mot kvinnor behandlades grundligt här.

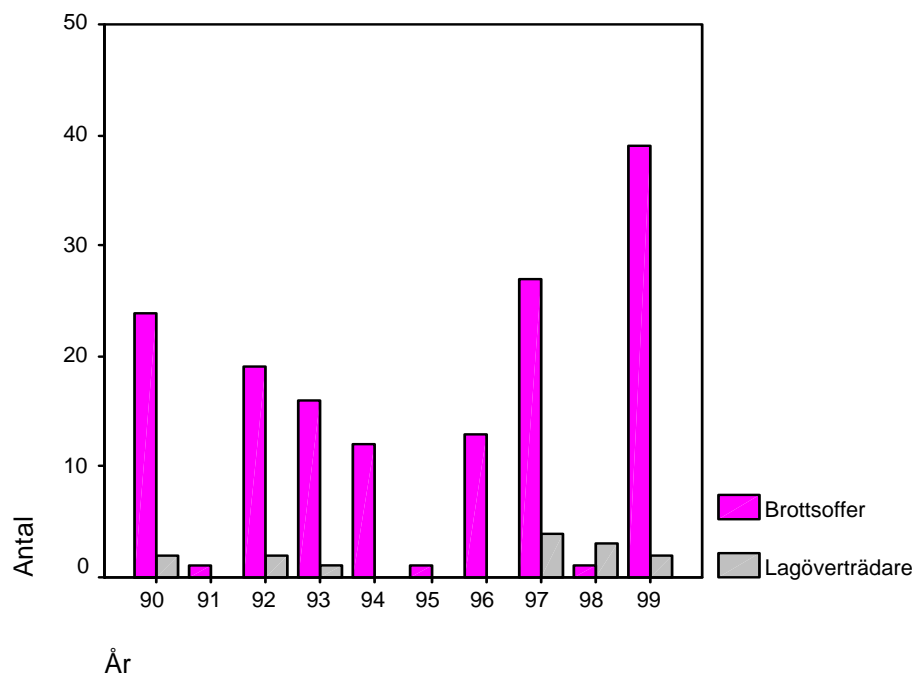

Diagram 4. Antal motioner i justitieutskottets betänkanden där kvinnor beskrivs som brottsoffer respektive lagöverträdare, fördelat över perioden 1990-1999¹⁰⁴.

Även åren 1991 och 1995 utmärker sig med ett lågt antal motioner angående kvinnor som brottsoffer. 1991 var det regeringsskifte i riksdagen vilket kan ha bidragit till att färre antal motioner skrevs detta år. En tanke är att den nya oppositionen, vilken till största delen bestod av socialdemokrater, behövde tid på sig för att ”komma igång” med motionerandet efter en längre tid i regeringsställning. Minskningen 1995 kan som tidigare nämnts antagligen förklaras med att det inte förekom allmän motionstid under riksdagsåret 1995/96.

I likhet med 80-talet, så är det på 90-talet oftast i samband med vålds- och/eller sexualbrott som kvinnor som brottsoffer beskrivs (91 motioner). Prostitution (25

¹⁰⁴ Anledningen till att perioden ser ut att sluta vid år 1999, är att jag som tidigare nämnts inte har haft tillgång till betänkandena för riksdagsåret 2000/01. Halva år 2000 finns dock med, eftersom betänkande 1999/2000 har studerats.

motioner) och pornografi (3 motioner) är brottstyper som kommer därefter i nämnd ordning.

Mönstret för kvinnor som lagöverträdare är detsamma under 90-talet som över hela perioden. Det är oftast påföljden fängelse som diskuteras i samband med dessa kvinnor (nio motioner av 14).

5.3.3.1 Kvinnor som lagöverträdare – utsatta offer i fängelse

De två betänkanden som under 1990-talet hade flest motioner (fyra respektive tre vardera) knutna till sig med kvinnor som lagöverträdare utgör här grunden för analysen (*Behandling av långtidsdömda m.m.* 1997/98:JuU19 och *Påföljdsfrågor* 1998/99:JuU27). I sex av dessa sju motioner så tas kvinnor som lagöverträdare upp i samband med att de befinner sig i fängelse. Det är med andra ord kvinnor som begått grövre brott som är i fokus även under 90-talet.

Diskussionen kring kvinnor i fängelse handlar i likhet med diskussionen på 80-talet om att dessa kvinnor tidigare i sina liv varit utsatta för olika typer av övergrepp av män, och att de därför inte bör få avtjäna straff tillsammans med personer av det motsatta könet. I en partimotion från moderaterna formuleras det på följande sätt.

”Kvinnor som döms till fängelse har ofta i hela sitt liv dominerats och utnyttjats av män. Inte sällan har manliga fängelsedömda en kvinnosyn som inte är acceptabel i ett samhälle som ser män och kvinnor som jämlika. När kvinnliga brottslingar placeras på blandade anstalter, dvs. tillsammans med män, bemöts de av männen på samma nedvärderande och respektlösa sätt som de ofta tvingas uppleva i samhället” (motion 1998/99:Ju904, Carl Bildt m.fl., m).

Ett annat tema som behandlas, och som tagits upp även på 70- och 80-talen, är att kvinnor i fängelse ibland även är mammor. I en motion påpekas exempelvis

att kriminalvården måste ge större uppmärksamhet åt det faktum att kvinnor ofta berövas kontakten med sina barn som en följd av fängelsestraffet. Ofta har kvinnor ensamansvaret för barnen den dagen de döms till fängelse, vilket leder till att barnen blir omhändertagna av samhället. Män i fängelse har dock sällan ensamansvar för barn, varför deras barn kan fortsätta att leva kvar i sin familj och hålla regelbunden kontakt med sina föräldrar (1997/98:A807, Johan Lönnroth m.fl., v).

Endast en motion diskuterar inte kvinnor i fängelse. Här föreslås istället att all könshandel ska kriminaliseras. Straffansvaret bör enligt motionen omfatta både köpare och säljare. ”På så sätt kan många unga kvinnor räddas från att hamna i en svår situation som ofta slutar i missbruk och misär” (motion 1997/98:Ju709, Rolf Ambjörnsson m.fl., kd). Syftet med att kriminalisera prostitution verkar här vara att kvinnor som har funderat på att börja prostituera sig ska avskräckas från att inleda en sådan bana. Det finns dock trots detta ett visst offerperspektiv i denna motion genom att motionären uttrycker att han vill rädda unga kvinnor från att hamna i misär.

De utvalda motionerna under 90-talet speglar alltså även de till övervägande del kvinnor som lagöverträdare i fängelse. Det är utsatta kvinnor vi möter i dessa motioner som är i behov av att sitta separerade från män för att inte bli förtryckta, och som ibland har barn, vilka hon har svårt att få träffa. Den rollblandning som tydliggjordes under 80-talet finns alltså kvar även i de utvalda motionerna från 90-talet.

5.3.3.2 Kvinnor som brottsoffer – bilden tätnar

1990-talets mest omfattande betänkande vad gäller kvinnor som brottsoffer har också titeln *Brottsoffer* (1999/00:JuU23). Här återfinns 31 motioner som

innehåller ordet kvinna m.m.¹⁰⁵ Detta för tankarna till hur intimt brottsofferfrågan och kvinnors förekomst i kriminalpolitiska motioner egentligen är förknippade. En annan fråga som dykt upp under studiens gång är om ordet man överhuvudtaget lyfts fram i motioner som handlar om brottsoffer. Dessa båda frågor kan inte besvaras på något fullgott sätt här, men är intressanta att fundera över inför framtida studier.

Flera olika motioner knutna till ovanstående betänkande tar upp kvinnor i samband med att omfattningen av det dödliga våldet diskuteras. I en motion uppges exempelvis att en kvinna var tionde dag mördas i Sverige, och att det då är kvinnornas män som tar livet av dem (motion 1999/2000:Ju702, Elisabeth Nyström och Maud Ekendahl, m). Uppfattningarna om hur många kvinnor som dödas per år i Sverige varierar dock i motionerna. Däremot framhålls det att kvinnor som blir mördade ofta har haft en nära relation med de män som mördat dem.

Den misshandlade och, i värsta fall, senare mördade kvinnans liv och livssituation beskrivs ofta i starka ordalag. Kvinnorna uppges ha begärt samhällets stöd ”utan att deras fasa har tagits på allvar”. Andra kvinnor uppges ha fått skyddad identitet, trygghetslarm eller annat stöd från samhället utan att det kunnat rädda deras liv. ”Tusentals kvinnor tvingas leva i skräck för tidigare partner med de risker det innebär både för deras fysiska och psykiska hälsa och för barnens utveckling” (motion 1999/2000:Ju748, Inger Lundberg m.fl., s). Enligt ovanstående motionärer har de misshandlade kvinnorna även svårt att bryta upp från de män som misshandlar dem. ”Kvinnans självförtroende är ofta i botten, förhållandet till den hon älskat komplext och kvinnans beroende av mannen starkt. Många av kvinnorna har stort behov av psykoterapi för att klara

¹⁰⁵ Totalt är 49 motioner knutna till detta betänkande.

av att skapa ett värdigt liv både för sig själva och sina barn” (motion 1999/2000:Ju748, Inger Lundberg m.fl., s). Något som gör den misshandlade kvinnans livssituation än värre är enligt en motionär att hon ofta inte har någon att tala med och som kan stötta henne i det dagliga livet och få henne att anmäla mannen som slår henne (motion 1999/2000:Ju745, Sofia Jansson, c).

Ytterligare ett genomgående drag i många motioner är att det skall vara de våldsutövande männens och inte de våldsutsatta kvinnornas frihet som inskränks när åtgärder för att förhindra upprepade övergrepp sätts in (1998/99:So466, Gudrun Schyman m.fl., v). Ett exempel på en sådan inskränkning kan vara att det är den misshandlande mannen som tvingas flytta från det gemensamma hemmet, och inte kvinnan och barnen (motion 1998/99:Ju909, Carina Hägg, s). Det vanliga är istället oftast att kvinnorna tvingas söka skyddad adress, flytta omkring, byta bostäder, gömma sig och i förekommande fall sina barn, menar några motionärer (motion 1999/2000:Ju905, Lennart Daléus m.fl., c).

Andra återkommande teman i betänkandet *Brottsoffer* är dels att den övervägande delen av våldet sker i hemmet: ”Mycket av våldet mot kvinnor syns [...] inte. Dessa kvinnor lever i ständig rädsla. Hemmet som borde erbjuda trygghet för en människa, har för dem blivit en skräckens boning” (motion 1999/2000:Ju745, Sofia Jansson, c) och dels att misshandlade kvinnor från andra länder är mer utsatta än svenskfödda kvinnor (på grund av att de saknar sociala nätverk och oftast inte talar svenska, se t.ex. motion 1999/2000:Ju721, Lena Ek m.fl. c, m, kd, fp, mp).

Den sammantagna bilden av kvinnor som brottsoffer i de utvalda motionerna från 90-talet är att den är betydligt mer detaljerad och omfattande än under 80-talet, och framförallt än under 70-talet. Kvinnor som offer för vålds- och /eller sexualbrott beskrivs under 90-talet på ett mer uttömmande sätt både via statistik

och via utförliga beskrivningar av hur kvinnornas liv ser ut. Bilden är dock inte väsensskild från 70- och 80-talens utan mer informativ. Beskrivningarna av våldsutsatta kvinnors lidande är väldigt starka och vägen till förändring synes lång, om inte omöjlig.

5.4 Sammanfattning och analys

Den sammantagna bilden av perioden 1971–2000 (se diagram 5) visar att kvinnor som lagöverträdare och brottsoffer i motioner knutna till justitieutskottets betänkanden förekommer betydligt oftare från mitten av 80-talet och framåt än under den tidigare delen av perioden. Av de totalt 274 motionerna har 84 procent återfunnits från år 1986 och framåt. Det kan även konstateras att kvinnor som brottsoffer har en dominerande ställning i det totala antalet motioner som analyserats. Andelsmässigt behandlas kvinnor som brottsoffer i nio motioner av tio och då främst som offer för vålds- och/eller sexualbrott men även till viss del som offer för prostitution och pornografi. Trots att kritiken mot den offentliga utredningen *Sexuella övergrepp* (SOU 1976:9) har sitt ursprung i andra hälften av 70-talet, så är det följaktligen inte förrän i mitten av 80-talet som vi får se en markant ökning av motioner knutna till justitieutskottet kring ämnet kvinnor som brottsoffer. Detta indikerar en relativt lång eftersläpning i relation till vad som skedde utanför riksdagen i slutet av 70-talet.

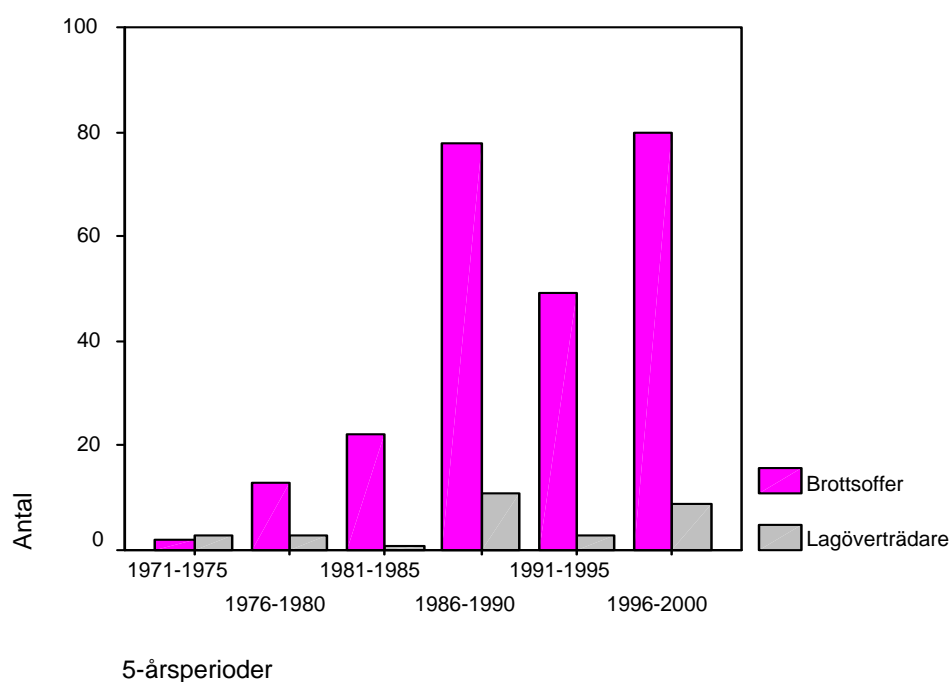

Diagram 5. Antal motioner där kvinnor beskrivs som brottsoffer respektive lagöverträdare, fördelat på 5-årsperioder 1971–2000.

Ungefär en tiondel av motionerna handlar om kvinnor som lagöverträdare, och då nästan till uteslutande del om kvinnor i fängelse, vilka även de beskrivs i termer av offer. Kortfattat kan de tre tioårsperioderna sammanfattas på följande sätt:

- 70-talet karakteriseras av mycket få motioner (9) som innehåller ordet kvinna m.m. Kvinnor som lagöverträdare diskuteras oftare än kvinnor som brottsoffer och i fokus för diskussionen står kvinnor i fängelse. Dessa ses som orättvist behandlade i jämförelse med män i fängelse. Större differentiering av kvinnliga interner och samsittning med manliga interner föreslås bland annat som åtgärder. Kvinnor som brottsoffer diskuteras i två motioner av tre som offer för pornografi och prostitution.

- 80-talet (mitten) karakteriseras av att mönstret som även kommer att gälla för 90-talet fastställs, nämligen dominansen av kvinnor som brottsoffer. Nio av tio motioner diskuterar kvinnor som brottsoffer och då i samband med skildringar av våldets grovhet, kvinnornas skräckfyllda livssituation, deras svårighet att bryta sig loss från de misshandlande männen, skuldbeläggningen av deras beteende i samband med rättegångar m.m. Kvinnor i fängelse står även på 80-talet i centrum för diskussionen kring kvinnor som lagöverträdare. Kvinnoförtryck såväl innanför som utanför fängelsemurarna anses prägla intagna kvinnors liv och de föreslås därför, till skillnad från på 70-talet, sitta separerade från manliga intagna. Kvinnor i fängelse börjar ses som offer för manligt förtryck. Rollblandningen har börjat etablera sig.
- 90-talet karakteriseras av att antalet motioner med kvinnor som brottsoffer under den studerade perioden kulminerar. Ännu mer information om vålds- och/eller sexualbrottsutsatta kvinnors liv och livssituation förmedlas än det gjorde under 80-talet. Kvinnornas situation beskrivs som mycket svår, om inte omöjlig att ta sig ur. Vad gäller kvinnor som lagöverträdare så är fängelsediskussionen medelpunkten även här, och i likhet med 80-talet är det kvinnor som är utsatta för förtryck och övergrepp av män som diskuteras. De brott kvinnorna begått belyses ej, utan deras roll som lagöverträdare är endast indirekt synlig via den fängelsekontext de beskrivs inom.

Den sammantagna bilden av kvinnor som brottsoffer i motionerna 1971–2000 ligger långt ifrån bilden av kvinnor som ”provocerande” eller ”medverkande” till sin egen viktimisering, vilket exempelvis togs upp i Sexualbrottsutredningen och i Bo Bergmans avhandling *Battered wives* (SOU 1976:9, s. 135–136; Bergman, 1987, s. 27–28). Beskrivningarna ligger snarare närmare det som Nils Christie kallar ”det idealiska offret” (Christie, 2001, s. 47). Med ”idealiskt offer” syftar Christie på en person eller kategori av individer som när de drabbas av

brott lättast får fullständig och legitim status som offer (ibid. s. 47). Ett idealiskt offer har enligt Christie åtminstone fem egenskaper: Hon/han är svag, hon/han är upptagen av ett respektabelt projekt, hon/han är på en plats som hon/han inte kan klandras för, hon/han utsätts för brott av en stor och ond gärningsman och gärningsmannen är dessutom okänd för henne/honom (ibid. s. 48).

Min tolkning är att beskrivningarna av vålds- och/eller sexualbrottsutsatta kvinnor i de studerade motionerna mer eller mindre uppfyller alla dessa egenskaper utom en, närmare bestämt den sistnämnda. Kvinnorna beskrivs nämligen som om de lever eller har levt tillsammans med sina gärningsmän. I de studerade motionerna har jag dock inte stött på några beskrivningar som påtalar att detta skulle göra kvinnorna mindre värda som offer, snarare tvärtom.

Det som har mött mig i motionerna är beskrivningar av svaga, hotade, torterade, förföljda, rädda och utsatta kvinnor. Kvinnor som behöver terapi, stöd, hjälp, skydd och målsägandebiträde. Kvinnor som befinner sig i vanmakt. Kvinnor på flykt från sina män osv. Utan att på något sätt vilja förringa det våld och den livssituation som många misshandlade kvinnor lever i så vill jag ändå påtala att det finns problem med att kvinnor som brottsoffer beskrivs och/eller uppfattas på detta sätt. Christie menar att en konsekvens av att misshandlade kvinnor uppnår status som idealiska offer (vilket de enligt honom ännu ej fullständigt gjort) blir att de tvingas acceptera fortsatt underordning i förhållande till män. ”Inte så att man inte lyssnar på dem alls, men tillräckligt för att vinna sympati för de svaga. Med jämställdhet reduceras deras anspråk på status som goda, klassiska offer” (ibid. s. 58). Om kvinnliga offer för våld beskrivs i termer av styrka och oberoende så riskerar de att förlora den offentliga sympati som förknippas med offerstatusen (ibid. s. 51).

Kanske är det mot bakgrund av detta så gott som oundvikligt att kvinnor blir beskrivna som idealiska offer i motioner i riksdagen. Annars skulle ämnet eventuellt aldrig blivit aktuellt för etablering på den kriminalpolitiska dagordningen. Att svagheter och utsattheten hos brottsoffer lyfts fram gör som sagt att den offentliga sympatin blir större, och därmed blir det viktigast att prioritera dessa offer. Om vålds- och/eller sexualbrottsutsatta kvinnor skulle beskrivas utifrån deras styrka och överlevnadsstrategier, så är det inte alls självklart att de fått en lika stor plats i kriminalpolitiska motioner. I linje med Christies tankegångar vill jag alltså hävda att ämnesområdet ”våld mot kvinnor” har fastnat i ett dilemma. Beskrivs kvinnornas styrka, så förloras den offentliga sympatin och därmed resurser till åtgärder, och beskrivs deras svagheter så reproduceras kvinnornas underordning. Frågan är följaktligen om det går att ta sig ur detta dilemma?

I denna studie har jag koncentrerat mig på beskrivningar av kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare. Vid bearbetningen av motionerna har dock männens närvaro ständigt funnits där såtillvida att männen blir synliga först när kvinnorna blir det, och vice versa. Om kvinnorna är de ”våldsutsatta” så blir nästan per automatik männen de ”våldsutövande”. Det övergripande intryck jag fått av de 274 analyserade motionerna är att män beskrivs som de onda och kvinnor som de goda. Om vålds- och/eller sexualbrottsutsatta kvinnor i motionerna kan sägas beskrivas som ”idealiska offer”, så kan våldsutövande män sägas beskrivas som ”idealiska gärningsmän”. Enligt Christie är dessa båda typer beroende av varandra. Ju mer idealiskt ett offer är, desto mer idealisk blir gärningsmannen och vice versa (ibid. s. 54). Offret beskrivs i vitt och gärningsmannen i svart. Problemet är att det finns alltför få monster i det verkliga livet, menar Christie. De flesta gärningsmän är icke-idealiska och detsamma gäller för offren (ibid., s. 59). Världen är många gånger mer mångfacetterad än den beskrivs i exempelvis motioner och frågan är om

verksamma åtgärdsförslag mot våld mot kvinnor kan utvecklas med utgångspunkt i beskrivningar av idealiska brottsoffer och idealiska lagöverträdare?

Slutligen vill jag diskutera motionärernas beskrivningar av kvinnor som lagöverträdare i fängelse. I 1980- och 90-talens motioner framställs dessa kvinnor som offer för kvinnoförtryck både utanför och innanför fängelsemurarna. Tanken att kvinnor som lagöverträdare endast är passiva ledsagare till brottsliga män finns också närvarande i motionerna. Det gör även föreställningen om att kvinnor blir indragna i brottslighet av sina män. Lösningen föreslås vara att kvinnor i fängelse ska sitta separerade från män så att de slipper bli utnyttjade m.m. Kanske kan dessa beskrivningar tyda på att någon sorts omsorgs/behandlingstanke med ursprung i välfärdsstatens blomstringsdagar fortfarande har dröjt sig kvar i förhållande till de ca 500 kvinnor som årligen intas i fängelse i Sverige (*Kriminalvårdens officiella statistik 2001, 2002:68*).¹⁰⁶ Beskrivningarna av kvinnor som lagöverträdare i motionerna har i varje fall föga gemensamt med synen på brottslingar som kalkylerande varelser med egen fri vilja, vilket istället är ett synsätt som använts för att beskriva män som lagöverträdare.

Sammanfattningsvis, beskrivningar av kvinnor som medverkande till sin egen viktimisering finns det inga spår av i de motioner jag undersökt. Kvinnor som offer för vålds- och/eller sexualbrott ser i det närmaste ut att ha uppnått status av ”idealiska offer” i motioner knutna till justitieutskottet under 90-talet.

Motionärernas framställningar av kvinnor som lagöverträdare uppnår däremot inte alls status av ”idealiska gärningsmän”, snarare tvärtom. Nästa steg i

¹⁰⁶ 1997–2001 har antalet nyintagna kvinnor på anstalt per år varierat mellan 501–554. Detta utgjorde ca 6 procent av den totala nyintagningen på anstalter under denna period (*Kriminalvårdens officiella statistik 2001, 2002:68*).

forskningsprocessen blir att bygga på materialet med bland annat propositioner och offentliga utredningar samt utöka analysen till att studera perspektiven och aktörerna bakom de föreställningar om kvinnor som lagöverträdare och brottsoffer som finns i riksdagen. En fråga som jag finner extra intressant att studera är om de ämnen som behandlats i detta kapitel är typiska ”kvinnofrågor”, vilka främst kvinnor i riksdagen driver. Om detta inte är fallet: Finns det skillnader mellan hur män och kvinnor i riksdagen driver dessa frågor?

Ytterligare en intressant fråga för framtida studier blir att närmare undersöka hur *män* som lagöverträdare beskrivs i motioner – som kalkylerande med fri vilja eller som determinerade offer? Är män som lagöverträdare och brottsoffer överhuvudtaget synliga i motioner när de inte beskrivs i relation till kvinnor? Och om de är det, vilka män är det som är synliga?

6. Män som lagöverträdare i relation till kvinnor som brottsoffer respektive lagöverträdare

I detta kapitel kommer jag att redovisa hur män som förövare framställs i motioner där de beskrivs i relation till kvinnor som brottsoffer respektive förövare. Även om männen står i centrum i detta kapitel, så är det oundvikligt att också framställningar av kvinnorna inkluderas. Skildringarna av männen är nämligen intimt förknippade med beskrivningarna av kvinnorna.

Den undersökta tidsperioden är samma som för den första studien, närmare bestämt 1971-2000. Även de studerade motionerna är desamma, med undantaget att jag läst samtliga motioner i sin helhet till ”mansstudien”. Jag vill även påminna om att jag till skillnad från i den första studien kommer att använda mig av de begreppspar som presenterades i avsnitt 3.5 för att redovisa resultaten. Som tidigare nämnts är dessa analytiska begreppspar konstruerade utifrån de tre feministiska perspektiv som introducerades i kapitel 2.

6.1 1970-talet

Män som lagöverträdare är mycket sparsamt beskrivna i de få motioner från 70-talet som finns med i urvalet. Klart är dock att situationen för män som lagöverträdare beskrivs i relation till kvinnors situation. Det är främst fängelsediskussionen som är i fokus.

Uppfattningen att kvinnor och män som sitter i fängelse ska behandlas lika, och ha samma rättigheter, finns närvarande i motionerna från 70-talet. En motionär menar t.ex. att det är självklart att kvinnor har ”...samma behov av och bör ha samma rätt till anstaltsplacering i närheten av hemorten som manliga intagna.” (Motion 1974:968, fru Kristensson m.fl.). Här jämförs kvinnors situation med mäns situation för att rättfärdiga förbättringar för kvinnor. Inget sägs dock om

att *mäns* situation i fängelserna bör förbättras, vilket kan peka på att motionären anser att denna är acceptabel eller bra.

I en motion framförs att gifta par ska kunna placeras på samma lokalanstalt (motion 1976/77:633, fru Bernström, fp). Motionären argumenterar utifrån kvinnors perspektiv här, och menar att placering på en kvinnoanstalt (Hinseberg), som ofta ligger långt ifrån de intagnas hemort, försvårar kontakten med eventuella män/makar som också är intagna. Utifrån dessa kvinnors perspektiv skulle det alltså vara bättre att placeras med ”sina män” än med andra kvinnor. Motionären tar inte upp några eventuella problem som kan uppstå när män och kvinnor avtjänar sina straff tillsammans, och någon snedfördelning av maktpositioner mellan könen nämns ej. Det tycks med andra vara så att likheten mellan män och kvinnor står i centrum i denna motion. I en liknande motion argumenteras för uppfattningen att det är bättre för kvinnor att sitta på en lokalanstalt nära sina eventuella barn och anhöriga än att sitta på en anstalt för bara kvinnor (motion 1975: 1100, herr Bohman m.fl., m.). I denna motion nämns dock inte att kvinnor och män kan få sitta på samma lokalanstalt.

Det är också intressant att notera att man efterfrågar en ”differentiering av intagna kvinnor”, men då utifrån närheten till hemorten, äkta männen och barnen, och inte exempelvis utifrån vilken typ av brottslighet kvinnorna har begått (motion 1976/77:633, fru Bernström, fp och motion 1977/78:666, Bonnie Bernström och Karin Ahrlund, fp).

Ytterligare ett exempel på att män som sitter i fängelse har det bättre än kvinnor, är att de har ”...en kvinna som håller ihop hemmet och har hand om eventuella barn under strafftiden” (motion 1976/77:633, fru Bernström, fp). Motionären påpekar även att kvinnliga interner har det sämre med markservicen ”...eftersom deras män i de flesta fall också sitter inne” (motion 1976/77:633, fru Bernström,

fp). Bilden av den traditionella mans- och kvinnorollen skymtar här fram, men diskussionen förs inte i termer av makt/struktur.

En motion tar upp att en dagsbot för en kvinna utan egen inkomst inte bör bestämmas av den betalningsförmåga hon antas ha på grund av mannens inkomster. Motionären anser det viktigt att kvinnor och män tar ansvar för sig själva som vuxna personer i ett samhälle där jämlikhet mellan könen är eller bör vara en realitet (motion 1973: 606, Astrid Kristiansson, m). Både användandet av ordet ”ansvar” och ”vuxna” tyder här på att motionären ser män och kvinnor som individer som har fria val och som ska ta konsekvenserna av sina egna handlingar.

I två motioner tas prostitution respektive pornografi upp (motion 1976/77:330, fröken Engman och herr Ulander, s och motion 1975/76:1263, herr Komstedt, m). I prostitutionsmotionen omnämns män som hallickar och beskyddare och i pornografimotionen inte alls. Motionerna innehåller ingen diskussion om sexualitet eller makt. I prostitutionsmotionen står den ekonomiska kränkningen (att hallickarna/beskyddarna tar kvinnornas intjänade pengar från dem) i centrum och i pornografimotionen diskuteras exploateringen av kvinnor.

En motion tar upp kvinno- och barnmisshandel, men här befinner sig männen också i skymundan, och våld mot kvinnor och barn benämns ”brott inom familjen” (motion 1979/80:798, Göran Karlsson, s).

Sammanfattningsvis beskrivs män som lagöverträdare under 70-talet utifrån en fängelsekontext, där förhållandena för män framställs som betydligt bättre än de som kvinnor i fängelse lever under. De rättigheter och möjligheter som män i fängelse har, verkar vara eftersträvansvärda även för kvinnor på anstalt, och det går att skönja något underförstått i linje med ”de rättigheter som män har är bra

och kommer att vara bra även för kvinnor” i motionerna. Rättighetsperspektivet är alltså tydligt under 70-talet. I motionerna där kvinnor framställs som brottsoffer är männen nästan osynliga.

6.2 1980-talet

Det första som blir uppenbart när man läser motionerna från 1980-talet, är att män till allra största delen beskrivs som kvinnomisshandlare. Män som köpare av prostitution och pornografi, män som våldtäktsmän och män som sitter i fängelse finns emellertid också närvarande, men i betydligt mindre utsträckning.

Utöver de begreppspar som jag presenterade i avsnitt 3.5, kommer som tidigare nämnts ytterligare två ämnesområden, vilka har utkristalliserat sig vid läsandet av 1980-talets motioner, att användas som rubriker vid sammanställningen av resultaten. Dessa har jag valt att kalla ”Användandet av centrala begrepp” och ”Straff eller vård”, och diskussionen kring dessa områden kommer i avsnitten 6.2.8 och 6.2.9.

6.2.1 Män och kvinnor – lika eller olika?

Även om själva urvalet till uppsatsen gör att kvinnor och män får olika positioner (kvinnor framställs oftast som brottsoffer och män som lagöverträdare) så är det fullt möjligt att beskriva könen som lika utifrån andra synvinklar. Detta är emellertid inte något som 80-talets motionärer valt att göra. Flera motioner under 80-talet tar upp mäns sexualitet, och då ofta i samband med att pornografi, prostitution, porr/sexklubbar diskuteras. I denna diskussion är det tydligt att det görs en skillnad mellan kvinnors och mäns sexualitet. I en motion skrivs det exempelvis att sexklubbarna står för en mycket ”manscentrerad” och för kvinnor förnedrande sexualitetssyn, där kvinnor främst

framställs som sexualobjekt. ”Kvinnan finns till på mannens villkor. En sådan kvinnosyn ger dessutom utrymme för förakt” (motion 1980/81:1187).

I en annan motion nämns att männens sexualitet är normbildande också för kvinnors sexualitet, samt att sexualiteten har kommersialiserats till att bli som vilken vara som helst (motion 1983/84:2561, Gunnel Jonäng, c). Dessa motionärer anser att män som köper sex ska kriminaliseras som en markering att samhället inte accepterar detta sätt att tillfredsställa sexuella behov på (ibid.).

I ytterligare en motion påpekas att prostitution orsakas av kvinnoförtryck, och att ett fortsatt accepterande av att män får köpa kvinnors kroppar hindrar den pågående jämställdheten mellan könen. Motionärerna menar att förekomsten av prostitution ”...förhindrar att man och kvinna skall kunna mötas som jämlikar i ett ömsesidigt sexuellt förhållande, som ger större utbyte även åt männen” (motion 1985/86: Ju603, Margareta Persson m.fl., s). Dessutom anser motionärerna att det inte finns någonting som tyder på att kvinnor har mindre sexuella behov än män (motion 1985/86: Ju603, Margareta Persson m.fl., s). I nästa mening motsäger de dock sig själva genom följande uttalande:

”I ett avseende kan skillnader mellan mäns och kvinnors sexuella behov finnas. Kvinnors sexuella behov stegras ofta med åldern, medan männens behov ofta avtar. En annan skillnad är också att många kvinnor behöver mer kontakt i förväg för att kunna fungera sexuellt” (motion 1985/86: Ju603, Margareta Persson, m.fl., s).

I de motioner som beskriver både kvinnor och män som lagöverträdare under 80-talet (fängelsediskussionen), stannar likheten vid att de sitter just i fängelse. I övrigt betonas att kvinnor har det sämre än män på anstalt, att kvinnors situation måste förbättras och att kvinnor bör sitta på speciella kvinnoanstalter istället för på blandade anstalter (se exempelvis motion 1985/86: Ju505, Rosa Öst och Kersti Johansson, c, och motion 1988/89: Ju808, Olof Johansson, m.fl., c). Det

betonas alltså inte längre att kvinnor mår bra av att avtjäna straff tillsammans med sina män, eller nära sina anhöriga på hemorten, vilket var argumentet i 70-talets motioner. I en motion påpekas dock att blandade anstalter är bra för *männen*, bl.a. genom att kvinnorna bidrar till att stämningen på anstalten blir lugnare och att männen börjar måna om sin hygien och sitt utseende. Kvinnorna har däremot inget positivt att hämta från blandade anstalter eftersom det råder en förgrovd kvinnoosyn i den (manliga) kriminella världen (motion 1987/88:Ju22 Per-Olof Strindberg m.fl., m).

I samma motion framhålls olikheten mellan könen även genom att kvinnor beskrivs som ”passiva följeslagare till aktiva manliga narkomaner”, och att de får denna ”betjänande” roll inne på anstalter (motion 1987/88:Ju22 Per-Olof Strindberg m.fl., m).

6.2.2 Män som grupp eller som sinsemellan olika?

I motionerna från 80-talet nämns sällan att männen har någon annan etnicitet än svensk. Jag har endast hittat ett fåtal motioner där etnisk bakgrund hos lagöverträdarna tas upp, och då refereras det till ett uppmärksammat rättsfall där en man fick villkorlig dom för kvinnomisshandel bl. a. på grund av annan kulturell och etnisk bakgrund. Detta kritiserades av flera motionärer.

Argumentet de anför är att alla är lika inför lagen, och att annan etnisk bakgrund inte ska ses som någon förmildrande omständighet (motion 1989/90:Ju626, Margareta Gard, Ann-Cathrine Haglund, m).

I en annan motion nämns istället gruppen ”svenska män”, och då i samband med en diskussion av import av filippinska kvinnor. ”Svenska män som i tidigare förhållanden slagit och misshandlat sina kvinnor, kan nu genom detta postorderköp få en utländsk kvinna som drabbas av samma elände” (motion

1987/88:Ju601, Marianne Karlsson, c). Svenska män framställs här som grupp, även om min egen tolkning är att det nog i praktiken är en begränsad grupp svenska män som har råd att utnyttja denna ”postordertjänst”.

I ytterligare en motion används begreppet ”pojkar” på följande sätt: ”Eftersom flickan var medvetlös behövde pojkar varken använda hot eller tvång för att fullborda sin gärning” (motion 1985/86:Ju612, Gunilla André, c). Motionären vill här lyfta fram att både brottsoffer och lagöverträdare är unga – snarare barn än vuxna – vilket gör att de enhetliga grupperna ”kvinnor” och ”män” differentieras en aning.

Det förekommer också att motionärerna exempelvis refererar till män som ”f.d. män” (t.ex. motion 1981/82:873, Mona S:t Cyr och Margareta Gard, m), ”välbeställda män” (t.ex. motion 1983/84:2561, Gunnel Jonäng, c) och ”psykiskt störda män” (t.ex. motion 1984/85:583, Marianne Karlsson, c). Motionärerna verkar alltså i några undantagsfall vilja urskilja vissa kategorier av män från män i allmänhet. I ovanstående fall rör det sig om män som gått igenom skilsmässa, män som har mer pengar än ”genomsnittsmannen”, och män som har psykiska störningar. Det finns med andra ord en skillnad mellan att referera till män som en enhetlig grupp och att referera till alkoholiserade män, psykiskt störda män etc. i motionerna. I förhållande till hur ofta det hänvisas till män som en enhetlig och generell grupp nämns undergrupper – vilka kan vara mer eller mindre specifikt formulerade¹⁰⁷ – sällan.

Slutligen kan det nämnas att det i endast en motion hänvisas till att det finns ojämna maktrelationer mellan män i fängelse. Män som avtjänar fängelsestraff för att de misshandlat kvinnor beskrivs i denna motion leva under hårt tryck från

¹⁰⁷ Antalet män som är psykiskt störda i Sverige understiger med stor sannolikhet antalet män som gått igenom en skilsmässa.

sina medfångar. Många av dessa män vågar enligt motionärerna inte berätta varför de sitter inne, utan ljuger och säger att de begått något mer ”accepterat” brott (motion 1983/84:486, Margareta Persson, s). Differentiering av ”mansgruppen” utifrån maktinnehav är dock ytterst ovanlig i motionerna från 80-talet.

6.2.3 Makt/strukturperspektiv eller individperspektiv?

Män som lagöverträdare beskrivs också via de förklaringar som motionärerna ger till mäns brottslighet. Vid min genomgång av motionerna så har jag sökt efter förklaringar som kan associeras med makt/struktur och sådana som är förknippade med individuella faktorer och egenskaper hos männen. I materialet från 80-talet är det svårt att se vilket av dessa perspektiv som överväger. Konkurrerande beskrivningar existerar sida vid sida.

I en annan motion diskuteras maktförhållandet mellan män och kvinnor på ett mycket åskådligt sätt. Först konstateras det att kvinnor har betydligt mindre formell makt än män samt att kvinnor har osynliggjorts och underordnats inom det offentliga patriarkatet.

”I den konkreta misshandelssituationen visar sig detta i att kvinnan oftast har ett mycket dåligt självförtroende och att mannen vid kvinnans försök till ökad självständighet känner sin makt hotad” (1986/87:Ju629, Lars Werner m.fl. vpk).

Samtidigt som männens våld mot kvinnor förklaras med att de känner sin makt hotad, så skriver emellertid ovanstående motionärer även att dessa män har ”en mycket svag självkänsla”, ”är rädda” och ”lätt känner sig hotade”, vilka är egenskaper som männen anses kunna förändra med samtalsterapi (ibid.). Makt- och kontrollegenskaper går alltså enligt dessa motionärer att förena med individuella egenskaper som karakteriserar en mer sårbar individ.

I en flerpartimotion nämns att forskning om våld i den privata sfären ”...bäst torde belysas utifrån ett könsteoretiskt perspektiv med kvalitativa metoder”. Motionärerna refererar till att Norge är ett föregångsland vad gäller denna typ av forskning kring kvinnomisshandel (motion 1989/90:Ju28, Maggi Mikalsson m.fl., vpk, fp, c).

I en motion diskuteras det ”strukturella kvinnovåldet”, vilket motionärerna menar är mest uppenbart i pornografin och prostitutionen. ”I princip är de företeelserna inte kriminaliserade utan utgör en del av vår accepterade samhällskultur” (1988/89:Ju623, Lars Werner m.fl. vpk). Motionärerna vill här peka på att det finns ett samband mellan det strukturella och det individuella våldet i samhället. Exempelvis kan sexualvåldsvideor leda till att män använder sig av liknande metoder mot kvinnor i verkligheten. Enligt motionärerna förtigs detta samband mellan det strukturella och det individuella våldet i samhället, vilket de anser kan ses som en del av kvinnoförtrycket (ibid.).

I flera motioner använder sig motionärerna av patriarkatbegreppet. I en av dessa påpekas att våld mot kvinnor är ett uttryck för ojämställdhet och som visar att ”...vi fortfarande lever kvar i en föråldrad patriarkalisk ideologi” (motion 1980/81:1572, Gunnel Jonäng, c).

Som kontrast till maktförklaringarna finns motionärer som tar upp psykologiska förklaringar, men även förklaringar knutna till missbruk m.m. Jag har valt att kalla dessa förklaringar för ”individförklaringar”.

Några motionärer tar upp psykologiska mekanismer bakom våldet. De menar att män som misshandlar kvinnor bär på ”djupt liggande problem och störningar” vilka resulterat i ”aggressionshandlingar” mot kvinnor (motion 1984/85:692, Margareta Persson och Ingrid Andersson, s). I en annan motion hänvisas det till

en avhandling från 1988 (Bergman), där männen bakom våldet beskrivs ha fått tidiga känslomässiga störningar, vilka särskilt har visats i relation till mamman. Männen framställs ha ett i hög grad asocialt tänkande som bryter mot samhällets gängse normer. De anses även handla impulsstyrt och ha låg självkänsla. Det påpekas också att männen själva under sin barndom ofta blivit utsatta för övergrepp och flyttats från hem till hem (motion 1989/90:Ju607, Olof Johansson, m.fl. c).

I samma motion tas också upp att de misshandlande männens problem kräver vård, exempelvis psykoterapi. ”Särskilt män som gjort sig skyldiga till övergrepp mot kvinnor behöver vård och efterbehandling” (motion 1989/90:607, Olof Johansson m.fl., c). Det nämns också att män som har misshandlat kvinnor eller barn, och som själva varit utsatta för övergrepp eller gått igenom en skilsmässa, behöver någon att prata med och som stöttar dem. Mer stöd till mansjourer ses som en god insats för att åtgärda detta behov (ibid.).

Det förekommer i motionerna även hänvisningar till alkohol som förklaring till kvinnomisshandel. En av dessa lyder: ”Hustrur och barn utsätts av framförallt män under alkoholpåverkan inom hemmets dörrar för en regelbunden, inte sällan brutal misshandel” (motion 1980/81:1578, Annika Öhrström m.fl., c). I en annan motion hänvisas det till en studie där 80 procent av gärningsmännen som begick våldsbrott var akut påverkade av droger, och då huvudsakligen alkohol (motion 1989/90:Ju607, Olof Johansson m.fl., c).

Jag har även funnit en motion som motsäger denna bild. Motionärerna påpekar här att alkohol tycks spela en mindre roll för männens våld än vad man tidigare uppfattat. Istället menar motionärerna att våld används när männen känner sin makt över kvinnorna hotad (motion 1986/87:Ju629, Lars Werner m.fl., vpk).

6.2.4 Vanliga eller ovanliga män?

Kopplat till diskussionen om skillnader i maktinnehav som förklaring till mäns våld mot kvinnor, men även till likheter mellan män som grupp, innehåller motionerna en diskussion om "vanliga/normala män". I en motion nämns exempelvis att gruppen män som köper sexuella tjänster "...är ett tvärsnitt av den manliga befolkningen" (motion 1983/84:2561, Gunnel Jonäng, c).

I en annan motion tas det upp att det i huvudsak inte är ensamman och handikappade män som söker sig till prostituerade. "Det är s.k. normala män med familj och barn, som utgör majoriteten av kunderna" (motion 1985/86:Ju603, Margareta Pettersson m.fl., s). Om köp av sexuella tjänster kriminaliserades så skulle dessa familjefäder avstå från att gå till prostituerade, eftersom de inte skulle våga riskera sin sociala position, menar motionärerna.

6.2.5 Bekanta eller obekanta män?

Flera av 80-talets motionärer tar upp att det främst är bekanta män i egenskap av äkta män eller sambos som utövar våld mot sina fruar/sambos. Även *före detta* äkta män och sambos lyfts fram som vanligt förekommande i kvinnomisshandelsfall. "En stor grupp kvinnor är utsatta för våld och hot om våld och misshandel från sina nuvarande eller f.d. äkta män eller samboende" (motion 1988/89:Ju225, Ann-Chatrine Haglund och Birgitta Rydle, m. Se även motion 1981/82:873, Mona S:t Cyr och Margareta Gard, m och motion 1986/87:Ju812, Alf Svensson, c).

De obekanta männen lyser med sin frånvaro i motionerna från 1980-talet.

6.2.6 Individens fria vilja och ansvar eller determinism?

I 80-talets motioner tas mäns individuella ansvar för brott upp sparsamt och på ett indirekt sätt. Det påpekas exempelvis att män som sitter i fängelse för våldtäkt och/eller misshandel av kvinnor egentligen inte anser att de begått något brott (motion 1983/84:486, Margareta Persson, s). Detta skulle annorlunda uttryckt kunna betyda att männen inte tar något ansvar för brotten de gjort sig skyldiga till, vilket alltså motionärerna vill ändra på.

I en annan motion menar motionären att när mål med våld mot kvinnor behandlas i rätten, så förekommer det att den psykologiska skulden läggs på kvinnan. ”Fortfarande tvingar manssamhällets myter offret att ta på sig skulden för övergreppet” (Motion 1988/89:Ju623, Lars Werner m.fl., vpk). Motionären anser att männen måste ta på sig ansvaret och skulden för våldet.

Jag har också hittat ett fåtal motioner där männens våld beskrivs på ett svagt deterministiskt sätt. I en motion menar man att männen inte kan sluta slå när de en gång börjat och att kvinnorna har mycket svårt att ta sig ur situationen ”...och om de förmår att bryta sig loss så väntar ett liv på flykt i ständig otrygghet och rädsla” (motion 1988/89:Ju619, Martina Bengtsson och Reynoldh Furustrand, s). I en annan motion nämns att män som börjat misshandla kvinnor oftast upprepar detta beteende mot kvinnor i olika relationer (motion 1986/87:Ju629, Lars Werner m.fl., vpk). En tolkning av dessa två exempel kan alltså bli att motionärerna ser männens våldsamma beteende som mycket svårföränderligt, vilket antyder någon form av ”mjuk determinism”. Om det är strukturella faktorer som t.ex. ”könsmaktsordningen” eller individuella faktorer som ”psykisk sjukdom” – eller både och – som ligger bakom denna svagt deterministiska argumentation framgår emellertid inte av motionerna. En annan tolkning, vilken inte kan utläsas av själva motionstexterna, skulle ju kunna vara att motionärerna är av uppfattningen att det är dessa mäns *fria vilja* att aldrig

sluta slå samt att även slå kvinnor i nya förhållanden. Denna sistnämnda tolkning får dock som sagt inte alls stöd i de motionstexter jag analyserat.

Sammanfattningsvis går det inte att säga vilken sida som överväger i anslutning till begreppsparet ”mäns ansvar (och fria vilja)” eller ”determinism”. De motioner som tar upp att mäns ansvar för våld mot kvinnor är dock tydligare och lättare att tolka. De motioner jag ansett vara svagt deterministiska är mer vaga och mångtydiga.

6.2.7 Könsneutrala eller könsspecifika män (och kvinnor)?

En sak som är karaktäristisk för 80-talet är att männen ständigt finns där i relation till de kvinnor som beskrivs, men att texten ibland är könsneutral i förhållande till männen. Könsneutraliteten är däremot inte alls lika stark när kvinnor beskrivs.

Några exempel på könsneutrala språk i förhållande till männen är att motionärerna istället för ordet ”man” eller liknande, ofta använder sig av uttryck som ”den som misshandlar” och ”personer som gjort sig skyldiga till övergrepp mot kvinnor” (se exempelvis motion 1987/88:Ju512, Maj-Lis Lööv m.fl., s). Det händer också att motionärerna utnyttjar omskrivningar som ”den dömde”. Även om jag som läsare tolkar det som att detta uttryck enligt svenska grammatiska regler syftar på en man, så anser jag ändå att det är mer könsneutrala att skriva ”den dömde” än att skriva ”mannen”.

I en motion diskuteras könsneutraliteten i lagtexter på ett konkret sätt. Motionärerna tar upp olika lagreformer som genomförts för att förbättra kvinnors rättsskydd (besöksförbud m.m.). Enligt motionärerna blir lagtexten alltid könsneutral trots att lagmotiven var formulerade utifrån ett

kvinnoperspektiv. ”Den könsneutrala och egentligen könsblinda lagtexten innebär att *man*¹⁰⁸ fortfarande döljer, osynliggör, arten och graden av det sexualiserade våldet mot kvinnor” (motion 1988/89:Ju628, Lars Werner m.fl., vpk). I motionen föreslås att kvinnorörelsens uttryck ”kvinnomisshandel” ska införas i den juridiska terminologin och i lagen.

6.2.8 Användandet av centrala begrepp

Vid läsningen av motionerna, men även då jag skrev teorikapitlet, framkom det att vissa begrepp är förknippade med det område jag undersöker. Ett av dessa är *jämställdhet*, vilket jag också resonerat kring i kapitel 3. Några andra begrepp är *kvinnoförtryck* och *patriarkat*. Dessa begrepp kan ge olika associationer beroende på vilka erfarenheter och vilken förförståelse som finns kring dem. Inom ramen för denna uppsats associeras dock jämställdhetsbegreppet mer med liberalfeminismen och kvinnoförtryck respektive patriarkat mer med radikalfeminismen.

Det kan konstateras att jämställdhetsbegreppet används relativt sparsamt i 80-talets motioner, men att några hänvisningar finns närvarande. I en motion påpekas det t.ex. att mäns och kvinnors sexualitet kan förlösas utifrån jämställda och ömsesidiga förhållanden, samt att prostitutionen är ett uttryck för den ojämställdhet som råder i vårt samhälle (1983/84:2561, Gunnel Jonäng, c). I en annan motion framhålls det att våld mot kvinnor i olika former är ett uttryck för ojämställdhet och för att vi fortfarande lever kvar i en föråldrad patriarkalisk ideologi (motion 1980/81:1572, Gunilla Jonäng, c). Begreppen ojämställdhet och patriarkalisk används här i en och samma mening, vilket följaktligen gör det svårt att placera in utsagan under något av de feministiska perspektiven. Uttrycket ”patriarkaliskt samhällssystem” förekommer även i andra motioner,

¹⁰⁸ Motionärernas kursivering.

men då inte i kombination med jämställdhetsbegreppet (se exempelvis motion 1982/83:1753, Maj-Lis Lööv m.fl. s, m, fp, c, vpk).

Flera motionärer diskuterar vidare *könsrollernas* betydelse för brottsligheten (se exempelvis motion 1986/87:Ju506, Gunilla André, c). I en motion uttrycks detta på följande sätt: ”Män begår fler brott än kvinnor. För att söka minska brottsligheten borde det vara av intresse att genom forskning utröna könsrollernas betydelse” (motion 1989/90:Ju607 Olof Johansson m.fl., c). Begrepp som börjar med ”kvinno-” är vanliga i samband med att prostitution och pornografi diskuteras. Enligt några motionärer innebär prostitution kvinnoförakt och kvinnoförtryck (motion 1983/84:2561, Gunnel Jonäng, c). Kvinnoförtryck och utnyttjande av kvinnor m.m. tas också upp när män och kvinnor i fängelse diskuteras (motion 1987/88:Ju22 Per-Olof Strindberg m.fl., m). I en annan motion nämns också att män som sitter på anstalt har en förgrovad kvinnosyn och att de förtrycker kvinnor (motion 1987/88:Ju508, Elisabeth Fleetwood, m).

6.2.9 Straff eller vård?

Begreppsparet ”straff eller vård” har ingen direkt anknytning till de feministiska perspektiven, men är en dimension som har relevans för kriminalpolitikens utformande, och som jag finner intressant att ta upp.

I flera motioner under 80-talet beskrivs män som misshandlar och/eller sexuellt förgriper sig på kvinnor som vårdbehövande. Män som fått fängelsestraff för misshandel av kvinnor beskrivs exempelvis i följande motion som dubbelt bestraffade, eftersom de blir utstötta ur mansgruppen i fängelset. ”De här männen behöver hjälp att ta itu med de känslor och de mekanismer som ligger bakom våldshandlingen” (motion 1983/84:486, Margareta Persson, s).

I samma motion ställs våldtäktsmäns mot våldtäktsoffers verkligheter mot varandra. ”Kvinnor har [...] under de senaste åren byggt upp verksamhet för att stödja varandra. Men för män som misshandlar eller våldtar kvinnor finns nästan ingen hjälp att få” (motion 1983/84:486, Margareta Persson, s. Se även ett liknande resonemang i motion 1984/85:2312, Karin Andersson m.fl., c).

Tanken att behandling av de misshandlande männen ska leda till en förändrad och positiv kvinnosyn finns närvarande i materialet. Likaså gör föreställningen om att män som misshandlar och/eller sexuellt förgriper sig på kvinnor inte blir bättre av att enbart avtjäna fängelsestraff. Terapi/vård efterfrågas i kombination med fängelse, eller som ett alternativ till fängelse för männen (se exempelvis motion 1983/84:2177, Ann-Cathrine Haglund och Anders Svärd, m, c, och motion 1984/85:692, Margareta Persson och Ingrid Andersson, s).

I en motion har jag emellertid funnit en mer skeptisk inställning till behandling. Motionärerna anser här att det måste göras en avvägning mellan männens behov av vård och kvinnornas behov av skydd. ”Omsorgen om de misshandlande männen måste underordnas kvinnornas rättmätiga krav på skydd och stöd” (1988/89:Ju619, Marita Bengtsson och Reynoldh Furustrand, s). Samma motionärer skriver även att männen inte slutar slå när de en gång börjat, vilket tyder på att motionärerna ställer sig tvivlande till att männen kan förändra sig (ibid.).

Sammanfattningsvis går det att konstatera att behandlingsoptimismen finns närvarande i 80-talets motioner, och att tron på behandling är större än förespråkandet av straff.

6.3 1990-talet

Även i detta avsnitt har jag valt att dela upp beskrivningarna via de begreppspar som nämndes i teorikapitlet. En av de stora skillnaderna mot 80-talet är att det är betydligt fler motioner att analysera under 90-talet, vilket kommer visa sig genom att textmängden under varje begreppspar blir längre.

6.3.1 Män och kvinnor – lika eller olika?

Motionerna från 90-talet domineras av beskrivningar av mäns och kvinnors olikheter. Även i samband med diskussioner kring fängelsestraffet, där både män och kvinnor beskrivs som lagöverträdare, är det olikheterna som betonas. Det påpekas bland annat att fängelserna är anpassade efter mäns behov, och att kvinnor har andra behov som inte tillgodoses. I flera motioner efterfrågas särskilda kvinnoanstalter med program som i första hand är anpassade för kvinnor (se exempelvis motion 1993/94:Ju809, Ingvar Carlsson m.fl., s). I en motion påpekas det att samhället satsar mindre resurser per anstaltsplats för kvinnor än för män.

”Män har ett mer utåtagerande och aggressivt beteende och allmänhetens skyddsintresse måste givetvis väga tungt. Kvinnor är inte farliga för allmänheten och därför kan anstalterna hålla en lägre säkerhetsnivå. Detta är ett fenomen som genomgående kan ses överallt i samhället, män och pojkar är mer utåtagerande och får på så sätt mer uppmärksamhet och därmed mer resurser, medan kvinnors och flickors problem inte syns och uppmärksammas på samma sätt” (motion 1998/97:Ju907, Gudrun Schyman m.fl., v).

I en annan motion framhålls det att kriminalvårdsorganisationen har sina rötter i en manlig värld såväl när det gäller klienter som personal. ”Detta är en förklaring till varför kvinnors specifika behov inte alltid beaktas. Det manliga utåtagerande beteendet får redan tidigt mer uppmärksamhet än det kvinnliga mer tystlåtna” (motion 1999/2000:Ju502, Alice Åström m.fl., v). I samma motion

poängteras också att kriminalvårdsstyrelsen genomgående använder ordet ”han” som beteckning på den intagna i sina anstaltsföreskrifter. Motionärerna skriver vidare att den ”manliga aggressiviteten” får prägla en stor del av tänkandet och utrymmet inom kriminalvården och att hela den kriminalpolitiska debatten är koncentrerad på män och deras beteende, vilket resulterar i att kvinnor som begår brott framstår som svårförståeliga och avvikande (motion 1999/2000:Ju502, Alice Åström m.fl., v).

Det vanliga under 90-talet är alltså att motionärerna påpekar att män och kvinnor i fängelse bör sitta separerade från varandra på grund av omständigheter som nämnts ovan. I några motioner från folkpartiet påpekas det emellertid att kvinnorna *själva* bör få välja om de vill avtjäna fängelsestraffet tillsammans med män eller inte, vilket skiljer sig hur andra motionärer resonerar detta årtionde (1990/91:Ju803, Bengt Westerberg m.fl., fp).

I materialet från 90-talet hänvisas också till kvinnors *fysiska olikhet/underlägsenhet* gentemot män. Detta sker exempelvis i en flerpartimotion, där nödvärnsrättens bristfälliga utformning i förhållande till kvinnor som under en längre tid utsatts för misshandel av sina män diskuteras. Motionärerna uppmärksammar att kvinnor som dödar sina män vid tillfällen som inte direkt kan knytas till en misshandelssituation inte kan bedömas som nödvärn. Motionärerna menar att kvinnornas fysiska underlägsenhet omöjliggör användande av nödvärnsrätten i just den situation då de blir misshandlade, och att nödvärnsrätten därför måste utvidgas till att gälla även i fall som ovan (motion 1992/93:Ju839, Karin Pilsäter m.fl., fp, s, kds, nyd, v).

Flera av motionärerna pekar också på att nödvärnslagen är utformad efter mäns behov och erfarenheter (se motionerna 1994/95:Ju807, Birger Schlaug m.fl., mp; 1992/93:Ju839, Karin Pilsäter m.fl., fp, s, kds, nyd, v och 1992/93:Ju845,

Margareta Winberg m.fl., s). Vilka behov och erfarenheter som män har får här utläsas mellan raderna – dvs. att de betydligt oftare än kvinnor utsätts för våld på offentlig plats – och därför har behov av en nödvärnsrätt som ger tillåtelse att bruka visst våld i självförsvar/nödvärn i dessa situationer.

Till beskrivningar av olikheter mellan könen kan det också kopplas en uppfattning om att enbart kvinnliga poliser ska få förhöra kvinnor som utsätts för våld av män. Några motionärer menar att kvinnor som utsätts för sexuellt våld och grova kränkningar av den personliga integriteten kan finna det svårt att mötas av en manlig polis, som ställer frågor om intima och förnedrande detaljer när det gäller övergreppet (motion 1992/93:Ju845, Margareta Winberg m.fl., s). Motionärerna verkar här vilja belysa att män kan ha svårt att sätta sig in i de misshandlade kvinnornas situation, samt att andra män kan påminna den utsatta kvinnan om den man som förgripit sig på henne. Sammantaget visar resonemanget på flera antagna olikheter mellan kvinnor och män.

Flera motionärer tar upp att det finns skillnader mellan kvinnors och mäns sexualitet. I en motion citeras exempelvis författaren Hanna Olsson, som har påpekat att det inom den heterosexuella prostitutionen är män som köper tillgång till kvinnor, medan den omvända situationen är ytterst ovanlig (motion 1997/98:Ju28 Gudrun Schyman m. fl., v). Uppfattningen att synen på kvinnors sexualitet inom pornografin är snedvriden finns också representerad i materialet. Några motionärer poängterar t.ex. att män som tittar på porrfilm får en förvanskad bild av kvinnors sexualitet, där kvinnan ofta utmålas som sexualobjekt till mäns förlustelse (motion 1997/98:Ju634, Inger Segelström m.fl., s).

I ytterligare en motion menar motionärerna att pornografin legitimerar en bild av att kvinnor njuter av att bli slagna. Och i en motion som är skriven över

partigränserna påpekas att det är förödande att män tror att kvinnor vill bli t.ex. bundna och slagna. ”Vi vill inte tolerera den nedvärderande och snedvridda kvinnosyn som våldspornografins leder till” (motion 1991/92:Ju821, Karin Starrin m.fl., c, m, fp, kds). Motionärerna pekar med andra ord på att pornografien framställer kvinnors sexualitet på ett felaktigt sätt och att detta påverkar mäns syn på densamma.

I motionerna om pornografi antyds alltså att det finns någon form av ”sann kvinnlig sexualitet”, som inte består av att kvinnor är underkuvade och enbart till för mäns behov. En sexualitet som kanske är mer jämställd/lik mäns. Så å ena sidan menar man att män påverkas av pornografins bild av kvinnors sexualitet, vilken är en underkuvad sexualitet vitt skild från männens, och å andra sidan verkar man ha en bild av hur kvinnors sexualitet *verkligen* är, men denna bild delar man inte med sig av i någon större utsträckning. Motionerna om prostitution gör emellertid gällande att mäns behov av sex är större än kvinnors, eftersom män i betydligt högre utsträckning köper sexuella tjänster än kvinnor. Vid en direkt fråga till motionärerna är det emellertid möjligt att de skulle förklara männens högre konsumtion av sexuella tjänster med att de blivit påverkade av pornografiska framställningar av hur mäns sexualitet ”bör” se ut.

Ytterligare stöd för att det är olikheter mellan män och kvinnor som betonas under 90-talet, utgörs av att några motionärer poängterar att betänkandet SOU 1995:60 (Kvinnofrid) är skrivet utifrån ett *kvinnoperspektiv* (motion 1996/97:Ju917, Ingbritt Irhammar m.fl., c). I en annan motion ges förslag om skapandet av kampanjer som är *riktade direkt till män* på ämnet ”våld mot kvinnor”, i vilka det betonas att offret/kvinnan är helt oskyldig (motion 1996/97:920, Ulla Hoffmann m.fl., v). I båda exemplen ställs män mot kvinnor.

Det kan avslutningsvis konstateras att motionärerna från 90-talet anser att kvinnor och män har olika behov på anstalter, olika sexualitet, olika fysisk kapacitet, olika intressen, olika erfarenheter av förtryck, olika förhållande till prostitution, olika sätt att uttrycka frustration och ledsamhet på etc. I min genomgång av motionerna från 90-talet har jag inte hittat någon motion som på ett tydligt sätt lyfter fram likheterna mellan män och kvinnor.

6.3.2 Män som grupp eller som sinsemellan olika?

Under 90-talet är det ovanligare att gruppen män än gruppen kvinnor differentieras. Vad gäller män som lagöverträdare betonar man att det inte *bara* är män med alkoholproblem, psykiska problem m.m. som misshandlar kvinnor (se exempelvis motion 1991/92:834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd). Flera av motionärerna vill lägga fokus på den stora massan av män, med "normala" liv, och på så sätt göra gruppen av män som misshandlar kvinnor större. Detta ger en känsla av att motionärerna anser det är viktigare att lyfta fram män som en ganska homogen grupp, utan att dela in männen i denna grupp i mindre undergrupper. Vad gäller kvinnor, så kan det dock i en och samma motion finnas referenser till kvinnor som har drog- och alkoholproblem, kvinnor som har svåra psykiska problem, kvinnor som har invandrarbakgrund, äldre kvinnor, kvinnor med funktionshinder och tonårsflickor (motion 1996/97:Ju913, Berit Andor m.fl., s).

Ett intressant exempel på differentiering av män i fängelse är när några motionärer påpekar att män som begått sexual- och våldsbrott mot kvinnor har lägst status i fångkollektivet, och att de ofta utsätts för övergrepp, utfrysning och andra trakasserier av medintagna (motion 1992/93:Ju845, Margareta Winberg m.fl., s). Här skymtar med andra ord maktförhållanden mellan män fram. Motionärerna efterfrågar speciella fängelser, alternativt avdelningar på

fängelser, för ”kvinnomisshandlare” och ”män som begått sexualbrott”, samt adekvat behandling för dessa män (motion 1992/93:Ju845, Margareta Winberg m.fl., s).

I en motion diskuteras bland annat en grupp män som ”beställer kvinnor” från länder där kvinnors ställning är sämre än i Sverige. Motionärerna menar att ”...vissa män på olika sätt genom egna resor, förmedlingsfirmor, privata kontakter osv. tar kontakt med kvinnor från andra länder” (motion 1996/97:Ju913, Berit Andor m.fl., s). Dessa män nämndes även i motioner från 80-talet, och ger associationer till en grupp män som åtminstone har råd med en Thailandsresa.

Referenser till män av *annan etniskt härkomst* än svensk är ovanliga i materialet. I några motioner diskuteras dock, i likhet med under 80-talet, att annan kulturell eller etnisk bakgrund inte ska få vara en förmildrande omständighet då straff ska utmätas för våld mot kvinnor (motion 1990/91:Ju620, Margareta Gard m.fl., m. Se även motion 1994/95:Ju807, Birger Schlaug m.fl., mp, s. 6). När motionärerna under 90-talet istället preciserar att de syftar på *svenska* män, så är det i samband med att den så kallade ”tvåårsregeln” diskuteras¹⁰⁹ (se exempelvis motion 1996/97:Ju917, Ingbritt Irhammar m.fl., c och motion 1996/97:Ju913, Berit Andor m.fl., s).

¹⁰⁹ Enligt dessa motionärer har det förekommit fall där svenska män gift sig med nyligen invandrade kvinnor, vilka de sedan har börjat misshandla. Männerna har därefter hotat kvinnorna med att de kommer bli utvisade om de anmäler misshandeln. Enligt tvåårsregeln, som fanns när motionerna skrevs, måste nämligen invandrade kvinnor (gäller även för invandrade män) ha varit gifta med de svenska männen i två år för att bli garanterade att få stanna i Sverige. Männerna kunde med andra ord hota med skilsmässa om kvinnorna anmälde våldet. I de motioner där detta diskuteras, vill motionärerna av ovanstående skäl få till en ändring av tvåårsregeln.

Det förekommer även att motionärerna hänvisar till män som *pappor*. I en motion påpekas exempelvis att alla slutna anstalter ska ha en besökslägenhet, så att barnen till intagna ska ha möjlighet att träffa ”mamma eller pappa” under mer ”normala” förhållanden och under längre tid (motion 1998/99:Ju907, Gudrun Schyman m.fl., v. Se även exempelvis motion 1999/2000:Ju502, Alice Åström m.fl., v).

Det kan också konstateras att det sällan hänvisas till *homosexuella* kvinnor och män i motionerna från 90-talet, men att en motion tar upp att våld mot homosexuella hör ihop med våld mot kvinnor (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v). Motionärerna redovisar emellertid inte på vilket sätt dessa båda hänger ihop.

Jag har även funnit beskrivningar av deprimerade pappor, frånskilda män, ekonomiskt förfördelade män, män med tidiga känslomässiga störningar, män från ”överklassen”, tonårspojkar och män som dricker alkohol. Men trots att dessa beskrivningar existerar, så är de ändå underordnade den mer frekvent förekommande betoningen av män som enhetlig grupp.

6.3.3 Makt/strukturperspektiv eller individperspektiv?

I motionerna beskrivs männen även via de förklaringar som ges till mäns brottslighet i form av bl.a. vålds- och/eller sexualbrott mot kvinnor. Vad gäller förklaringar till männens våld går det under 90-talet att finna exempel både på motionärer som betonar att våldet kan förklaras i makt- och/eller jämställdhetstermer (strukturförklaringar) och motionärer som utgår från enskilda mäns problematik som förklaring (individförklaringar). Av dessa två perspektiv är det makt/jämställdhetsperspektivet som överväger i motionerna från detta årtionde. Kritik av maktperspektivet och exempel på

individförklaringar m.m. är dock inte helt frånvarande i materialet från 90-talet. I nedanstående citat från tidigt 90-tal är ställningstagandet för maktperspektivet och emot individperspektivet påtagligt.

”Våldet mot kvinnor och barn är ett uttryck för det kvinnoförtryck som finns på alla plan i samhället. Först när det erkänns som ett könsförtryck kan åtgärder sättas in. Våldet mot kvinnor är till största delen ett strukturellt problem. Det är fel att stämpla förövaren som avvikare, socialt utslagen eller alkoholist och som offer för en olycklig barndom. Den diskriminering av kvinnor som samhället tillåter är grogrunden” (motion 1991/92:834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd).

En konsekvens av ovanstående citat skulle alltså kunna bli att alla män i samhället kan ses som potentiella kvinnomisshandlare.

Ovanstående motionärer fortsätter med att poängtera att de helt ansluter sig till forskaren Eva Lundgrens teorier. ”Hon ser misshandeln som ett uttryck för mannens önskan att genom kontroll, isolering och växling mellan våld och värme utöva sin makt över kvinnan” (motion 1991/92:834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd).

Ett annat tydligt exempel på en makt/strukturförklaring har jag funnit i en motion från slutet av 90-talet. Motionärerna påpekar här att mäns våld mot kvinnor är ett uttryck för mäns makt, och att våldet har sitt ursprung i en patriarkal maktstruktur. Våld mot kvinnor, av motionärerna innefattande brott som misshandel, sexuella trakasserier, våldtäkt och/eller incest, anses vidare vara ett samhällsproblem av motionärerna (motion 1997/98:Ju919, Johan Lönnroth m.fl., v).

Uppfattningen att det är den manliga maktstrukturen i samhället som återspeglas och upprätthålls via våld mot kvinnor, finns även den representerad i materialet,

och är enligt några motionärer "...ett tydligt uttryck för att det fortfarande råder djupt ojämlika maktrelationer mellan kvinnor och män, även i vårt land" (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v). I samma motion påpekas också att enskilda mäns problematik (såsom alkoholism, arbetslöshet, "problem i relationen", "mäns sämre förmåga att uttrycka känslor och frustration") inte räcker för att förklara det sexualiserade våldet mot kvinnor (se exempelvis motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v). Motionärerna menar att vi fortfarande lever i ett patriarkat där kvinnor konsekvent är underordnade män. Patriarkatet definieras i denna motion som "ett system av sociala strukturer vilka innebär mäns kontroll av kvinnors liv, till exempel deras arbete och deras sexualitet" (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v). Samma motionärer menar även att begreppet sexualiserat våld bör användas, då det synliggör att det handlar om könsrelaterat våld¹¹⁰. Aggressiviteten som kommer till uttryck i det sexualiserade våldet måste enligt motionärerna förstås som ett uttryck för en samhällsstruktur och tillägger att "just därför är det också möjligt att förändra" (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v).

Vidare finns det motionärer vilka istället för att använda sig av maktbegreppet använder sig av begrepp som kvinnoförtryck och bristande jämställdhet för att förklara våld mot kvinnor. De som utför våldet, männen, kommer i dessa motioner mer i skymundan än i de motioner där män mer direkt utpekade som lagöverträdare och maktutövare. I en motion ses till exempel kvinnomisshandel som "det yttersta uttrycket för kvinnoförtryck". Enligt motionärerna är "arbetet för ökad jämställdhet mellan könen" i kombination med "en medveten påverkan av människors attityder mot våld som en metod för konfliktlösning" de viktigaste insatserna för att på lång sikt minska det sexualiserade våldet i samhället (motion 1992/93:Ju301, Christel Anderberg och Inger Koch, m).

¹¹⁰ Motionärerna definierar sexualiserat våld som våldtäkt, sexuella övergrepp mot barn, kvinnomisshandel, sexuella trakasserier, prostitution och pornografi.

Kopplingen mellan pornografi och prostitution och mäns makt över kvinnor är också tydlig under 90-talet. I en motion skrivs exempelvis att våldspornografin djupast sett handlar om mäns makt och kvinnors maktlöshet (motion 1991/92:Ju821, Karin Starrin m.fl., c, m, fp, kds). Motionärerna anser vidare ”att det finns ett klart samband mellan pornografi – prostitution och våldsbrott” (ibid.). I ytterligare en motion påpekas att ”pornografin är teorin, det sexualiserade våldet praktiken” (motion 1997/98:Ju919, Johan Lönnroth m.fl., v).

Även när män och kvinnor i fängelse diskuteras händer det att mäns agerande gentemot kvinnor beskrivs i makttermer. I en motion nämns bland annat att kvinnor som döms till fängelse ofta i hela sitt liv har dominerats och utnyttjats av män. När dessa kvinnor hamnar på blandade anstalter – tillsammans med män – så bemöts de enligt motionärerna på samma nedvärderande och respektlösa sätt som de tvingats uppleva ute i samhället. Motionärerna sluter sig därför till att kvinnor och män inte bör avtjäna fängelsestraff tillsammans (motion 1998/99:Ju904, Carl Bildt m.fl. m. Se även motion 1998/99:Ju913, Gun Hellsvik m.fl., m).

När motionärerna under 90-talet diskuterar *åtgärder* mot våld mot kvinnor har jag däremot funnit individbaserade tankegångar till och med hos dem som argumenterar för makt/strukturperspektivet. ”Enskilda män som misshandlar eller våldtar skall naturligtvis kunna få hjälp, inte bara straff” (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v. Se även exempelvis motion 1992/93:Ju845, Margareta Winberg m.fl., s).¹¹¹

¹¹¹ Mer om straff och vård i avsnitt 5.3.9.

I materialet från 90-talet finns, även om de är få, också motioner som *ifrågasätter* maktperspektivets förklaringsvärde. I en följdmotion till regeringens proposition *Kvinnofrid* (1997/98:55) påpekar några motionärer att de ställer sig bakom merparten av regeringens förslag, men ifrågasätter om det verkligen är så att maktförhållanden mellan könen är orsaken till att män misshandlar kvinnor.

”Utvecklingen i riktning mot ökad jämställdhet mellan kvinnor och män urholkar regeringens antaganden om att det framför allt är obalansen i maktförhållandet mellan könen som lett till kvinnornas ökade antal brottsanmälningar mot män (motion 1997/98:Ju24, Gun Hellsvik m.fl., m).

Samma motionärer efterfrågar också vilka källor regeringen bygger sina antaganden på. De anser att de bakomliggande orsakerna till våld i nära relationer mellan olika och lika kön bör studeras djupare än vad som hittills skett, innan man drar slutsatser. Frågor som vilka män det är som slår, vilken inverkan alkohol och andra droger har på våldet, vad det är som gör att kvinnor i så stor utsträckning inte vill hålla fast vid sin anmälan mot mannen och hur kvinnors våld i hemmet ser ut, är exempel på uppgifter dessa motionärer vill ha svar på (motion 1997/89:Ju24, Gun Hellsvik m.fl., m).

I en annan motion tas på ett mer indirekt sätt avstånd från maktperspektivet som förklaring till mäns våld mot kvinnor. Motionärerna är av uppfattningen att ”både män och kvinnor måste hjälpas åt att förebygga våldssituationer”(motion 1997/98:Ju31, Rolf Åbjörnsson m.fl., kd). I samma motion diskuteras även prostitution utifrån samma perspektiv.

”Kristdemokraternas hållning är, även i kriminologiska sammanhang, att alla människor bär ansvar för vad de gör. För sexuellt umgänge krävs två personer. Dessa har båda ansvar för sina handlingar” (motion 1997/98:Ju31, Rolf Åbjörnsson m.fl., kd).

Ovanstående motionärer påpekar också att ”sexualiteten är ett av kärlekens starkaste uttrycksmedel” och att det därför är en ”kränkning av sexualiteten och människovärdet att göra den till handelsvara” (motion 1997/98:Ju31, Rolf Ambjörnsson, m.fl., kd).

Förutom de motionärer som uttryckligen tar avstånd från maktperspektivet, så finns det i materialet motionärer som förklarar männens våld mot kvinnor med individuella faktorer. I en motion beskrivs männen som ”besatta av behovet att kontrollera den kvinna som de tidigare har sammanbott med” (motion 1997/98:Ju222, Margitta Edgren, fp). Motionären menar vidare att denna besatthet är en psykisk störning som sannolikt endast kan hävas med psykiatrisk eller psykologisk behandling (motion 1997/98:Ju222, Margitta Edgren, fp). I en annan motion påpekas att män som misshandlar kvinnor har allvarliga störningar i sin personlighet eller svåra psykiska problem, och att förkortade strafftider eller ”friskbedömningar” av dessa män kan få allvarliga konsekvenser för många kvinnor i samhället (motion 1999/2000:Ju748, Inger Lundberg m.fl., s).

Jag har även funnit några skildringar av män i som kan tolkas i ”offertermer”. Det bör emellertid poängteras att dessa är oerhört ovanliga i 90-talets motioner. I en motion framställs t.ex. pappor som ekonomiskt förfördelade och deprimerade, och motionärerna menar att ”hyggliga ekonomiska villkor efter en skilsmässa” gör att det i varje fall saknas en anledning till att de ska terrorisera sina före detta fruar (motion 1990/91:Ju803, Bengt Westerberg m.fl., fp).

I en annan motion, vilken har stora likheter med samma partis partimotion från slutet av 80-talet, hänvisar motionärerna till en avhandling från 1988, där resultaten indikerat att ”mannen bakom familjevåldet” har känslomässiga störningar (särskilt i relation till sin mamma), att han har blivit utsatt för övergrepp i barndomen, att han har låg självkänsla, och att han handlar

impulsstyrt (motion 1990/91:Ju821, Olof Johansson m.fl., c). Motionärerna konstaterar mot denna bakgrund att dessa män behöver någon att tala med som stöttar dem (ibid.).

Till individförklaringarna hör även alkohol- och/eller drogpåverkan. Dessa faktorer tas oftast upp tillsammans med att även andra förklaringar nämns. I en flerpartimotion konstaterar man exempelvis att kvinnor å ena sidan är ”offer för mäns missriktade besvikelser, raseribrott och maktbegär” och å andra sidan att mannen oftast är ”påverkad av sprit eller droger” när han utsätter kvinnan för övergrepp (motion 1991/92:Ju821, Karin Starrin m.fl. (c, m, fp, kds). Detta är intressant, med tanke på uppdelningen mellan makt/struktur- och individförklaringar jag gjort i detta avsnitt. I ovanstående motion kombineras alltså dessa båda typer av förklaringar.

Sammanfattningsvis går det att fastslå att makt/strukturförklaringarna framträder tydligare än individförklaringarna under 90-talet.

6.3.4 Vanliga eller ovanliga män?

I motionerna från 90-talet förekommer det betydligt oftare att motionärerna beskriver vanliga än ovanliga män. Denna diskussion är nära förknippad med ovanstående avsnitt om makt/struktur – individförklaringar, män som grupp eller som sinsemellan olika samt kvinnor och män – lika eller olika.

I flera motioner påpekas att män som misshandlar och/eller begår sexuella övergrepp på kvinnor kommer från alla miljöer och åldersgrupper (se exempelvis motion 1997/98:Ju917, Ingbritt Irhammar och Görel Thurdin, c). En motionär uttrycker det på följande sätt i samband med att kvinnomisshandel som förtursmål hos polisen diskuteras: ”Hämtning sker omedelbart och oavsett om

den misstänkte sitter i sammanträde eller är på Rotary-lunch” (motion 1992/93:Ju301, Christel Anderberg och Inger Koch, m).

Ovanstående motionärer vill alltså lyfta fram att män som misshandlar finns i alla samhällsklasser; till och med i överklassen. Syftet verkar vara att få bort fokus från att det huvudsakligen är marginaliserade män som misshandlar kvinnor de lever eller har levt tillsammans med. Tanken att det är fel att ringa in männen som avvikare, arbetslösa, socialt utslagna, alkoholister eller som offer för olyckliga barndomar finns som tidigare nämnts i materialet från 90-talet (se exempelvis motion 1991/92:834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd och motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v).

Även i samband med diskussioner kring kriminalisering av köp av sexuella tjänster lyfts de ”vanliga” männen fram. ”Många, kanske merparten, av kunderna till prostituerade är [...] vad vi brukar kalla ”vanliga” män med ett i övrigt fungerande socialt liv och ofta med familjer” (motion 1992/93:Ju845, Margareta Winberg m.fl., s).

Med tanke på att tonvikten i 90-talets motioner ligger på beskrivningar av vanliga, normala män, så är det intressant att dessa framställningar ofta kombineras med målande beskrivningar av de brottsliga handlingar dessa män begår. Resultatet blir att männen framstår som dubbelnaturer, med ”Dr. Jekyll- och Mr. Hyde-personlighet”, vilket också är en beskrivning som använts av kvinnovåldsforskare (Bernard och Bernard, M.L., 1984, s. 543-547 i Eliasson, 2000, s. 131). De män som utåt sätt verkar vara normala vanliga familjefäder utan missbruksproblem etc. kan i hemmet visa sig vara helt andra personer, som bevakar, kontrollerar, misshandlar och förföljer kvinnor de lever med.

”Hon bor med en framgångsrik affärsman, älskande far och respekterad kommuninvånare. I förra veckan såg han till att hon hamnade på sjukhus” (ur en text från en engelsk kampanj, citerad i motion 1996/97:Ju920, v).

Sammanfattningsvis kan det alltså slås fast att motionärerna under 90-talet ringar in de vanliga männen främst genom att beskriva vad de *inte* är. De är *inte* bara marginaliserade män som slår kvinnor, utan det är snarare ”vem som helst” eller ”vanliga män”. Det går också att notera att detta synsätt lättare kan kopplas ihop med ett makt/strukturperspektiv, än ett ”marginaliseringsperspektiv”.

6.3.5 Bekanta eller obekanta män?

Det kan konstateras att motionerna från 90-talet innehåller betydligt fler beskrivningar av bekanta män än obekanta. När motionärerna diskuterar våld mot kvinnor, så är det exempelvis vanligt att de nämner att lagöverträdarna är makar/f.d. makar eller sambos/f.d. sambos till de kvinnor de slår (se exempelvis motion 1991/92:Ju616, Ann-Cathrine Haglund m.fl., m; motion 1994/95:Ju 806 Eva Flyborg, fp; motion 1997/98:Ju25, Tone Tingsgård m.fl., s). Det är också vanligt att motionärerna nämner att kvinnorna lever tillsammans med männen som misshandlar dem, eller att de har ett känslomässigt och sexuellt förhållande till dem (se exempelvis motion 1994/95:Ju806, Eva Flyborg, fp).

I flera motioner förekommer också att motionärerna refererar till männen som pappor. ”Fadern får umgängesrätt med barnen, även den pappa som dömts för misshandel av mamman” (motion 1997/98:Ju222, Margitta Edgren, fp. Se även bl.a. motion 1990/91:Ju803 Bengt Westerberg m.fl.).

I några motioner ifrågasätts dock hur ”misshandel mot kvinna av bekant person inomhus”, som är den officiella statistikens kategori, tolkas av bland annat kriminologer. Det behöver ju inte alltid vara en make/sambo som misshandlar, menar man. Dessa motionärer vill att det utförs specialundersökningar angående

relationen mellan förövarna och brottsoffren. De är speciellt intresserade av att kontrollera om det ökade våldet mot kvinnor utförs i mer *flyktiga* bekantskaper mellan unga kvinnor och män (motion 1996/97:Ju916, Ingbritt Irhammar m.fl., c, s, fp, v, mp, kd, s. 19).

Som kontrast till beskrivningarna av de bekanta männen, står ett fåtal motioner som skildrar obekanta män. Dessa män beskrivs i samband med att sexualbrott diskuteras. I en motion som handlar om en gruppvåldtäkt har gärningsmännen i domstolen hävdade att kvinnan var med det som hände. Detta påstående fick också genomslag i domen. Motionärerna ställer sig mot bakgrund av detta följande fråga: ”Vad är det för syn på kvinnors sexualitet som säger att en 18-årig kvinna inom loppet av några timmar vill ha 6 till 7 vaginala samlag och 3 orala med tre främmande män på främmande plats?” (motion 1997/98:Ju919, Lars Lönnroth m.fl., v).

I en annan motion beskrivs en man som planerar en överfallsvåldtäkt. Motionen är skriven som en berättelse, vilken handlar om en ensam kvinna som är på väg hem på natten, och plötsligt hör fotsteg bakom sig. Hon springer så fort hon kan hem, låser dörren till lägenheten och går sedan fram till balkongfönstret. ”Just som hon kom fram [till fönstret, min anm.] dyker han upp uppe vid torget och stirrar sig vilt omkring för att därefter snabbt komma gående ner bland husen” (motion 1990/91:Ju829, Barbro Evermo Palmerlund m.fl., s).

Jag har även funnit några motioner som tar upp obekanta män i samband med att kvinnors *rädsla* för att bli antastade, misshandlade eller våldtagna utomhus diskuteras (se exempelvis motion 1990/91:Ju832, Britta Bjelle m.fl., fp).

Sammanfattningsvis så överväger emellertid beskrivningarna av de bekanta männen i 90-talets motioner, och bilden av dessa män är ännu tydligare detta årtionde än i de motioner som lades fram under 80-talet.

6.3.6 Individens fria vilja och ansvar eller determinism?

I diskussionen kring hur mäns våld mot kvinnor ska förklaras (makt/struktur – individ) talas det om att män som misshandlar kvinnor måste ta ansvar för de brott de begår. Detta resonemang är centralt i motionerna från 90-talet med tyngdpunkt på slutet av årtiondet. Att ta ansvar för de brott man begår är som nämnts flera gånger tidigare förknippat med tanken att individer har en fri vilja. Den fria viljan diskuteras dock, med några undantag, inte ordagrant i motionerna.

Utgångspunkten för de flesta motionärer som diskuterar ”ansvar” är att männen är ensamt ansvariga för misshandeln, och att kvinnorna är helt utan ansvar. Flera motionärer i materialet från 90-talet vill exempelvis uppmärksamma mäns ansvar för våld mot kvinnor via kampanjer där det uttalas ett tydligt stöd för de utsatta kvinnorna (se exempelvis 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v och 1996/97:Ju920, Ulla Hoffmann m.fl., v). I flera motioner betonas också att männen måste förstå *allvaret* i de brott de begår (se exempelvis motion 1996/97:Ju920, Ulla Hoffmann m.fl., v).

En åtgärd som föreslås för att de misshandlande männen ska inse att de begått ett allvarligt brott som de har ansvar för, är införandet av polisförhör inom 24 timmar efter det att brottet begåtts. På så sätt menar några motionärer att det är möjligt att skapa en attitydförändring hos män som utövar våld mot kvinnor. Motionärerna vill med denna åtgärd klargöra att samhället ser mycket allvarligt på våld mot kvinnor (se exempelvis motion 1996/97:Ju211, Stig Grauers, m). I

en motion påstår även motionärerna att det är de milda straffen som gör att männen inte förstår brottets allvar. De menar att det måste markeras för männen att detta är ett brott som inte accepteras (motion 1991/92:Ju616, Ann-Cathrine Haglund m.fl., m).

Förenat med ansvarsdiskussionen finns också en diskussion om de misshandlade männens rörelsefrihet. En återkommande mening i motionerna är att det inte är de utsatta kvinnornas rörelsefrihet som ska begränsas utan de misshandlande männens (se exempelvis motion 1997/98:Ju32 Birger Schlaug m.fl., mp). Den som har ansvar för våldet är också den som ska få uppleva restriktioner i livet (se exempelvis motion 1997/98:Ju222, Margitta Edgren, fp).

”Det är den våldsutövande mannen som bör få sin frihet inskränkt och inte brottsoffren – kvinnor och barn” (motion 1997/98:Ju725, Hans Karlsson m.fl., s).

Några motionärer anser även att de lagöverträdande männen blir privilegierade, trots att det är de som begått brott. ”Mannen som begått brott är i många fall den som får bo kvar på brottsplatsen medan den skadade och livrädda kvinnan får fly sitt hem” (motion 1997/98:Ju917, Ingbritt Irhammar och Görel Thurdin, c).

I slutet av 90-talet diskuterar flera motionärer gruppvåldtäkter utifrån ett ansvarsperspektiv. De tar bland annat upp att det inte borde vara straffritt för män att stå och titta på när en annan man våldtar en kvinna. I en motion skrivs: ”Enligt vår uppfattning måste det finnas en straffsanktionerad skyldighet för denna grupp män att ingripa...” (motion 1997/98:Ju27, Lars Leijonborg m.fl., fp). Även dessa passiva åskådare bör således tillskrivas ett ansvar för de brott som begås.

En något avvikande hållning i ansvarsfrågan intas av några kristdemokratiska motionärer. De menar nämligen att män och kvinnor måste ”hjälpas åt att förebygga våldssituationer” (motion 1997/98:Ju31, Rolf Åbjörnsson m.fl., kd). Ansvaret för våldet antyds således inte enkom vila på männen som utövar våldet, utan också på de kvinnor som blir misshandlade. Motionärerna diskuterar också att både köparen och säljaren av sexuella tjänster borde kriminaliseras, eftersom ”alla människor bär ansvar för vad de gör” (motion 1997/98:Ju31, Rolf Åbjörnsson, kd). Den sistnämnda åsikten är intressant eftersom den lika gärna skulle kunna leda till slutsatsen att varken köparen eller säljaren borde vara kriminaliserad.

Slutligen har jag funnit flera exempel på motionärer som anser att män aktivt måste börja diskutera mansrollen. Några motionärer frågar sig t.ex. vad det är som driver män att våldta, misshandla och begå övergrepp:

”Varför är män tysta när sexslaveri, kvinnomisshandel och våldspornografi diskuteras? Varför tigger så många män när kvinnoförnedrande skämt och lumparjargong överlever långt in i medelåldern varmed vi överför denna acceptans till våra barn” (motion 1999/2000:Ju722, Birger Schlaug m.fl., mp).

Citatet antyder att män generellt sett har ett ansvar för vilka värderingar som förs vidare till deras barn. Att ta avstånd från kvinnoförnedrande skämt m.m. kan alltså vara ett sätt att ta ansvar för att våldet mot kvinnor ska minska.

Jag har även funnit några motioner som innehåller någon form av deterministisk syn på mäns våld mot kvinnor. Närmast kommer nog de motioner som beskriver männen som psykiskt sjuka/störda och där vård och behandling förespråkas för dessa, men även motioner där det hänvisas till övergrepp i barndomen och dålig relation till mamman som förklaringar till våldet (se exempelvis motion 1990/91:Ju821, Olof Johansson m.fl., c; motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman

m.fl., v; motion 1997/98:Ju222, Margitta Edgren, fp). Jag har emellertid inte funnit någon motionär som explicit skriver att män som misshandlar kvinnor inte har någon fri vilja och därför inte ska ha ansvar för de brott de begått.

6.3.7 Könsneutrala eller könsspecifika män (och kvinnor)?

Som tidigare nämnts så har jag valt ut motionerna *främst* genom att leta efter ordet ”kvinna”¹¹² i de sammanfattningar av motionerna som finns i justitieutskottets betänkanden. Med detta urvalsförfarande så skulle man kanske kunna tro att jag överhuvudtaget inte får med könsneutralt hållna motioner i mitt urval. Men att ordet ”kvinna” nämns minst en gång i en sammanfattning av en motion behöver inte betyda att motionen i sin *helhet* genomsyras av en alltigenom könsspecifikt hållen text. Det är snarare det omvända förhållandet som gäller; att motionerna till största delen hålls könsneutrala, men att delar av dem är könsspecifika. I dessa könsspecifika delar så är det oftast kvinnor som ”får ett kön”, medan männen benämns med könsneutrala ord som ”person”, ”människa” m.m. Det förekommer dock att även männen blir synliga i texterna, om än inte i samma utsträckning som kvinnorna.

”Döljandet” av lagöverträdarnas/männens könstillhörighet kan exempelvis se ut såhär: ”Kvinnor och barn är ofta i beroendeställning av dem som utfört brottet” (motion 1992/93:Ju832, Birthe Sörestedt och Sigrid Bolkéus, s). Ett annat exempel är att motionärerna lyfter fram att våldet ”...förovas av människor i den närmaste familjen eller bekantskapskretsen” (motion 1993/94:Ju806, Marianne Carlström m.fl., s). Ett tredje exempel är att några motionärer menar att det är en ”...jämsällldhetsfråga att kvinnor kan leva och verka med samma möjligheter och förutsättningar inom alla områden i samhället” (Motion 1992/93:Ju832,

¹¹² Alla tänkbara böjningar och sammansättningar av ordet ”kvinna” ingick också. Orden besöksförbud, målsägandebiträde, pornografi och prostitution användes också som sökord, men det är ordet ”kvinna” som renderade lejonparten av motionerna i urvalet.

Birthe Sörestedt och Sigrid Bolkeus, s). Orden ”dem” och ”människor” får i de två första citaten ersätta ordet ”män”. I det tredje citatet är det endast via uttrycket ”jämställdhetsfråga” som vi får en ledtråd om att motionärerna jämför kvinnors möjligheter och förutsättningar med *mäns*. Kopplingen till den feministiska kritiken av det könsneutrala språket blir här tydlig; människor = män.

I motionerna från 90-talet har jag även funnit några exempel på där motionärerna själva direkt diskuterar könsneutralt respektive könsspecifikt språk. I två motioner påpekas det exempelvis att det är bra att språket i kap 3-6 i brottsbalken hålls könsneutralt (motion 1997/98:Ju24, Gun Hellsvik m.fl., m och 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman m.fl., v). I övrigt är dock dessa båda motioner olika som natt och dag. I vänsterpartiets motion hålls språket mycket könsspecifikt samtidigt som motionärerna ansluter sig till ett könsmaktsperspektiv för att förklara mäns våld mot kvinnor. Vänsterpartiets motionärer framhåller även vikten av att praxis inte blir könsblind, bara för att lagtexten hålls könsneutral (motion 1997/98:Ju28, Gudrun Schyman, m.fl., v). I moderaternas motion diskuteras emellertid inte ”den könsblinda praxisen”, utan man tar istället avstånd från makt/strukturförklaringar till mäns våld mot kvinnor, efterfrågar forskning om individfaktorer som orsak till mäns våld mot kvinnor samt föreslår mer undersökningar kring kvinnors våld mot män (motion 1997/98:Ju24, Gun Hellsvik m.fl., m).

I en annan motion riktas kritik mot den ofta könsneutralt hållna lagtexten. Här kritiserar exempelvis könsneutraliteten i våldskommissionens betänkande (SOU 1990:92). I utredningen används begreppet ”familjevåld”, vilket motionärerna anser leder in tankarna på att det är alla familjemedlemmar som utövar våld mot varandra. ”Så är som bekant inte fallet utan det är mansvåld riktat mot en kvinna

med vilken mannen har en sexuell relation eller riktat mot barn” (motion 1991/92:Ju834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd).

Jag har även funnit exempel på motioner där motionärerna först lyfter fram att det är viktigt att frångå det könsneutrala språket i lagstiftningen, för att sedan själva använda sig av detta språk i samma motion. I en motion nämns exempelvis att kvinnomisshandel döljs bakom termer som ”lägenhetsbråk” och ”familjevåld” m.m, vilket de anser felaktigt. Någon mening senare väljer motionärerna emellertid själva att använda sig av uttrycket ”den person som misshandlar kvinnor och barn” för att beskriva lagöverträdaren/mannen (motion 1994/95:Ju807, Birger Schlaug, m.fl., mp). För dessa motionärer verkar det alltså vara viktigt att kvinnor som utsätts för misshandel uppmärksammas, men inte lika viktigt att männen som utför våldet gör det. I samma motion påpekas också att lagstiftningen har två likvärdigt starka könsneutrala personer som sin norm, men att det i själva verket är så att kvinnor är i underläge både psykiskt och fysiskt (ibid.).

Slutligen vill jag nämna att jag hittat en motion där motionärerna anser det angeläget att landets kommuner blir bättre på att hjälpa och stödja ”...inte bara misshandlade kvinnor utan brottsoffer generellt sett” (motion 1997/98:Ju24, Gun Hellsvik m.fl., m). Dessa motionärer verkar således föredra ett könsneutralt begrepp, som omfattar båda könen, än att kvinnor framhålls som en specifik brottsofferkategori.

6.3.8 Jämställdhetsbegreppet och dess utvidgning

I motionerna från 90-talet används många olika begrepp för att ringa in orsakerna till vålds- och sexualbrott mot kvinnor, prostitution och pornografi. Det framgår tydligt att ämnet ”kvinnofrid” har inkluderats i

jämställdhetspolitiken. I flera motioner betonas nämligen att våld mot kvinnor är en viktig *jämställdhetsfråga* (se exempelvis motion 1991/92:Ju821, Karin Starrin m.fl., c, m, fp, kds).

”Den kvinnoosyn som kommer till uttryck i våldet mot kvinnor låter sig inte förenas med samhällets jämställdhetsmål. I ett jämställt samhälle har kvinnor och män samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. I ett jämställt samhälle utsätts inte kvinnor för tvång, utnyttjande, våld och sexuella övergrepp. I ett jämställt samhälle finns inga förövare, som måste uttrycka makt med våld och förtrycka offret. Fördomar som direkt eller indirekt ger uttryck för uppfattningar om mäns makt över kvinnor måste bekämpas med kraft, eftersom de utgör själva grunden för uppkomsten av såväl våld som sexuella brott” (motion 1996/97:Ju917, Ingbritt Irhammar m.fl., c).

Av ovanstående citat framgår att det finns motionärer som kombinerar jämställdhetsbegreppet med uttryck som ”mäns våld mot kvinnor”, ”förtryck” m.m., vilket följaktligen visar att jämställdhetsbegreppet har utvidgats, och inte längre enbart kan förknippas med arbetsmarknadsåtgärder som lika lön för lika arbetet m.m. Denna utvidgning kunde endast svagt skönjas i motionerna från 80-talet, men får sitt stora genomslag i 90-talet motioner.

6.3.9 Straff eller vård?

I avsnitt 6.3.6 nämndes att diskussionen kring mäns ansvar för vålds- och sexualbrott mot kvinnor är sammankopplad med resonemang kring att dessa mäns rörelsefrihet bör begränsas (”Som ansvarig för brott bör du få din rörelsefrihet begränsad”). Vid genomgången av motionerna har jag upptäckt att motionärerna sällan diskuterar *högre straff* för männen, utan att de istället använder sig av ovanstående ”rörelsefrihetsargumentation”. Motionärerna gör ofta en avvägning mellan männens frihet och kvinnornas behov av skydd, och argumenterar då för att det är männens frihet ska inskränkas, inte kvinnornas.

I en motion menar motionärerna t.ex. att männens frihet bör begränsas med hjälp av effektivare besöksförbudslag och ökad användning elektronisk fotboja (1999/2000:Ju719, Inger René och Berit Adolfsson, m). Gripande, anhållande och häktande av männen borde enligt några motionärer kunna utföras utan att misshandeln ska behöva vara mycket allvarlig (motion 1997/98:Ju901, Barbro Westerholm och Isa Halvarsson, fp). Männen borde inte heller kunna släppas direkt efter ett kort förhör, menar några motionärer (motion 1999/2000:Ju719, Inger René och Berit Adolfsson, m).

Övervakning av männen, kommunarrest, skärpta regler, förverkande av umgängesrätt och rätt till vårdnad av gemensamma barn samt att kvinnors skyddsintresse alltid ska väga tyngre än gärningsmannens intresse av att få permission är ytterligare åtgärder som diskuteras under 90-talet (motion 1998/99:Ju904, Carl Bildt m.fl., m; 1999/2000:Ju901, Bo Lundgren m.fl., m; motion 1999/2000:Ju722, Birger Schlaug m.fl. mp; motion 1991/92:Ju808, Marianne Carlström m.fl., s; motion 1992/93:Ju813, Lena Boström och Carin Lundberg, s).

”Det satsas idag 50 gånger mer på brottslingarna än på brottsoffren. Detta är en obegriplig diskriminering” (motion 1991/92:819, Bengt Harding Olson, fp).

Trots övervikten av argument kring skärpta regler och lagar för männen, så finns dock behandlingstanken fortfarande närvarande – om än begränsat – i 90-talets motioner (se exempelvis motion 1990/91:Ju821, Olof Johansson m.fl., c och motion 1989/90:Ju607 Olof Johansson m.fl., c). Behandlingstanken förtas emellertid av att många motionärer skriver att kvinnornas behov av skydd och vård ska gå före männens behov, rättigheter och rörelsefrihet.

6.3.10 Kända teoretiker, forskare och organisationer

I 1990-talets motioner händer det vid några tillfällen att för ämnesområdet kända teoretiker, forskare eller organisationer nämns vid namn. Dessa namn kan ibland härledas till någon av de tre feministiska teorierna som utgör analysramen till föreliggande uppsats.

Allra vanligast är det att kvinnojourernas kunskap och erfarenhet på området mäns våld mot kvinnor nämns. I en motion anser motionärerna att det är kvinnojourernas och kvinnoforskningens bild av våldet som vi bör förlita oss på (motion 1997/98:Ju917, Ingbritt Irhammar och Görel Thurdin, c). I en annan motion betonas att kvinnojourerna och kvinnoforskningen, både i Sverige och utomlands, har bidragit till ökade kunskaper om våld mot kvinnor. ”Det gäller inte minst frågor om makt och inflytande som konfliktorsak mellan kvinnor och män” (motion 1996/97:Ju917, Ingbritt Irhammar m.fl., c).

Som tidigare nämnts kan kvinnojourer i Sverige ansluta sig antingen till ROKS (Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige) eller till SKR (Sveriges Kvinnojourers Riksförbund), och det är den förstnämnda organisationen som på ett tydligt sätt kan sammankopplas med det radikalfeministiska perspektivets syn på mäns våld mot kvinnor. ROKS har dessutom markant fler medlemsjourer (ca. 130 stycken mot ca. 30). (<http://www.roks.se/> och <http://www.kvinnojour.com/>). I de beskrivningar av mäns våld mot kvinnor som 90-talets motionärer levererar, så framgår det att det är de radikalfeministiska inriktade kvinnojourerna de pratar om.

I en motion under 90-talet namnges vidare två centrala amerikanska radikalfeministiska debattörer, Cathrine A MacKinnon och Andrea Dworkin. Ämnet som diskuteras är grov pornografi, och hur denna kan inspirera till vålds- och sexualbrott. De båda radikalfeministerna förespråkar lagstiftning mot denna

form av pornografi, och motionärerna menar att vi i Sverige i stort sett redan har denna typ av lagstiftning. Motionärerna ställer sig dock frågan om den svenska lagstiftningen verkligen fungerat i praktiken (motion 1990/91:Ju832, Britta Bjelle m.fl., fp).

Forskaren Eva Lundgren¹¹³, som har haft mycket stor betydelse för forskningen och teoribildningen på området ”mäns våld mot kvinnor” nämns också i en motion, och även henne vill jag placera inom den radikalfeministiska traditionen (motion 1991/92:Ju834, Ian Wachtmeister m.fl., nyd.).

I en motion nämns Bo Bergmans avhandling (1987)¹¹⁴, vilken blev mycket kritiserad av feministiska forskare när den kom ut (motion 1990/91:Ju821, Olof Johansson m.fl., c). Avhandlingen har ett tydligt individperspektiv, och lägger en del av skulden för misshandeln på kvinnorna själva.

¹¹³ Tre exempel på forskning av Eva Lundgren är böckerna *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare* (1990), *Det får da vaere grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori* (1993) och *Slagen dam* (2001).

¹¹⁴ *Battered wives. Why are they beaten and why do they stay* (1987).

7. Beskrivningar av kvinnor och män i motionerna 1971-2000 i ljuset av de feministiska perspektiven

Det övergripande syftet för studien som helhet har varit att analysera hur kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare har beskrivits i motioner om kriminalpolitik i riksdagen 1971-2000. Den större delen av analysen har utförts med hjälp av en analysram bestående tre feministiska teorier/perspektiv: liberalfeminismen, radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen.

I detta kapitel ska jag binda samman beskrivningarna av kvinnorna och männen i motionerna i en gemensam analys, uppdelad på de tre tioårsperioderna. Som nämndes i kapitel 2 kommer jag emellertid inte att utföra någon grundlig analys av de eventuellt postmodernistiskt feministiska dragen i beskrivningarna av kvinnorna och männen, eftersom det på ett tidigt stadium av materialgenomgången framkom att dessa inte på något tydligt sätt kunde spåras i motionerna. Detta kan bero på att det har varit svårt att operationalisera tankegångarna hos denna inriktning i form av begrepp och beskrivningar i motionerna, vilka skulle kunna kopplas till ett postmodernistiskt feministiskt perspektiv. Men svårigheterna att kunna spåra den postmodernistiska feminismen i motionerna kan också bero på att motionärerna faktiskt ännu inte har börjat ta till sig detta i grunden ganska ”politik-ovänliga” perspektiv. Jag kommer därför endast kort diskutera eventuella postmodernistiskt feministiska drag i motionerna i samband med analysen av 1990-talet.

Denna sammanfattande analys kommer med andra ord nästan uteslutande att belysa de liberalfeministiska och radikalfeministiska dragen i beskrivningarna för respektive årtionde. Kapitlet innehåller även en kort sammanfattning av perioden som helhet samt svar på studiens frågeställningar vilka lyder:

Hur beskrivs kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare (när de skildras i relation till kvinnorna) i kriminalpolitiska motioner? Går det att relatera beskrivningarna till något/några av de utvalda feministiska perspektiven? Har det skett förändringar under den studerade perioden, beträffande de olika perspektivens (eventuella) förekomst i motionerna?

7.1 1970-tal

1970-talet karaktäriseras av få motioner som beskriver kvinnor och män, sammanlagt nio stycken. Motionerna som beskriver kvinnor som brottsoffer är färre (sex stycken) än de som beskriver kvinnor som förövare (tre stycken). Ämnesområdet ”våld mot kvinnor” finns bara representerat genom en motion under 70-talet. Detta trots att sexualbrottsutredningen, med tillhörande kritik, kom ut 1976 (SOU 1976:9).¹¹⁵ Två motioner handlar om prostitution respektive pornografi, och en handlar om påföljden böter. De resterande fem motionerna handlar om kvinnor och män i fängelse.

7.1.1 Närvaro av liberalism/liberalfeminism – frånvaro av radikalfeminism och postmodernistisk feminism

Ett resultat av min analys för hela 30-årsperioden är att det oftast inte går att avgöra om det är liberalismen eller liberalfeminismen som återspeglas i motionerna, vilket med stor sannolikhet beror på att liberalfeminismen uppstod ur liberalismen, och därför innehåller samma ”grundideologi”. På grund av detta kommer jag i min redovisning att använda mig av begreppet ”liberalism/liberalfeminism” istället för bara liberalfeminism.

¹¹⁵ Å andra ledde inte SOU 1976:9 till någon proposition, vilket gör att det inte heller kan finnas några följdmotioner i materialet. De enda motioner som skulle kunna ha förväntats i materialet är följaktligen fristående motioner.

Min genomgång av motionerna från 70-talet har lett till slutsatsen att om något feministiskt perspektiv överhuvudtaget är närvarande i dessa, så är det liberalismen/liberalfeminismen. Något radikalfeministiskt eller postmodernistiskt feministiskt perspektiv har jag däremot inte kunnat fastställa i 70-talets motioner. Slutsatsen att det finns kopplingar till liberalismen/liberalfeminismen i beskrivningarna får också stöd av de resultat som Wendt Höjers kommer fram till i sin avhandling. Hon menar nämligen att det var liberala likhetspremissor som styrde problemformuleringen av mäns våld mot kvinnor under 70-talet, och att våldet sågs som en fråga om individer som förgriper sig på andra individer (Wendt-Höjer, 2002, s. 193-194).¹¹⁶

Nedan följer således en argumentering för en närvaro av liberalismen/liberalfeminismen och en frånvaro av radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen.

I motionerna om kvinnor och män i fängelse är det snarare *likheter* än olikheter mellan män och kvinnor som lyfts fram. Värnandet av alla människors lika värde kan utläsas mellan raderna i dessa motioner. Det argumenteras för att kvinnor ska ha samma rättigheter och möjligheter som män – underförstått – ”för att kvinnor också är människor/individer”. Inget nämns emellertid om att *mäns* villkor i fängelse bör förbättras.¹¹⁷ Detta tyder på att motionärerna godkänner de regler och normer som gäller för män i fängelse, och anser att dessa även bör gälla för kvinnor. Rättighetsperspektivet och tanken att alla oavsett kön ska behandlas lika har klara kopplingar till liberalfeminismen.

¹¹⁶ Visserligen är kvinnor som lagöverträdare överrepresenterade i mitt material från 70-talet, och Wendt Höjer undersöker ju endast mäns våld mot kvinnor, men jag tycker trots det att jämförelsen kan vara intressant.

¹¹⁷ En liten reservation måste dock läggas in här, eftersom det är möjligt att mäns villkor i fängelse diskuteras i motioner som inte kommit med i mitt urval. Trots detta går det inte att bortse ifrån att motionärerna använder sig av hänvisningar till männens villkor som stöd för att även kvinnor ska få dessa förutsättningar i fängelse.

I motionerna om kvinnor som brottsoffer befinner sig männen i skymundan, så det är svårt att sluta sig till om likhet eller olikhet överväger där. I motionen om kvinno- och barnmisshandel under 70-talet finns dock föreställningen om att allt våld ska behandlas lika närvarande, vilken har en liberalistisk/liberalfeministisk prägel.

Vidare beskrivs visserligen kvinnor och män som två *enhetliga grupper* i 70-talet motioner, men det är skillnader i rättigheter mellan grupperna som lyfts fram och inte skillnader i exempelvis erfarenheter eller maktinnehav, vilket gör att beskrivningarna går att koppla till ett liberalt/liberalfeministiskt perspektiv.

Diskussioner om att män har *makt* över kvinnor i samhället samt kring kvinnors och mäns sexualitet, är frånvarande i motionerna från 70-talet. Eventuella skillnader eller ojämna maktförhållanden mellan könen, vilka skulle kunna göra det problematiskt för kvinnor och män att sitta på samma anstalt, nämns exempelvis inte. Kvinnor och män i fängelse beskrivs vidare som *bekanta* med varandra på så sätt att det föreslås att kvinnorna ska få avtjäna sina fängelsestraff tillsammans med sina äkta män. Det verkar med andra ord ses som viktigt att kärnfamiljen hålls samman under anstaltsperioden, dels genom att gifta par där båda avtjänar fängelsestraff ska kunna placeras tillsammans, dels genom att kvinnor ska ges möjlighet att avtjäna sitt straff nära hemorten där anhöriga och eventuella barn bor. Detta tyder på att motionärerna ser kärleksförhållanden, men även vänskapsförhållanden, mellan kvinnor och män som relativt oproblematiska, och att det råder ”konsensus” snarare än ”konflikt” mellan könen, vilket i sin tur är idéer som kan kopplas till liberalismen/liberalfeminismen.

I de två motioner som handlar om pornografi respektive prostitution hänvisas det inte heller till mäns makt över kvinnor. Innehållet i motionerna om

prostitution och pornografi åskådliggör också att det går att diskutera dessa ämnen utan att gå in i en diskussion kring kvinnors och mäns sexualitet. Motionärerna verkar inte anse att det är kvinnor som *kön* som är förtryckta, utan förefaller snarare se på dessa kvinnor som *försäljare* av sexuella tjänster, vilket leder tankarna in på liberalfeministiska argument om kvinnors fria val till att sälja sina kroppar. Ungefär samma sak gäller för motionen om pornografi, där kränkningen av de inblandade kvinnornas *människovärde* står i centrum, och inte den bild av kvinnors och mäns sexualitet som förmedlas via pornografiska alster. Å andra sidan kan kränkningen av kvinnornas människovärde ha beröringspunkter med kränkningen av deras sexualitet, men eftersom motionärerna väljer att inte använda sig av referenser till sexualitet, så går det inte dra några slutsatser om vilken betydelse de lägger i begreppet människovärde.

Det är också intressant att notera att sexualbrott i form av våldtäkt och sexuella övergrepp inte diskuteras under 70-talet. Även Widerberg kom fram till ett liknande resultat i sin studie, nämligen att det som diskuterades i anslutning till området ”sexualitet”, var prostitution och pornografi, och inte sexualbrott mot kvinnor. Kanske en del av förklaringen kan ligga i att 70-talet fortfarande var den ”fria sexualitetens” tidevarv? Enligt Widerberg trodde sig nämligen utredarna i Sexualbrottsutredningen (SOU 1976:9) vara i takt med tiden, framförallt med avseende på den sexuella frigörelsen, när de föreslog en ”modernisering” av bestämmelser och straffsatser på sexualbrottsområdet. Moderniseringen bestod bl.a. av att man ville ta bort gamla moraliserande uttryck, jämställa män och kvinnor genom att göra bestämmelserna könsneutrala (så att det t.ex. skulle bli möjligt att döma kvinnor för våldtäkt av män) och att

man ville sänka straffsatserna¹¹⁸ (Widerberg, 1978, s. 214). Det verkar med andra ord vara först efter nämnda utredning som diskussionen om sexualbrottsligheten kom igång på riktigt, och att motioner kring detta ämne börjar strömma till på 80-talet.

Det kan även nämnas att 70-talets motionärer diskuterar i termer av *individer*, men att de inte kommer med några individförklaringar till männens och kvinnornas brottslighet. Det är männen och kvinnorna som individer med lika rättigheter som är centrala.

Vad gäller begreppsåret *vanliga eller ovanliga män* så har resonemang kring denna dimension inte tagit sig in i motionerna i någon nämndvärd omfattning under 70-talet, utan männen beskrivs ännu mycket sparsamt. Med tanke på att motionärerna väljer att främst diskutera män i fängelse, samt att hallickar och beskyddare nämns i en motion, så är det dock de ovanliga männen som framträder tydligast, vilket kan sammankopplas med liberalismen/liberalfeminismen.

Kvinnors och mäns *ansvar* (och därmed fria vilja) för sina egna gärningar finns omnämnt i en motion. Motionären betonar att män inte ska behöva betala sina fruars böter, och kvinnor ska inte känna sig livegna sina män. Kvinnors självständighet gentemot sin äkta hälft betonas. På ett sätt ser jag ett tydligt liberalfeministiskt perspektiv här. Samtidigt så tar motionären inte hänsyn till att kvinnor under 70-talet i mindre utsträckning var ute på arbetsmarknaden än

¹¹⁸ Jag vill återigen påpeka att SOU 1976:9 inte ledde till någon proposition eller lagstiftning, utan att en ny utredning tillsattes som kom med sitt betänkande 1982 (SOU 1982:61).

idag¹¹⁹, och därför hade det svårare att betala böter med egna pengar, vilket talar emot att det överhuvudtaget skulle röra sig om en feministiskt inspirerad motion.

Det kan dessutom konstateras att motionerna från 70-talet till största delen hålls *könsneutrala*.

Som tidigare nämnts anser jag att en könsneutral text ligger i linje med liberalismens/liberalfeminismens syn på kvinnor och män, nämligen att de har lika förnuftskapacitet, och därför bör behandlas lika. I motionen som handlar om barn- och kvinnomisshandel nämns män som lagöverträdare bara i förbifarten, och våld mot kvinnor och barn betecknas ”brott inom familjen”.

Mot bakgrund av ovanstående analys av frånvaron av en diskussion om sexualitet och mäns makt över kvinnor anser jag det dessutom befogat att dra slutsatsen att radikalfeminismen inte finns närvarande i motionerna från 70-talet. Däremot har jag visat att ämnen som *skulle kunna ha* diskuterats i dessa termer i stället har ramats in på andra sätt, via rättighetsdiskussioner, ekonomisk brottslighet, människovärde etc., vilka har en liberalistiska/liberalfeministiska undertoner.

Det kan också fastslås att resultaten från 70-talet stämmer väl överens med den bild som tidigare forskning om t.ex. våld mot kvinnor ger, nämligen att kvinnomisshandel fortfarande var ett tämligen dolt problem vid början av 70-talet, och att kvinnorörelsen fram till dess koncentrerat sig på att få till stånd förändringar för kvinnor i arbetslivet m.m., vilket gjorde att kvinnoförtrycket i det privata livet fortfarande inte hade uppmärksamats (se exempelvis: Snare;

¹¹⁹ Andelen kvinnor i åldern 20-64 år i arbetskraften var 60 procent 1970 och 79 procent 2003 (SCB, 2004, s. 3).

Olafsdottir; Peltoniemi; 1983, s. 176 och Kongstad, 1983, s. 241). Forskning och debatt kring vålds- och sexualbrott i Norden började bli mer förekommande först i mitten av 70-talet.

Även om aktörerna inte står i fokus i denna uppsats, så vill jag emellertid tillägga att kvinnorepresentationen i riksdagen i januari 1971 var 14 procent, för att sedan stiga till 21 procent 1974, vilket även det kan ha bidragit till att få motioner kring kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare skrevs. Som tidigare nämnts, så finns det ju en tendens till att kvinnor i riksdagen intresserar sig för frågor kring jämställdhet mer än män gör (Wängnerud, 1998, s. 147).

Sammanfattningsvis framgår det tydligt att radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen är frånvarande i 70-talets motioner samtidigt som ett liberalt och/eller liberalfeministiskt perspektiv kan skönjas. Argumentering i termer av kön, genus, makt, struktur, sexualitet, patriarkat, kvinnoförtryck är frånvarande.

7.2 1980-tal

1980-talet verkar vara ”uppvaknandets tid”. Det är nu det börjar gå att se spår av den nya forskningen och den radikalfeministiska teoribildningen kring våld mot kvinnor i motionerna. Två centrala frågor under denna period rör allmän åtalsplikt och besöksförbud, men i det stora hela handlar de flesta motioner om våld- och/eller sexualbrott mot kvinnor på ett mer generellt plan. En jämförelse kan här göras med Perssons studie (2004) som visade att det var värnandet av kvinnor som låg bakom vidgandet av brottsoffrens rättsliga status under mitten av 80-talet, bland annat via just införandet av besöksförbud m.m. (Persson, 2004, s. 82 och s. 196). Motioner om prostitution och pornografi finns dock också representerade under 80-talet. Vad gäller motioner om kvinnor som

förövare i fängelse, så närmast drunknar de i flödet av dem som handlar om kvinnor som brottsoffer (och män som förövare).¹²⁰

Kortfattat skulle 80-talet kunna beskrivas på följande sätt utifrån mina begreppspar. Kvinnor och män i motionerna beskrivs som *olika*, och som tillhörande *enhetliga* könsgrupper. Både *makt-* och *individperspektiv* finns närvarande i motionerna, men det är svårt att avgöra vad som överväger. Männen i motionerna beskrivs i viss utsträckning som *vanliga/normala* och som *bekanta* för de kvinnor som blir utsatta för våld. Både *ansvar* och *determinism* finns närvarande i motionerna, men inte så starkt. Texterna hålls relativt *könsneutrala* i förhållande till män. Summa summarum – det finns spår av radikalfeministiska tankegångar i 80-talets motioner, men liberalismen/liberalfeminismen – i form av ett individperspektiv – går också att skönja i texterna.

För 80-talet skiljer sig alltså mina resultat en aning från Wendt Höjers, i och med att hon betonar att de liberala likhetspremisserna under detta decennium fortfarande hade greppet om problemformuleringen av mäns våld mot kvinnor i det material hon studerat (Wendt-Höjer, 2002, s. 193-194). Detta är intressant, eftersom Wendt Höjer studerade just det material som jag själv inte gör, nämligen främst propositioner och SOU-betänkanden, men även riksdagsdebatter, departementsserier och utskottsbetänkanden¹²¹ (Wendt Höjer, 2002, s. 20). Här kommer man osökt in på en rad frågor som jag uteslutit ur min studie, nämligen t.ex. om radikalfeminismen inte har fått lika stort genomslag i regeringens propositioner och ännu mindre i de åtgärdsförslag som följer på propositionerna. Wendt Höjer anser själv att det kritiska könsperspektivet i

¹²⁰ 10 av 98 motioner under 80-talet handlade om kvinnor som lagöverträdare.

¹²¹ Hon studerar utskottsbetänkanden som helhet, och inte bara motionerna.

kvinnofridsutredningen i stort sett försvann då fridkränkingslagen ändrades redan ett par år efter den skapades (Wendt Höjer, 2002, s. 195).

Nedan följer dock en argumentering utifrån materialet i min egen studie, i vilken det kommer att hävdas att radikalfeminismen gör entré i motionerna under 1980-talet, men att detta perspektiv är ganska så ”uppluckrat” av ett individperspektiv med drag av liberalismen/liberalfeminismen.

7.2.1 Drag av liberalism/liberalfeminism

Jag har funnit en hel del individuella förklaringar till mäns vålds- och sexualbrott mot kvinnor i motionerna från 80-talet. Det händer att motionärerna kombinerar makt/strukturförklaringar med individuella förklaringar i en och samma motion, men även att endast individförklaringar respektive endast makt/strukturförklaringar används. Till individförklaringarna hör hänvisningar till alkoholpåverkan, traumatisk barndom, psykisk sjukdom, depression m.m. Dessutom finns behandlingsoptimismen kvar under 80-talet. Det framhålls flera gånger att även män som misshandlar kvinnor bör få vård, hjälp och stöd. Sammantaget går det att konstatera att individförklaringarna och behandlingstanken betydligt lättare kan kopplas till liberalismen/liberalfeminismen än till radikalfeminismen, på grund av att det inte hänvisas till någon övergripande och dominerande maktstruktur när dessa diskuteras.

Ytterligare stöd för att motionerna under 80-talet innehåller liberala/liberalfeministiska drag, är att de till övervägande del är könsneutralt hållna. Det är också vanligare att motionärerna lyfter fram kvinnor som grupp än män. Utpekandet av män som grupp via påståenden som ”mäns våld mot kvinnor” eller ”mäns ansvar” förekommer sparsamt, vilket jag ser som ett tecken

på att radikalfeminismen inte anammats fullständigt under 80-talet. En tanke är att motionärerna under 80-talet inte riktigt ”vågar” peka ut män som ”kvinnomisshandlare”, och att de därför istället använder sig av uttryck som ”den som misshandlar”. I enlighet med Eduards forskning kan utpekandet av män som grupp ses som en ”förbjuden handling” inom politiken, medan ett utpekande av kvinnor som grupp alltid har förekommit och sällan ifrågasatts (Eduards, 2002, s. 157). Män ses i detta resonemang som ”de normala”, och behöver alltså inte könsspecificeras.

Vidare har jag i 80-talets motioner hittat ett begrepp som jag från början helt sammankopplade med liberalfeminismen, nämligen jämställdhetsbegreppet. Att hävda att kvinnomisshandel är ett jämställdhetsproblem såg jag med andra ord som ett tecken på att liberalfeminismen fanns närvarande i motionerna. Men som jag tidigare visat börjar jämställdhetsbegreppet under 80-talet även användas tillsammans med begrepp som är förknippade med ett radikalfeministiskt perspektiv (exempelvis ”patriarkalisk ideologi”), vilket gör det hela mer komplicerat. Liberalfeminismen anses nämligen av dess kritiker sakna en teori om vad kvinnoförtryckets djupare mekanismer består i, och uttrycket ”patriarkalisk ideologi” antyder ju att motionärerna har en sådan (Gemzöe, 2002, s. 38). Man skulle även kunna uttrycka det som att begreppen jämställdhet och patriarkalisk har olika politisk ”laddning”, där ”jämställdhet” associeras med mitten- och/eller högerpolitik och ”patriarkat” med vänsterpolitik.

Mina resultat ligger med andra ord i linje med Lindverts, vilka visar att jämställdhetsbegreppet vidgades under slutet av 80-talet till att även innefatta synsättet att orsaken till våld mot kvinnor ligger i mäns makt över kvinnor (Lindvert, 2004, s. 282). Jag vill emellertid trots detta understryka att användandet av jämställdhetsbegreppet ger ett betydligt mer liberalfeministiskt

och ”konsensusinriktat” intryck än användandet av ”mäns våld mot kvinnor”, vilket istället lyfter upp en konflikt i ljuset. Kan användandet av jämställdhetsbegreppet tänkas göra det lättare att få igenom krav än om ”mäns våld mot kvinnor” används? Jämställdhetsbegreppet pekar ju inte ut män som grupp, utan inbjuder snarare till samverkan mellan kvinnor och män för att lösa problem. Jämställdhetsbegreppet kan också ses som ett välkänt och allmänt accepterat begrepp såväl utanför som inom riksdagen. (*Går det över huvud taget att vara emot jämställdhet?*) I motionerna om prostitution och pornografi finns inget liberalt/liberalfeministiskt perspektiv närvarande.

7.2.2 Radikalfeminism med inslag av särartsfeminism

Det är i beskrivningarna av män och kvinnor som två skilda och homogena grupper som liberalfeministiska tankegångar är som mest frånvarande i 80-talets motioner. Kvinnor som förövare beskrivs som passiva och inåtvända och män som lagöverträdare som aktiva och aggressiva. Män i allmänhet tittar på porr men det gör inte kvinnor. Män i fängelse mår bra av kvinnors sällskap men kvinnor i fängelse mår inte bra av mäns. Kvinnors sexualitet beskrivs skilja sig från mäns, och objektifieringen av kvinnors kroppar anses förtryckande. Män framställs utnyttja kvinnor när de sitter på blandade anstalter. Kvinnor i fängelse behöver ha hjälp och stöd i sin mammaroll, men inget nämns om att män behöver stöd i sin papparoll. Män förtrycker kvinnor, men kvinnor förtrycker inte män. Män utsätter och kvinnor utsätts. Särskiljandet av könen är tydligt, även när motionärerna har som syfte att ge kvinnor lika rättigheter som män.

Ett minnesvärt exempel är när några motionärer beskriver mäns och kvinnors sexuella behov som lika stora, *undantaget* att män har större sexuella behov när de är unga och kvinnor när de är äldre, och att män lättare kan ha sex med

obekanta. Trots att motionärerna ville lyfta fram likheterna, så gör det med andra ord tvärtom.

Även när kvinnor och män i fängelse diskuteras så beskrivs de som olika varandra. Ett av de mest talande exemplen på det sistnämnda måste vara att blandade anstalter i en motion anses vara bra för männen men inte för kvinnorna. Från att ha haft en rå samtalston, luktat svett och sett allmänt ovårdade ut, så blir män i kvinnornas närvaro måna om sin hygien och sitt utseende. De blir även lugnare och använder sig av ett mer förfinat språk. Vad säger detta om hur kvinnor ”är”?

Naturligtvis har ovanstående beskrivningar av kvinnorna och männen dragits till sin spets, men faktum är att motionstexterna ibland har drag av *särartsfeminism* (radikalfeminismen i dess ytterlighet), genom att motionärerna slår fast att det finns tydliga skillnader mellan kvinnor och män. Motionärerna tar emellertid inte själva upp huruvida de skillnader de lyfter fram anses vara biologiska eller konstruerade eller både och.

Eduards ställer frågan om ett framlyftande av kategorin ”kvinna” kan öka kvinnors politiska handlingsutrymme, eller om detta snarare riskerar att befästa de köns kategorier som vi vill frigöra oss från (Eduards, 2002, s. 10-12). Med hänvisning till materialet från 80-talet, tycker jag det finns en tendens till det senare, nämligen att vissa konstruerade ”kvinnliga egenskaper” slås fast av motionärerna.

Ett viktigt radikalfeministiskt drag som finns närvarande i motionerna från 80-talet är att mäns och kvinnors *sexualitet* börjar lyftas fram, och då främst i samband med att prostitution, pornografi och porr/sexklubbar diskuteras. Motionärerna för fram att det finns en manscentrerad sexualitet vilken har

företräde i samhället. Begreppet ”manscentrerad” relaterar till män som grupp, och implicerar att alla män har samma syn på sexualitet. Men vilken sexualitetssyn har då män som grupp? Skulle jag sluta mig till det motionärerna tar upp så blir det följande tre kriterier. 1) Inställningen att kvinnor ska kunna köpas för pengar. 2) Uppfattningen att kvinnor ska finnas tillgängliga för män, dygnet runt, för att tillfredsställa deras behov. 3) Ståndpunkten att män lättare kan ha sex med obekanta. Åtminstone den andra punkten har en tydlig radikalfeministisk klang. Diskussionen kring sexualitetens betydelse för kvinnoförtrycket har varit omfattande inom radikalfeminismen, och motionerna från 80-talet verkar ha fångat upp delar av denna diskussion.

Det är vidare intressant att notera att kvinnor både som förövare och brottsoffer beskrivs som ”offer” för mäns förtryck och utnyttjande, vilket alltså tyder på att radikalfeminismen kan ha influerat även synen på kvinnor som *begår* brott. Medan 70-talets motionärer inte såg några problem med att kvinnor och män avtjänade straff på samma anstalter, så betonar 80-talets att kvinnor och män ska sitta separerade. Anledningen till separationen av män och kvinnor var enligt motionärerna att de förstnämndas annars förtryckte de sistnämnda. Det nämns däremot ingenting om eventuella maktförhållanden kvinnor emellan på anstalter.

Som tidigare nämnts så diskuteras *kvinnoförtryck, utnyttjande av kvinnor, patriarkalt samhällssystem* m.m. i motionerna från 80-talet, men mycket sällan *mäns makt över kvinnor*. Motionärerna skriver också hellre ”prostitution är ett uttryck för den ojämställdhet som råder i samhället mellan män och kvinnor” än ”prostitution är ett uttryck för mäns makt över kvinnor i samhället”. Detta tolkar jag som att motionärerna under 80-talet ännu inte helt anammat det radikalfeministiska sättet att uttrycka sig på.

Det kan också poängteras att kvinnor oftare beskrivs mer könsspecifikt än män under 80-talet. Det är kvinnor som offer för våld m.m. som lyfts fram i texten, medan de män som utfört våldet beskrivs i mer könsneutrala termer.

Konsekvensen blir att kombinationen ”kvinna – offer” framträder mycket tydligare i motionerna än kombinationen ”man – lagöverträdare”. Även detta kan kopplas tillbaka till Eduards forskning som visar att det är avsevärt vanligare att kvinnor pekats ut som grupp i det offentliga än män (Eduards, 2002, s. 17 och s. 156). Motionärerna har, med Eduards sätt att uttrycka sig, ännu inte börjat benämna män som en politisk kategori och de har heller inte börjat betona att män har ett ansvar för våld mot kvinnor (oavsett om de brukat våld mot kvinnor eller ej). ”Den mest förbjudna handlingen”, vilken är att omvandla män ”från ett universellt ingenting till ett specifikt någonting”, har inte börjat praktiseras i någon större utsträckning av riksdagsledamöterna (Eduards, 2002, s. 157).

7.3 1990-tal

Under 1990-talet återfinns 167 av studiens 274 motioner. I 92 procent av dessa framställs kvinnor som brottsoffer, och i endast 14 motioner (8 procent) beskrivs kvinnor som lagöverträdare. Mäns vålds- och sexualbrott mot kvinnor står i centrum, men även pornografi och prostitution diskuteras. Samtliga dessa brukar också benämnas ”mäns våld mot kvinnor” eller sexualiserat våld (se exempelvis Hearn, 1998, s. 14-17).

Om 80-talet utgjorde perioden för ”uppvaknande” så utgör 90-talet ”genomslagsperioden” för radikalfeministiska drag i motionerna. Fortfarande finns det spår av liberalismen/liberalfeminismen kvar i form av ett individperspektiv, men parallellerna till radikalfeminismen är så pass många och tydliga, att de liberalfeministiska dragen ibland försvinner i mängden.

Kortfattat kan 90-talets motioner beskrivas på följande sätt utifrån mina begreppspar. Män och kvinnor beskrivs som *olika*, både till personlighet och utifrån maktinnehav. Oftast framställs "könsgrupperna" som mycket *enhetliga*, men det förekommer trots detta en större uppluckring av grupperna än på 80-talet. *Maktperspektivet* är tydligt, även om det fortfarande finns spridda individförklaringar kvar i materialet. De *vanliga* och *bekanta* männen dominerar motionerna, och *mäns ansvar* för vålds- och sexualbrott mot kvinnor understryks. Den *könsneutrala* texten är nu mindre genomträngande än på 80-talet, och män som grupp omnämns i avsevärt större utsträckning. Det går med andra ord att se en tydlig influens av den radikalfeministiska teorin i materialet från 90-talet.

Nedan följer en sammanfattande analys av parallellerna mellan de tre feministiska perspektiven och motionerna under 90-talet.

7.3.1 Drag av liberalism/liberalfeminism

Motioner som diskuterar olika individuella faktorer hos män som begår vålds- och/eller sexualbrott mot kvinnor återfinns även på 90-talet. Alkohol- och drogmissbruk, depression, psykisk störning, dålig ekonomi, övergrepp i barndomen, låg självkänsla, "mår dåligt efter skilsmässa", dålig impuls kontroll är exempel på faktorer som tas upp i samband med att mäns våld mot kvinnor diskuteras. Individförklaringarna är dock tillnärmelsevis inte lika vanligt förekommande som makt/strukturförklaringarna.

I en motion som inte är representativ för perioden har jag hittat något som skulle kunna kallas för "relationsmässigt individperspektiv". Här lyfts det fram att både män och kvinnor måste hjälpas åt att förebygga våldssituationer, samt att både kvinnor som prostituerar sig och män som köper sex har lika stort ansvar för vad

de gör. I misshandelsfallet skulle exempelvis kvinnors agerande före själva misshandeln kunna göra dem medansvariga till det våld de utsätts för. Motionärernas resonemang kring prostitution förutsätter enligt mig två helt jämställda parter som agerar i en värld där makt/strukturfaktorer inte underordnar den ena parten och överordnar den andra. Ett samhälle utan hierarkier, där en prostituerad kvinna har lika mycket valmöjligheter som människor med ”vanliga jobb”, och där försäljning av sexuella tjänster ses som vilket lönearbete som helst. Detta är tydliga uttryck för de grundläggande tankegångar som finns inom liberalismen/liberalfeminismen.

Vidare är individperspektivet mer uppenbart i de motioner där *åtgärder* mot våldet diskuteras. Förespråkande av vård och behandling är förknippat med att männen är sjuka, missbrukare m.m. Jag tolkar det som om att motionärerna menar att den fria viljan är satt ur spel när männen exempelvis bedöms som psykiskt sjuka, och därmed kan de inte ses som ansvariga för sina brott (sjuk = icke ansvarig och vård; frisk = ansvarig och straff). Via behandling/vård kan sedan männen få tillbaka sin fria vilja. Det är alltså logiskt att individförklaringar i linje med sjukdom och missbruk leder till ett förespråkande av behandling. Det kan däremot upplevas som mindre logiskt att förespråka individåtgärder då man har ett makt/strukturperspektiv på våld mot kvinnor, vilket emellertid också förekommer. (Något som kommer att diskuteras närmare i avsnitt 7.3.2 om radikalfeminism.)

Ett annat tecken på att motionerna innehåller drag av liberalism/liberalfeminism är att motionstexterna fortfarande ofta är könsneutrala. Även om motionerna under 90-talet är mer könsspecifikt hållna än under 80-talet, så finns det könsneutrala delar kvar, och då fortfarande oftare i förhållande till män än till kvinnor. Frågan är dock vad detta står för? Står det för att motionärerna inte vill peka ut *alla män* som potentiella kvinnomisshandlare? Står det för att det är

smidigare rent ”skrivtekniskt” att skriva ”våld mot kvinnor” utan att precisera vilka som begår våldet? Står det för att motionärerna har lättare för att referera till kvinnor som grupp, men inte lika lätt för att referera till män som grupp (vilket ligger i linje med mitt tidigare resonemang utifrån Eduards forskning)? Står det för att politiska dokument av tradition hållits könsneutrala, även om de till syvende och sist faktiskt främst utgår från svenska medelklassmäns erfarenheter? Eller står den könsneutrala texten under 90-talet delvis för att postmodernistiska synsätt tagit sig in på agendan, så till vida att man bl.a. vill betona att alla män och kvinnor inte är heterosexuella? Jag ska med två exempel visa att en könsneutral text faktiskt kan tolkas på olika sätt.

När vänsterpartiet i en motion säger att de vill *återgå* till en könsneutral lagtext i brottsbalken, och samtidigt påpekar att praxis inte får bli könsblind, så kan det tyda på att de anammat den postmodernistiska feminismens kritik av lagstiftningen. Det vill säga, genom en återgång till en könsneutral lagtext är det lättare för praktiker inom rättsväsendet att tolka våld inom homosexuella förhållanden som (kvinno)fridskränkning än om brottet formuleras som att det begås av en man mot en kvinna. Systematiskt våld av en kvinna mot en man med vilken hon har en relation blir också lättare att tolka in under (kvinno)fridskränkning utifrån en könsneutral lagstiftning.

När däremot moderaterna för fram en önskan om en könsneutral lagtext i förhållande till kvinnofridskränkning, så kommenteras inte de problem som eventuellt kan uppstå vid en sådan utformning. Att man i samma motion dessutom ifrågasätter makt/strukturperspektivet som förklaring till att män slår kvinnor samt efterfrågar ny forskning om individuella orsaker till mäns våld mot kvinnor, gör det svårare att tolka utsagorna i denna motion som feministiskt postmodernistiska. De ligger snarare i linje med ett liberalistiskt/liberalfeministiskt resonemang, där individen är i centrum och

maktstrukturerna i periferin. I samma motion vill moderaterna även att samhället ska bli bättre på att hjälpa och stödja brottsoffer generellt sett och inte bara misshandlade kvinnor, vilket markerar partiets uppfattning om att kvinnor som brottsoffer inte ska särbehandlas – ett exempel på en liberal/liberalfeministisk hållning.

De motioner som tar upp kvinnor och män som lagöverträdare i fängelse under 90-talet innehåller inga tydliga referenser till liberalfeminismen. Visserligen förespråkas fortfarande förbättringar av kvinnors rättigheter, men kvinnors rättigheter ska nu förbättras utifrån kvinnors *specifika* behov, vilka inte är desamma som mäns, och inte utifrån en "likhetsdiskussion".

7.3.2 Radikalfeminism med inslag av särartsfeminism

Den mest slående parallellen till radikalfeminismen under 90-talet utgörs av motionärernas ökade hänvisning till makt/strukturperspektivet som den grundläggande orsaken till mäns våld mot kvinnor. Det är till allra största delen referenser till män som grupp som slår igenom i materialet från 90-talet.

Kvinnor och män ställs mot varandra både när våld, sexualbrott, prostitution och pornografi diskuteras, *och* när kvinnor och män som lagöverträdare (i fängelse) tas upp. Det påtalas även att män har mer makt än kvinnor. Kombinationen av framlyftandet av ett makt/strukturperspektiv och en mer könsspecifik text än under 80-talet, gör att konflikten mellan kvinnor och män blir ännu mer synlig under 90-talet. En konflikt mellan könen som är ovanlig i svensk politik, vilken traditionellt präglats av ett konsensustänkande och argumentation i termer av klass. Konflikten är också svår att undvika eftersom det handlar om en typ av brottslighet som till allra största delen utövas av män mot kvinnor.

Ståndpunkten att män har fri vilja och ansvar för sina vålds- och sexualbrott mot kvinnor kombineras i flera motioner med uppfattningen att mäns våld mot kvinnor är ett uttryck för en samhällskultur. Medan makt/strukturperspektivet kan kopplas till radikalfeminismen, så kan den fria viljan kopplas till liberalismen/liberalfeminismen, vilket gör det svårt att placera sådana utsagor under *ett* av dessa perspektiv. Detta kan bl.a. bero på att jag inte funnit någon klargörande diskussion kring hur radikalfeminister ser på den fria viljan. Enligt mig kan strukturella förklaringar, i linje med de som radikalfeminister anför, associeras med åtminstone en svag form av determinism. Och hur kan fri vilja/ansvar kombineras med ett svagt deterministiskt synsätt? Som tidigare nämnts så är de filosofiska diskussionerna kring den fria viljan omfattande och komplicerad, men vid analysen av motionerna till denna studie så har frågan om förenligheten mellan makt/strukturförklaringar, och åsikten att män har fri vilja och ansvar för sitt våld mot kvinnor ständigt dykt upp, och inte kunnat ges något svar.

Vidare brukar rationella val, fri vilja och ansvar förknippas med straff, till skillnad mot behandling/vård som förespråkas då förövaren exempelvis anses psykiskt sjuk och inte ansvarig för sina handlingar. Även här är det intressant att notera att flera motionärer anser att män har ansvar för våld mot kvinnor, och därmed underförstått bör straffas, också utgår från ett radikalfeministiskt perspektiv där utgångspunkten är att mäns makt över kvinnor i samhället har djupa historiska rötter som är svårföränderliga, och som ger män ”rätt” att slå kvinnor (mjuk determinism).

Frågan om kvinnors eventuella fria vilja/ansvar för brott diskuteras ytterst sällan i motionerna från 90-talet. De enda gånger kvinnors fria vilja bejakas är i några folkpartistiska motioner, där kvinnor i fängelse själva anses kunna bestämma om de vill sitta på blandade eller enkönade anstalter. Istället lyser någon form av

radikalfeministiskt perspektiv och/eller offerperspektiv igenom även när kvinnor som förövare i fängelse beskrivs. Kvinnorna framställs antingen som passiva följeslagare till manliga förövare, eller så utnyttjas de och trakasseras av män inne på fängelser. Kvinnors fria vilja i förhållande till begångna brott verkar med andra ord enligt 90-talets motionärer inte lika lätt gå att kombinera med ett könsmaktsperspektiv, utan samhällsstrukturen förefaller ha starkare grepp om kvinnorna än om männen.

Vidare betonas det i 90-talets motioner att det är vanliga/normala och för kvinnorna bekanta män som utövar våld mot kvinnor. Kopplingen mellan makt/strukturförklaringar till våldet och de vanliga, bekanta männens våldsutövande passar som hand i handske och rimmar väl med det radikalfeministiska perspektivet. Ju fler män som ringas in som kvinnomisshandlare, desto mer troligt är det att en maktstruktur ligger bakom våldet. Ett fåtal psykiskt störda män gör ingen struktur. Detta är också den troliga anledningen till att de motionärer som starkt betonar makt/strukturförklaringar till våldet ofta påpekar att det är ett tvärsnitt av den manliga befolkningen som misshandlar kvinnor, och inte bara män med psykiska problem, alkoholproblem eller liknande. Rädslan över att mäns våld mot kvinnor återigen ska bli en diskussion som helt utelämnar strukturella förklaringar förefaller vara för stor.

Det radikalfeministiska perspektivet i motionerna sammanfaller även ofta med beskrivningar av kvinnor som ”idealiska offer” och män som ”idealiska gärningsmän” (se Christie, 2001 och Andersson och Lundberg, 2001). Kvinnorna beskrivs som svaga, hjälplösa och icke-medverkande till sitt eget offerskap, medan männen framställs som aktiva, onda, rationella och ansvariga/skyldiga till sitt ”gärningsmannaskap”. Ju mer ”idealiskt” offerskapet beskrivs, desto mer ”idealiskt” beskrivs ”gärningsmannaskapet”. Det är min

uppfattning att beskrivningarna av männen och kvinnorna som två enhetliga grupper i konflikt med varandra, ligger väl i linje med hur man utifrån det radikalfeministiska perspektivet ser på män våld mot kvinnor.

Slutligen kan nämnas att det även i 90-talets motioner finns beskrivningar av kvinnorna och männen som kan kopplas till särartsfeminismen. Ett exempel är när några motionärer påstår att män har ett mer utåtagerande och aggressivt beteende medan kvinnor inte är farliga för allmänheten. Ett annat är att kvinnors beteende är mer tystlåtet än mäns. Det nämns också att den manliga aggressiviteten får prägla en stor del av tänkandet och utrymmet inom kriminalvården, och i motionerna som handlar om pornografi slås det fast att kvinnor och män har olika sexualitet.

Även om de motionärer som resonerar på ovanstående sätt inte nämner huruvida de anser att olikheterna kommer ur naturen/biologin eller är socialt konstruerade, så slår de ändå fast att kvinnor är på ett sätt och män på ett annat, och på detta sätt kommer de stereotypa och rigida könsrollerna fram. Dessa beskrivningar ger inga öppningar för variationer inom könsgrupperna, utan kvinnor och män ses som homogena grupper. Det bör också nämnas att beskrivningarna av olikheterna kan rangordnas på en skala, från dem som exempelvis slår fast att män är aggressiva och kvinnor tystlåtna, till de mer finstiltade där kvinnor och män beskrivs utifrån att de har olika intressen, erfarenheter m.m.

7.3.3 Postmodernistisk feminism?

Det kan konstateras att den postmodernistiska feminismen har lyst med sin frånvaro i beskrivningarna av kvinnorna och männen under hela den undersökta 30-årsperioden. Ett skäl till detta är antagligen att det är mycket svårt att föra en

politik utifrån ett perspektiv som vänder sig emot kategoriseringar och gruppindelningar av människor. Ett annat kan vara att postmodernistiskt feministiska tankegångar ännu inte tagit sig in på den politiska dagordningen i slutet av 1990-talet.

Visserligen har jag sett en tendens till att motionärerna oftare differentierar grupperna ”kvinnor” och ”män” under 90-talet än under 80-talet, men det rör sig trots allt om en ganska sporadisk sådan. Differentieringen av männen består av hänvisningar till psykisk sjukdom, alkoholism, dåliga uppväxtförhållanden, nationalitet, ålder, ”papparoll”, män ur de övre samhällsklasserna, män som har flyktiga eller långvariga förhållanden m.m. Vad gäller kvinnorna så nämns bl.a. invandrarkvinnor, flickor, mammor, narkotikamissbrukande kvinnor, ensamstående mammor. Det kan också konstateras att kvinnorna oftare särskiljs än männen under 90-talet, vilken är en tendens som har hållit i sig under hela 30-årsperioden.

Men en ökad differentiering av mans- respektive kvinnogruppen räcker inte som stöd för att det rör sig om postmodernistiskt feministiska influenser. Skulle man inte lika gärna kunna säga att uppdelningen av kvinnor och män i fler än två enhetliga grupper kan ha utgångspunkt i ett liberalt/liberalfeministiskt perspektiv? En kriminalpolitisk implikation av det liberalfeministiska perspektivet kan ju som tidigare nämnts bli att t.ex. orsakerna till mäns våld mot kvinnor anses vara individrelaterade (psykisk sjukdom, dålig uppväxt m.m.). Dessutom saknas diskussioner kring hur maktasymmetrier som kön/genus, sexuell identitet, klass, ålder, etnicitet m.m. interagerar, och spelar olika roller i olika specifika situationer. (Exempelvis: Under vissa sociala omständigheter och i specifika miljöer kan flickor/kvinnor och pojkar/män begå samma typer av brott.) Motionärerna diskuterar inte heller olika former av ”maskulinitets- och femininitetskonstruktioner” och hur dessa rangordnas i förhållande till varandra

i det svenska samhället. Resonemang kring olika maktordningars föränderlighet saknas också. Kort sagt – jag har inte funnit belägg för att den postmodernistiska feminismen finns närvarande i 90-talets motioner.

7.4 1971-2000

Sammanfattningsvis vill jag besvara mina frågeställningar på följande sätt.

I 70-talets motioner finns någon form av liberalistiskt/liberalfeministiskt perspektiv närvarande i förhållande till beskrivningarna av kvinnor som brottsoffer respektive förövare och män som förövare (i relation till kvinnorna). Det är också tydligt att radikalfeminismen och den postmodernistiska feminismen är helt frånvarande under denna period.

80-talets motioner karakteriseras av konkurrens mellan det radikalfeministiska och det liberala/liberalfeministiska perspektivet, ibland till och med i en och samma motion. Båda är tydligt närvarande. Jag tycker emellertid att det är enklare att se när motionärerna plockat upp delar av det radikalfeministiska perspektivet eftersom de ofta använder sig av centrala begrepp som kvinnoförtryck och patriarkat, vilka kan sammankopplas med radikalfeminismen. Liberalismen/liberalfeminismen har inte lika många tydliga karaktärsdrag som radikalfeminismen, utan dessa kan ofta sammankopplas med ett rent ”generellt” individperspektiv på brottslighet. En tydlig förändring gentemot 70-talets motioner har följaktligen skett under 80-talet.

90-talets motioner är fulla av radikalfeministiska utsagor relaterat till beskrivningarna av kvinnorna och männen. Det råder ingen tvekan om att motionärerna använder sig av det radikalfeministiska perspektivet och den empiriska forskning som bedrivits utifrån detta. Även radikalfeminismens

gräsrotsrörelse i form av kvinnojoursrörelsen finns närvarande i motionerna. Vad gäller liberalismen/liberalfeminismen, så har detta perspektivs synlighet i motionerna minskat i jämförelse med 80-talet. Det går också att konstatera att den postmodernistiska feminismen inte gjort något avtryck i motionerna, även om en ökad differentiering av grupperna ”kvinnor” och ”män” har kunnat uttydas i 90-talets motioner.

7.5 Avslutning och personliga reflektioner

”Feminism is nothing if not paradoxical. It aims for individual freedoms by mobilizing sex solidarity. It acknowledges diversity among women while positing that women recognize their unity. It requires gender consciousness for its basis, yet calls for the elimination of prescribed gender roles. These paradoxes of feminism are rooted in women’s actual situation, being the same (in a species sense) as men; being different, with respect to reproductive biology and gender construction, from men. [...] Both theory and practice in feminism historically have had to deal with the fact that women are the same as and different from men, and the fact that women’s identity is not separable from other factors that make up our selves: race, region, culture, class, age” (Cott, 1986, s. 49).

Citatet ovan beskriver på ett tydligt sätt det paradoxala med feministisk teori, och även det motsägelsefulla budskap som många av de motioner jag läst ger. Det speglar även hur svårt det är att själv positionera sig feministiskt, vilket för min egen del blivit ännu svårare under arbetet med denna uppsats.

Det kan så här i efterhand konstateras att det radikalfeministiska perspektivet har varit fruktbart att använda på materialet, men att liberalfeminismen och framförallt den postmodernistiska feminismen har varit svårare att operationalisera och hitta tydliga exempel på i motionerna. Att teorierna rör sig på olika nivåer och riktar sig till olika sfärer har gjort det hela ännu besvärligare.

I detta avslutningskapitel tänker jag gå igenom några frågor som jag har ställt mig när jag har utfört denna studie. Här kommer jag alltså att föra resonemang som sträcker sig en bit utanför det material jag undersökt.

För det första har frågan om vilken betydelse och position ämnesområdet ”mäns våld mot kvinnor” har inom dagens jämställdhetspolitik i stort väckts under studiens gång. I en proposition från slutet av 1980-talet (prop. 1987/88:105) avgränsas jämställdhetspolitiken till att kvinnor och män ska ha samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter att: ha ett arbete som ger ekonomiskt oberoende, att vårda hem och barn och att delta i politiska, fackliga och samhällsliga aktiviteter (Pincus, 1998, s. 9) I denna proposition nämns alltså ingenting om det könsrelaterade våldet och dess konsekvenser för kvinnor. Om vi så förflyttar oss framåt i tiden, till början av 2000-talet, så framhåller dock regeringen i en skrivelse om jämställdhetspolitiken att ”mäns våld mot kvinnor”, ”prostitution och handel med kvinnor för sexuella ändamål” och ”sexualiseringen av det offentliga rummet” är tre av fem fokusområden som ska få stort utrymme under mandatperioden 2002-2006 (reg.skriv. 2002/2003:140, s. 4).

Det verkar alltså som att de ämnesområden jag studerat i denna uppsats – undantaget kvinnor som förövare – börjat ta större och större plats inom jämställdhetspolitiken i Sverige de senaste 30 åren. Vad mina resultat pekar på är att svenska riksdagsledamöters intresse för framförallt kvinnor som offer för vålds- och sexualbrott har ökat markant sedan 1970-talet, och att det är radikalfeminismens syn på problemet har fått ett stort genomslag på dessa frågor. Även om det så klart inte går att säga att det är de motioner som studerats här som lett till att ”mäns våld mot kvinnor” etc. nu utgör de viktigaste frågeområdena för jämställdhetspolitiken, så kan dock resultaten förstärka bilden av dessa frågars ökade betydelse sedan 1970-talet.

Att ”mäns våld mot kvinnor” har fått stort utrymme inom jämställdhetspolitiken och i den offentliga debatten under senare tid behöver dock inte betyda att det *alltid* är det radikalfeministiska perspektivet på problemet som får starkast genomslag. I tv-dokumentären ”Könskriget”¹²² som sändes i SVT under våren 2005 var det exempelvis *kritiken* mot nämnda perspektivs syn på mäns våld mot kvinnor som stod i centrum. Frågan är om detta är början på en ”backlash” mot det radikalfeministiska perspektivet? Och kommer vi eventuellt få se en svängning tillbaka till de traditionella jämställdhetsområdena från 1970-talet som ”lika lön för lika arbete” inom en snar framtid?

En annan fråga som har förföljt mig är hur en behandlande/vårdande åtgärd mot män som brukat våld mot kvinnor – vilken inte är baserad på att männen är sjuka, har missbruksproblem m.m. – kan se ut utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv. Hur ska män med utgångspunkt i ett radikalfeministiskt perspektiv behandlas för att våld mot kvinnor ska minska i samhället? Hur förändrar man en struktur som finns internaliserad i en man? Jag har inte hittat några svar på dessa frågor i motionerna. Att åtgärder som medling mellan män och kvinnor i ”misshandelsförhållanden” inte ligger i linje med det radikalfeministiska perspektivet är dock logiskt med tanke på att denna åtgärd innehåller ”försonande” drag, dvs. mannen och kvinnan m.fl. ska försöka komma fram till en lösning tillsammans som båda kan vara nöjda med. Och om syftet med åtgärderna är att männen ska sluta använda sig av våld – vilket jag tar för givet – så borde ju inte heller fängelsestraff vara ett alternativ, eftersom forskning visar att detta inte hjälper i någon större utsträckning, utan snarare tvärtom. Och

¹²² ”Könskriget” var en tv-dokumentär (SVT) i två delar där det fördes fram att ROKS syn på mäns våld mot kvinnor fått ett avgörande inflytande över den svenska politiken. SVT:s reporter Evin Rubar stod bakom programmen som sändes 15 maj och 22 maj 2005 med en omfattande mediedebatt som följde, bland annat på grund av att ROKS ordförande Ireen von Wachenfeldt inför tv-kamerorna sagt att ”män är djur” (<http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=8745&c3a1=383439&c5a1=383439&c5a1showtime=true&selectedDate=20050521&searchDep=8682>).

besöksförbud, målsägandebiträde m.m. kan naturligtvis till viss del hjälpa de kvinnor som redan blivit utsatta för vålds- och sexualbrott, men de kan inte anses förebygga fortsatta våldsbrott av dessa män.

Det är alltså min uppfattning att det måste preciseras hur en åtgärd baserad i ett radikalfeministiskt perspektiv/könsmaktperspektiv kan utformas, eftersom det annars kan leda till uppfattningar om att män som brukar våld mot kvinnor inte kan förändra sig. För om inställningen är att de inte kan förändra sig, kan man inte då tolka det som att det finns biologiska förklaringar till våldet?¹²³ Om inte dessa och liknande frågor besvaras, så finns det enligt mig även en risk att radikalfeministiska utgångspunkter börjar användas av partier för att motivera högre och strängare straff (vilka inte alls säkert leder till en minskning av mäns våld mot kvinnor). Ett tydligt exempel på att detta redan har skett är Ny demokratis utnyttjande av Eva Lundgrens forskning i motioner från början av 90-talet. Ett citat av Anne-Lie Steen får ytterligare understyrka min poäng om att det är en minskning av mäns våld mot kvinnor som är eftersträvansvärd, och att konkreta åtgärder för att uppnå detta mål måste prioriteras.

”Forskning saknas i stort sett, eller tas inte till vara inom kunskapsfältet, om hur och om kvinnor och män kan få slut på våldet inom en relation. Vad man kan önska sig är att kvinnor i högre utsträckning blir medaktörer i den process som avser att få slut på våldet, vilket inte självklart inkluderar ett slut på relationen. Frågan är då om man kan tänka sig andra möjligheter för kvinnor att få kontroll över sitt liv” (Steen, 2003, s. 112).

En tredje fråga som följt mig genom studien gäller radikalfeminismens syn på förhållandet mellan kvinnors brottslighet och deras ansvar/fria vilja. Är det utifrån ett radikalfeministiskt perspektiv möjligt för kvinnor att begå brott av fri vilja samt att ha ett ansvar för dessa handlingar? Även denna fråga får än så

¹²³ Och om våldet har biologiska förklaringar, så hjälper det ju inte med att ”avskaffa patriarkatet” för att få bukt med det.

länge lämnas obesvarad. Den postmodernistiskt feministiska forskningen bör dock kunna bidra till att en diskussion om kvinnors fria vilja i förhållande till brottslighet kommer upp på dagordningen. För är det inte dags för feminismen som helhet att ta sig an den känsliga frågan om kvinnors ansvar för brott? En fjärde reflektion rör dilemmat att kvinnors kollektiva och aktiva handlande, exempelvis via kvinnojoursrörelsen, men även via flerpartimotioner i riksdagen, kan resultera i att kvinnor som offer för våld m.m. framställs som passiva, maktlösa och handlingsförlamade. Vissa kvinnors handling kan leda till framställningen av andra kvinnors handlingsförlamning. Ovanstående dilemma berörs också av Eduards när hon frågar sig om benämning av kvinnor som grupp/kategori kan anses öka kvinnors politiska handlingsutrymme, eller om detta snarare riskerar att befästa de köns kategorier som de vill frigöra sig ifrån (Eduards, 2002, s. 10-12). ”Vad innebär det att ständigt påtala att kvinnor är en kategori för sig, som har kvinnolöner och som kräver kvinnofrid och kvinnorepresentation? Men också omvänt: Vad innebär det att *inte* påtala detta?” (Eduards, 2002, s. 12).

Eduards själv är av uppfattningen att politisk handling bygger på användandet av kategorier, och att detta är nödvändigt för att medborgare ska kunna organisera sig och driva gruppbaseade krav (Eduards, 2002, s. 157). Detta är även min uppfattning. Samtidigt frågar jag mig varför resultatet av kvinnors kollektiva och aktiva handlande så ofta slutar med att de beskriver andra kvinnor – och möjligen därmed även sig själva – som offer?

Slutligen; det är enligt mig ingen tvekan om att det radikalfeministiska perspektivet och den forskning som följt i dess spår bidragit med ovärderlig kunskap och intressanta tankegångar kring mäns våld mot kvinnor etc., men för att komma framåt i bekämpandet av detta våld måste nog förespråkarna bli lite mer villiga att kompromissa samt att släppa taget om ideologin för ett ögonblick.

Bilaga 1: Motioner knutna till Justitieutskottet 19712000

Motion 1973:606	Motion 1985/86:705
Motion 1974:968	Motion 1985/86:725
Motion 1975:1100	Motion 1985/86:727
Motion 1975:1263	Motion 1985/86:727
Motion 1976/77:330	Motion 1986/87:Ju43
Motion 1976/77:633	Motion 1986/87:Ju403
Motion 1977/78:666	Motion 1986/87:Ju506
Motion 1978/79:2441	Motion 1986/87:Ju601
Motion 1979/80:798	Motion 1986/87:Ju605
Motion 1980/81:367	Motion 1986/87:Ju616
Motion 1980/81:367	Motion 1986/87:Ju617
Motion 1980/81:403	Motion 1986/87:Ju619
Motion 1980/81:403	Motion 1986/87:Ju620
Motion 1980/81:516	Motion 1986/87:Ju629
Motion 1980/81:890	Motion 1986/87:Ju629
Motion 1980/81:1187	Motion 1986/87:Ju636
Motion 1980/81:1567	Motion 1986/87:Ju639
Motion 1980/81:1572	Motion 1986/87:Ju707
Motion 1980/81:1578	Motion 1986/87:Ju802
Motion 1981/82:43	Motion 1986/87:Ju808
Motion 1981/82:874	Motion 1986/87:Ju808
Motion 1981/82:924	Motion 1986/87:Ju812
Motion 1981/82:2430	Motion 1986/87:Ju815
Motion 1981/82:2466	Motion 1986/87:Ju817
Motion 1982/83:685	Motion 1986/87:Ju818
Motion 1982/83:1753	Motion 1986/87:Ju818
Motion 1983/84:486	Motion 1987/88:Ju3
Motion 1983/84:2177	Motion 1987/88:Ju22
Motion 1983/84:2561	Motion 1987/88:Ju34
Motion 1983/84:2567	Motion 1987/88:Ju36
Motion 1984/85:583	Motion 1987/88:Ju217
Motion 1984/85:692	Motion 1987/88:Ju508
Motion 1984/85:2312	Motion 1987/88:Ju511
Motion 1985/86:505	Motion 1987/88:Ju512
Motion 1985/86:603	Motion 1987/88:Ju601
Motion 1985/86:612	Motion 1987/88:Ju604
Motion 1985/86:619	Motion 1987/88:Ju612
Motion 1985/86:626	Motion 1987/88:Ju629

Motion 1987/88:Ju804
Motion 1988/89:Ju225
Motion 1988/89:Ju501
Motion 1988/89:Ju603
Motion 1988/89:Ju612
Motion 1988/89:Ju613
Motion 1988/89:Ju617
Motion 1988/89:Ju619
Motion 1988/89:Ju623
Motion 1988/89:Ju628
Motion 1988/89:Ju643
Motion 1988/89:Ju808
Motion 1988/89:Ju808
Motion 1988/89:Ju817
Motion 1989/90:Ju27
Motion 1989/90:Ju28
Motion 1989/90:Ju607
Motion 1989/90:Ju607
Motion 1989/90:Ju607
Motion 1989/90:Ju626
Motion 1989/90:Ju626
Motion 1989/90:Ju627
Motion 1989/90:Ju627
Motion 1989/90:Ju630
Motion 1989/90:Ju804
Motion 1989/90:Ju821
Motion 1989/90:Ju826
Motion 1989/90:Ju829
Motion 1989/90:Ju829
Motion 1989/90:Ju829
Motion 1990/91:Ju1
Motion 1990/91:Ju2
Motion 1990/91:Ju3
Motion 1990/91:Ju4
Motion 1990/91:Ju226
Motion 1990/91:Ju601
Motion 1990/91:Ju602
Motion 1990/91:Ju611
Motion 1990/91:Ju616
Motion 1990/91:Ju617
Motion 1990/91:Ju620
Motion 1990/91:Ju620
Motion 1990/91:Ju625

Motion 1990/91:Ju632
Motion 1990/91:Ju637
Motion 1990/91:Ju645
Motion 1990/91:Ju803
Motion 1990/91:Ju805
Motion 1990/91:Ju821
Motion 1990/91:Ju821
Motion 1990/91:Ju822
Motion 1990/91:Ju829
Motion 1990/91:Ju832
Motion 1990/91:Ju832
Motion 1991/92:Ju219
Motion 1991/92:Ju231
Motion 1991/92:Ju604
Motion 1991/92:Ju605
Motion 1991/92:Ju607
Motion 1991/92:Ju610
Motion 1991/92:Ju616
Motion 1991/92:Ju703
Motion 1991/92:Ju704
Motion 1991/92:Ju711
Motion 1991/92:Ju805
Motion 1991/92:Ju808
Motion 1991/92:Ju809
Motion 1991/92:Ju812
Motion 1991/92:Ju819
Motion 1991/92:Ju821
Motion 1991/92:Ju823
Motion 1991/92:Ju823
Motion 1991/92:Ju834
Motion 1992/93:Ju301
Motion 1992/93:Ju406
Motion 1992/93:Ju616
Motion 1992/93:Ju622
Motion 1992/93:Ju802
Motion 1992/93:Ju813
Motion 1992/93:Ju816
Motion 1992/93:Ju818
Motion 1992/93:Ju832
Motion 1992/93:Ju839
Motion 1992/93:Ju839
Motion 1992/93:Ju845
Motion 1992/93:Ju846

Motion 1993/94:Ju7
Motion 1993/94:Ju8
Motion 1993/94:Ju701
Motion 1993/94:Ju806
Motion 1993/94:Ju809
Motion 1993/94:Ju813
Motion 1993/94:Ju815
Motion 1994/95:Ju601
Motion 1994/95:Ju612
Motion 1994/95:Ju714
Motion 1994/95:Ju802
Motion 1994/95:Ju806
Motion 1994/95:Ju806
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju807
Motion 1994/95:Ju820
Motion 1995/96:Ju8
Motion 1996/97:Ju7
Motion 1996/97:Ju210
Motion 1996/97:Ju718
Motion 1996/97:Ju719
Motion 1996/97:Ju802
Motion 1996/97:Ju806
Motion 1996/97:Ju820
Motion 1996/97:Ju903
Motion 1996/97:Ju913
Motion 1996/97:Ju916
Motion 1996/97:Ju917
Motion 1996/97:Ju917
Motion 1996/97:Ju920
Motion 1997/98:Ju23
Motion 1997/98:Ju24
Motion 1997/98:Ju25
Motion 1997/98:Ju26
Motion 1997/98:Ju27
Motion 1997/98:Ju28
Motion 1997/98:Ju30
Motion 1997/98:Ju31
Motion 1997/98:Ju32
Motion 1997/98:Ju222

Motion 1997/98:Ju312
Motion 1997/98:Ju342
Motion 1997/98:Ju634
Motion 1997/98:Ju668
Motion 1997/98:Ju708
Motion 1997/98:Ju709
Motion 1997/98:Ju723
Motion 1997/98:Ju725
Motion 1997/98:Ju801
Motion 1997/98:Ju804
Motion 1997/98:Ju805
Motion 1997/98:Ju807
Motion 1997/98:Ju901
Motion 1997/98:Ju910
Motion 1997/98:Ju917
Motion 1997/98:Ju918
Motion 1997/98:Ju919
Motion 1997/98:Ju922
Motion 1997/98:Ju929
Motion 1997/98:Ju933
Motion 1997/98:Ju934
Motion 1998/99:Ju462
Motion 1998/99:Ju462
Motion 1998/99:Ju462
Motion 1998/99:Ju466
Motion 1998/99:Ju466
Motion 1998/99:Ju708
Motion 1998/99:Ju801
Motion 1998/99:Ju808
Motion 1998/99:Ju810
Motion 1998/99:Ju812
Motion 1998/99:Ju904
Motion 1998/99:Ju904
Motion 1998/99:Ju906
Motion 1998/99:Ju907
Motion 1998/99:Ju909
Motion 1998/99:Ju913
Motion 1999/00:Ju2
Motion 1999/00:Ju485
Motion 1999/00:Ju502
Motion 1999/00:Ju512
Motion 1999/00:Ju702
Motion 1999/00:Ju708

Motion 1999/00:Ju708
Motion 1999/00:Ju712
Motion 1999/00:Ju713
Motion 1999/00:Ju713
Motion 1999/00:Ju719
Motion 1999/00:Ju720
Motion 1999/00:Ju720
Motion 1999/00:Ju721
Motion 1999/00:Ju721
Motion 1999/00:Ju721
Motion 1999/00:Ju722
Motion 1999/00:Ju737

Motion 1999/00:Ju739
Motion 1999/00:Ju740
Motion 1999/00:Ju743
Motion 1999/00:Ju745
Motion 1999/00:Ju748
Motion 1999/00:Ju804
Motion 1999/00:Ju806
Motion 1999/00:Ju807
Motion 1999/00:Ju807
Motion 1999/00:Ju901
Motion 1999/00:Ju905
Motion 1999/00:Ju907

Litteraturförteckning

- Adler, Christine (1995): "Feminist criminology in Australia", I Hahn Rafter, Nicole och Heidensohn, Frances (Red.), *International feminist perspectives in criminology. Engendering a discipline*, s. 17-38. Buckingham: Open University Press.
- Adler, Freda (1975): *Sisters in crime*, New York: McGraw Hill.
- Ahlberg, Jan (2001): "Översikt", I Ulriksson, Bo (Red.), *Brottsutvecklingen i Sverige 1998-2000*, (BRÅ-rapport 2001:10), s. 7-19, Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Alcoff, Linda (1988): "Cultural feminism versus post-structuralism: the identity crises in feminist theory", *Signs: Journal of women in cultural and society*, 13(3), s. 405-21.
- Alcoff, Linda (1993): *Feminist epistemologies*, New York: Routledge.
- Andersson Berit och Lundberg, Magnus (2001): "Kvinnomisshandel som kunskapsfält – att definiera, förklara och hantera ett socialt problem", I Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (Red.), *Det motspänstiga offret*, s. 63-91. Lund: Studentlitteratur.
- Arnberg, Klara (2003): "Sökandet efter den prostituerades röst – En diskursanalys av de två dominerande feministiska teorierna om trafficking" Magisteruppsats i internationell ekonomisk historia, HT 2003, Stockholm, Institutionen för ekonomisk historia.
- Atmore, Chris (1999): "Victims, backlash, and radical feminist theory (or, The morning after they stole feminism's fire)" I Lamb, Sharon (Red.), *New versions of victims. Feminists struggle with the concept*, s. 183-211. New York: New York University Press.
- Bergman, Bo (1987): *Battered wives. Why are they beaten and why do they stay?* Huddinge: Departments of Psychiatry and Surgery, Huddinge Hospital.
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (2000): *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*, Lund: Studentlitteratur.

- Bernard, J.L. och Bernard, M.L. (1984): "The abusive male seeking treatment: Jekyll and Hyde" I *Family Relations*, 33, s, 543-547.
- Brown, L. Susan (1993): *The politics of individualism: liberalism, liberal feminism and anarchism*. Québec: Black Rose Books.
- Bryman, Alan (1997): *Kvantitet och kvalitet i samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur.
- Bryson, Valerie, (1992): *Feminist political theory. An introduction*, London: The Macmillan Press.
- Bryson, Valerie (1999): *Feminist debates. Issues of theory and political practice*, London: Macmillan Press.
- Carrington, Kerry (1997): "Postmodernism and feminist criminologies: Fragmenting the criminological subject", I Walton, Paul och Young, Jock (Red.), *The new criminology revisited*, s. 76-97. London: MacMillan Press.
- Charles, Nickie (2000): *Feminism, the state and social policy*, Basingstoke: MacMillan.
- Christie, Nils (2001): "Det idealiska offret", I Åkerström, Malin och Sahlin Ingrid (Red.), *Det motspänstiga offret*, s. 46-60. Lund: Studentlitteratur.
- Cott, Nancy F. (1986): "Feminist theory and feminist movements: the past before us" I Mitchell, Juliet och Oakley, Ann (Red.), *What is feminism?* s. 49-62. Oxford: Basil Blackwell.
- Dahlerup, Drude (2000): "Sociala rörelsers strategier och möjligheter", I Nergaard, Anders och Stubbergaard, Ylva (Red.), s. 89-122. *Politiskt inflytande*, Lund: Studentlitteratur.
- Dahlerup, Drude (2004) "Feministisk partipolitik? Om skillnader i dansk och svensk jämställdhetsdebatt", I Florin, Christina och Bergqvist Christina (Red.), *Framtiden i samtiden. Könrelationer i förändring i Sverige och omvärlden*, s. 235-263. Stockholm: Institutet för framtidsstudier.
- Delmar, Rosalind, (1986): "What is feminism?", I Mitchell, Juliet och Oakley, Ann (Red.), *What is feminism?* s. 8-33. Oxford: Basil Blackwell.
- Donovan, Josephine (2001): *Feminist theory. The intellectual traditions*, Third edition, London: Continuum.

- Eduards, Maud (1983): "Kvinnor är också individer. Om John Stuart Mills kvinnosyn", I Eduards, Maud (Red.), *Kön, makt, medborgarskap. Kvinnan i politiskt tänkande från Platon till Engels*, s. 105-122. Stockholm: Liber.
- Eduards, Maud (1991): "The Swedish gender model: productivity, pragmatism and paternalism", *West European politics*. Vol.14, s. 174-175.
- Eduards, Maud (1992): "Den feministiska utmaningen – Kvinnors kollektiva handlande" I Åström, Gertrud och Hirdman, Yvonne (Red.), *Kontrakt i kris. Om kvinnors plats i välfärdsstaten*, s. 237-269. Stockholm: Carlssons.
- Eduards, Maud (1997): "The women's shelter movement", I Gustafsson, Gunnel; Eduards Maud och Rönnblom, Malin (Red.), *Towards a new democratic order? Women's organizing in Sweden in the 1990s*, s. 120-168. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Eduards, Maud (2002): *Förbjuden handling. Om kvinnors organisering och feministisk teori*, Stockholm: Liber.
- Eliasson, Mona (2000): *Mäns våld mot kvinnor. En kunskapsöversikt om kvinnomisshandel och våldtäkt, dominans och kontroll*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Ericson, Christina (1996): "Brott och straff. En studie av socialdemokraternas och moderaternas straffrättsliga politik ur ett teoretiskt perspektiv", C-uppsats i statsvetenskap, Lund, Statvetenskapliga institutionen.
- Ericson, Christina (2003): "Kvinnor som brottsoffer och lagöverträdare i kriminalpolitiska motioner 1971-2000" I Lander, Ingrid, Pettersson Tove, Tiby, Eva (Red.), *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*, s. 237-266. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Maria (2003): *I skuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av fäders våld*, Stehag: Gondolin.
- Evans, Judith (1995): *Feminist theory today. An introduction to second-wave feminism*, London: Sage Publications.
- Florin, Christina och Nilsson, Bengt (2000): *Något som liknar en oblodig revolution. Jämställdhetens politisering under 1960-och 70-talen*, Umeå: Jämställdhetskommittén vid Umeå universitet.

- Franzway, Suzanne; Court, Dianne och Connell, Robert W. (1989): *Staking a claim. Feminism, bureaucracy and the state*, Oxford: Polity Press.
- Gelsthorpe, Loraine (1997): "Feminism and criminology", I Maguire, Mike; Morgan; Rod och Reiner Robert (Red.), *The Oxford handbook of criminology*, Second edition, s. 511-513, Oxford: Oxford University Press.
- Gemzöe, Lena (2002): *Feminism*, Stockholm: Bilda.
- Gustafsson, Anette (2004): *Vem är feminist? Om politiska könsideologier i svensk kommunalpolitik*, Rapport nr. 60, Göteborgs, Förvaltningshögskolan.
- Hahn Rafter, Nicole och Heidensohn, Nicole (1995): "Introduction: The development of feminist perspectives on crime" I Hahn Rafter, Nicole och Heidensohn, Frances (Red.), *International feminist perspectives in criminology. Engendering a discipline*, s. 1-14. Buckingham: Open University Press.
- Halsaa, Beatrice (2003): "Feministisk forskning – feministisk politikk" *Kvinneforskning*, s. 5-25, nr 3, Oslo: Kilden.
- Hearn, Jeff (1998): *The violences of men. How men talk about and how agencies respond to men's violence to women*, London: Sage Publications.
- Heidensohn, Frances (1995): "Feminist perspectives and their impact on criminology and criminal justice in Britain", I Hahn Rafter Nicole och Heidensohn, Frances (Red.) *International feminist perspectives in criminology. Engendering a discipline*, s. 63-85. Buckingham: Open University Press.
- Heidensohn, Frances (1997): "Gender and Crime", I Maguire, Mike, Morgan, Rod, Reiner Robert (Red.), *The Oxford handbook of criminology*, Second edition, s. 761-798. Oxford: Oxford University Press.
- Isberg, Magnus (1984): *Riksdagens roll under 1970-talet*, Stockholm: Akademilitteratur.
- Johansson, Hilding (1996): *All offentlig makt utgår från folket*, Malmö: Sobers.
- Kongstad, Annelise (1983): "Voldtaegtsforskning i de nordiske land", I Höigård, Cecilie och Snare, Annika (Red.), *Kvinnens skyld. En nordisk antologi i kriminologi*, s. 241-288 Oslo: Pax Forlag.

- Kriminalvårdsstyrelsen (2002): *Kriminalvårdens officiella statistik 2001*, Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen.
- Källström Cater, Åsa (2004): *Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspectives*, Örebro: Universitetsbiblioteket.
- Lander, Ingrid; Pettersson, Tove och Tiby, Eva (2003): *Femininiteter, maskuliniteter och kriminalitet. Genusperspektiv inom svensk kriminologi*, Lund: Studentlitteratur.
- Lappalainen, Thomas (2002): "Förord", I Gemzöe, Lena, *Feminism*, s. 7-10. Stockholm: Bilda.
- Lenz Taguchi, Hillevi (2004): *In på bara benet: En introduktion till feministisk poststrukturalism*, Stockholm: HLS.
- Letherby, Gayle (2003): *Feminist research in theory and practice*, Buckingham: Open University Press.
- Lindvert, Jessica (2002): *Feminism som politik: Sverige och Australien 1960-1990*, Umeå: Boréa.
- Lindvert, Jessica (2004) "Spelets regler. Att göra politik av genusfrågor." I Florin, Christina och Bergqvist, Christina (Red.), *Framtiden i samtiden. Könsrelationer i förändring i Sverige och omvärlden*, s. 264-289. Stockholm: Institutet för framtidsforskning.
- Litzén, Staffan och Tiby, Eva (2000): "Vems är Brottsoffermyndigheten?", *Apropå*, nr 3.
- Lundgren, Anna Sofia (2001): "Deskriptiva, normativa, performativa. Reflektioner kring beskrivningar", I Lundgren, Britta och Martinsson, Lena (Red.), *Bestämna, benämna, betvivla. Kulturvetenskapliga perspektiv på kön, sexualitet och politik*, s. 201-215. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, Eva (1990): *Gud och alla andra karlar. En bok om kvinnomisshandlare*, Stockholm: Natur och Kultur.
- Lundgren, Eva (1993): *Det får da vaere grenser for kjønn. Voldelig empiri og feministisk teori*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Lundgren, Eva; Heimer, Gun; Westerstrand, Jenny; och Kalliokoski, Anne-Marie (2001): *Slagen dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige: en omfattningsundersökning*, Stockholm: Fritzes.
- MacKinnon, Catherine (1983): "Feminism, Marxism, method and the state. Towards feminist jurisprudence" *Signs* 8, s. 635-658.
- MacKinnon, Catherine (1982): "Feminism, Marxism, method, and the state: An agenda for theory", *Signs*, 7, s. 515-541.
- MacKinnon, Catharine (2005): *Women's lives – men's laws*, Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press.
- Maynard, May (1998): "Women's Studies", I Jackson, Stevi och Jones Jackie (Red.), *Contemporary feminist theories*, s. 247-258. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Messerschmidt, James W. (1986): *Capitalism, patriarchy, and crime: Toward a socialist feminist criminology*, Totowa, N.J.: Rowman & Littlefield.
- Messerschmidt, James W. (1995): "From patriarchy to gender: Feminist theory, criminology and the challenge of diversity" I Hahn Rafter, Nicole och Heidensohn, Frances (Red.) *International feminist perspectives in criminology. Engendering a discipline*, s. 167-188. Buckingham: Open University Press.
- Naffine, Ngaire (1990): *Law and the sexes. Explorations in feminist jurisprudence*, North Sydney: Allen and Unwin Australia.
- Nagel, Thomas (1987): *What does it all mean? A very short introduction to philosophy*, Oxford: Oxford University Press.
- Ohlsson, Birgitta (2004): Muntlig källa. Riksdagsledamot för folkpartiet. Seminarium kring inomparlamentarisk feminism, november 2004 anordnat av Forum för feministisk forskning och Centrum för genusstudier, Stockholms universitet.
- Orrevad, Helena (2004): "Restorative Justice. A post feminist approach to crime" C-uppsats i kriminologi, Stockholm, Kriminologiska institutionen.
- Oskarson, Maria (1996): *Kvinnor som väljare och valda: Om betydelsen av kön i svensk politik*, Lund: Studentlitteratur.

- Persson, Åsa (2004): *De politiska partiernas rättspolitik*, Uppsala: Iustus Förlag.
- Pincus, Ingrid (1998): *Från kvinnofrågor till könsmaktstruktur. Den svenska jämställdhetspolitikens utveckling 1972-1997*, Kvinnovetenskapligt forums arbetsrapport nr 1, Örebro: Högskolan i Örebro.
- Pringle, Rosemary och Watson, Sophie (1998): "‘Women’s Interests’ and the Poststructuralist State", I Phillips, Anne (Red.), *Feminism and politics*, s. 203-223. Oxford: Oxford University Press.
- Regeringens proposition 1997/98:55, *Kvinnofrid*.
- Regeringens proposition 1998/99:145, *Ändring av fridkränkingsbrotten*.
- Regeringens skrivelse 2002/2003:140, *Jämt och ständigt: Regeringens jämställdhetspolitik med handlingsplan för mandatperioden*.
- Sannerstedt, Anders (1989): *Riksdagen och lagstiftningen*, Lund: Studentlitteratur.
- SCB (1986): *Kvinnors rätt och orätt. Statistik och tankar om kvinnor och brott*, Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- SCB (2004): *På tal om kvinnor och män. Lathund om jämställdhet 2004*, Stockholm: Statistiska centralbyrån.
- Simon, R. J. (1975): *Women and crime*, Toronto/London: Lexington.
- Smart, Carol (1989): *Feminism and the power of law*, London: Routledge.
- Smart, Carol (1990): "Feminist approaches to criminology or post modern woman meets atavistic man", I Gelsthorpe, Loraine och Morris, Allison (Red.), *Feminist perspectives in criminology*, Milton Keynes: Open University Press.
- Smart, Carol (1992): "The woman of legal discourse" *Social and legal studies*, Vol 1, s. 29-44.
- Snare, Annika; Olafsdottir, Hildigunnur och Peltoniemi, Teuvo (1983): "Den private volden: om hustrumishandling", I Höigård, Cecilie och Snare, Annika (Red.), *Kvinnens skyld. En nordisk antologi i kriminologi*, s. 176-240. Oslo: Pax.

- SOU 1976:9 *Sexuella övergrepp. Förslag till ny lydelse av brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott*, Stockholm: Liber Förlag/Allmänna Förlaget.
- SOU 1982:61 *Våldtäkt och andra sexuella övergrepp*, Stockholm: Liber Förlag/Allmänna Förlaget.
- SOU 1995:60 *Kvinnofrid. Huvudbetänkande av våldskommissionen*, Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- SOU 2004: 121 *Slag i luften. En utredning om myndigheter, mansvåld och makt*, Betänkande av Utredningen om kvinnofridsuppdragen. Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Steen, Anne-lie (2003): *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält. Reflektioner kring kunskapsläget*, Research Report No. 131, Göteborg University, Department of Sociology.
- Söderfeldt, Björn (1972): *Statsvetenskapliga metoder*, Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Tham, Henrik (1995): "Från behandling till straffvärde. Kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat", I Dag Victor (Red.) *Varning för straff: Om vådan av den nyttiga straffrätten*, s. 78-109. Stockholm: Fritzes.
- Tham, Henrik (2001): "Brottsoffrets uppkomst och framtid", I Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid (Red.), *Det motspänstiga offret*, s. 27-45. Lund: Studentlitteratur.
- Tiby, Eva (1990): "Kvinnor och brott i stadsmiljö", I Wikström, Per-Olof (Red.), *Brott och åtgärder mot brott i stadsmiljön*, (BRÅ-rapport 1990:5) s. 97-127. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Tuana, Nancy och Tong, Rosemarie (1995): *Feminism and philosophy: Essential readings in theory, reinterpretation, and application*, Boulder: Westview Press.
- Vedung, Evert (1977): *Det rationella politiska samtalet: Hur politiska budskap tolkas, ordnas och prövas*, Stockholm: Aldus/Bonnier.
- Wahl, Anna (1987): *Patriarkatet – några olika synsätt*, Stockholm: Ekonomiska forskningsinstitutet vid Handelshögskolan.

- Walby, Sylvia (1990): *Theorizing patriarchy*, Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Walklate, Sandra (2001): *Gender, crime and criminal justice*, Devon: Willan.
- Weedon, Chris (1999): *Feminism, theory and the politics of difference*, Oxford: Blackwell Publishers.
- Wendt Höjer, Maria (2002): *Rädslans politik. Våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Malmö: Liber.
- Widerberg, Karin (1978): *Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976*, Report series 3-1978. Lund university: Department of Sociology of Law Lund University.
- Winter, Jenny (1992): *Problemformulering, undersökning och rapport*, Tredje upplagan, Köpenhamn: Almqvist och Wiksell Förlag.
- Wängnerud, Lena (1998): *Politikens andra sida. Om kvinnorepresentation i Sveriges riksdag*, Göteborg Studies in Politics 53, Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen.

Internetkällor

- <http://search.bra.se/web/brott/brottslingarna/kvinnors.html>
<http://www.riksdagen.se>
<http://www.riksdagen.se/arbetar/siffror/kvinnori.htm>
http://www.riksdagen.se/templates/R_Page_5626.aspx
http://www.operationkvinnofrid.nu/pdf/Riktiga_karlar.pdf
<http://sv.wikipedia.org/wiki/Determinism>
<http://www.roks.se/>
<http://www.kvinnojour.com/>
<http://www.operationkvinnofrid.nu/>
<http://www.polisen.se/inter/nodeid=9696&pageversion=1.html>
<http://www.polisen.se/inter/nodeid=5258&pageversion=1.html>
<http://www.polisen.se/inter/nodeid=5280&pageversion=1.html>
<http://www.rsv.se/folkbokforing/>
http://svt.se/svt/jsp/Crosslink.jsp?d=8745&c3a1=383439&c5a1=383439&c5a1s_howtime=true&selectedDate=20050521&searchDep=8682

Rapportserien

ISSN 1400-853X

- 1995:1 Felipe Estrada, *Ungdomsbrottslighetens utveckling 1975 -1994*
- 1996:1 Lise-Lotte Rytterbro, *Narkotikamissbruk upptäckt genom urinprov*
- 1997:1 Karin Ringman, *Brottsförebyggande åtgärder i en förort*
- 1997:2 Hanns von Hofer (ed.), *Nordic Criminal Statistics 1950-1995*
- 1998:1 Malin Backström (red.), *Homosexuell i dag*
- 2001:1 Lisa Westfelt, *Organisatoriska förändringar inom svensk polis under 1990-talet*
- 2001:2 Magnus Hörnqvist, *Allas vårt ansvar - i praktiken. En statligt organiserad folkrörelse mot brott*
- 2001:3 David Shannon, *Graffiti and Adolescent Delinquency. An Analysis of Short Term Career Trajectories*
- 2003:1 Henrik Tham (red.), *Forskare om narkotikapolitiken*
- 2003:2 Jenny Karlsson & Tove Pettersson, *Fokusgruppsintervjuer med ungdomar om genus och våld. Konstruktioner av gärningspersoner och offer*
- 2003:3 Falck, Sturla, von Hofer, Hanns & Storgaard, Anette (red.), *Nordic Criminal Statistics 1950-2000*
- 2005:1 Skrinjar, Monica, *Bilder av och åtgärder mot narkotika(miss)brukare – en reflexiv studie*
- 2005:2 Pettersson, Tove, *Polisingripanden vid eget bruk av narkotika Särbehandlas personer med utländsk bakgrund?*
- 2005:3 Heber, Anita, *Var rädd om dig! En litteraturöversikt om rädslan för brott*
- 2005:4 Ericson, Christina, *Kvinnor och män i kriminalpolitiska motioner 1971-2000. En analys i ljuset av tre feministiska perspektiv*